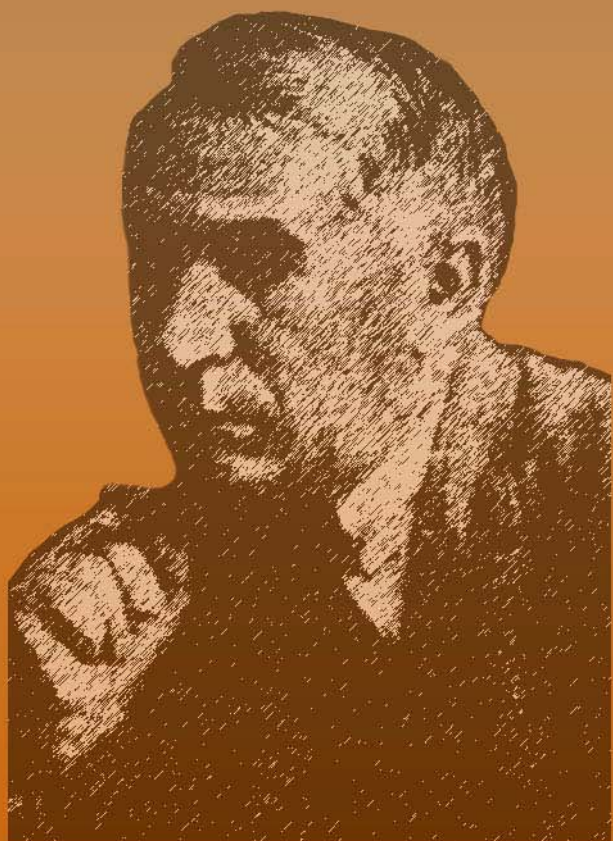

Móra Ferenc
Titulász bankója

*Mercator
Stúdió*

Minden jog fenntartva, beleértve bárminemű sokszorosítás, másolás és közlés jogát is.

A magyar irodalom és kultúra értékeinek ápolása érdekében az Országos Széchényi Könyvtárral együttműködve kiadja a Mercator Stúdió.

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 005 3

© Mercator Stúdió, 2005

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@axelero.hu

Móra Ferenc

Titulász bankója

TÖRTÉNELMI ELBESZÉLÉSEK, MESÉK

TARTALOM

REGE A CSODASZARVASRÓL		RECSEP BASA BORBÉLYAI	5
REGE A CSODASZARVASRÓL	6	DOBZSE LÁSZLÓ	84
A HUNOK HAZÁT KERESNEK	8	ULÁSZLÓ OROSZLÁNJA	87
AZ ISTEN KARDJA	9	MUJKÓ	90
A HADAK ÚTJA	10	A KARCAGI MÁK	94
A MAGYAROK ÚTRA KELNEK	12	A SZŐREGI KÖVETEK	97
PERESZKA FUTÁSA	13	RECSEP BASA BORBÉLYAI	101
EGEREK MEZEJE	15	SZALONTA FALAI	104
ÁRPÁD, A HONALAPÍTÓ	18	A BECSEI MOLNÁROK	106
NAGYÉTKŰ KÓROGYI	20	AZ ASSZONYOK TÜKÖRÉBŐL	
HERVOJA HAZATÉRÉSE	22	BALÁZS A BÜRGÉVEL	113
A PÁPRÁDI RAB	25	A LEGHÜBB SZOLGA	116
HUNYADI KARDJA		IGAZMONDÓ CSŪR ISTÓK	120
HUNYADI KARDJA	28	AZ UTOLSÓ SZEGEDI BÉG	122
HENDÓK MESTER ÉS BUSA DEÁK	30	TIBORC VÁRA	124
A PALOTAI VARGA	34	A KIS KURUC	
A SZALONTAI KOVÁCS	37	CSIKALÓ	128
A KIRÁLY FÁJA	41	A KIS KURUC	132
A SOLYMÁRI CSÓKA	43	HARAGOS KENGYELA	136
A GYEVI TÖRVÉNY	46	FURFANGOS TÁMADI	138
A MINDENTUDÓ	50	A HÉT CZÖTKÉNY	141
KI ÁLMODTA A LEGSZEBBET?	53	A MAJTÉNYI PATAK	144
A VADKÖRTÉS EMBER	56	A MULADI TÁROGATÓK	147
ZSOMBOR DEÁK	59	TITULÁSZ BANKÓJA	
AZ ARANYCSINÁLÓ	62	A VÁROS LÚDJA	151
A BÉCSI DIÁKOK	65	KEVÉLY KEREKI	154
HARMATOS ZÖLD FŰBEN...	67	A CSÓKAI CSATA	156
AZ ARANYALMA	69	A FURULYA	159
A GYÖNGYÖSI TANÍTÓMESTER	72	MÉHES BÁNHIDY	162
JÁNOS REMETE	75	SZEGESDI BÉNI CSÁKÓJA	165
TÓBIÁS MESTER	77	KUCKÓ KIRÁLY	168
KŐLEVES	80	TITULÁSZ BANKÓJA	172

REGE A CSODASZARVASRÓL

REGE A CSODASZARVASRÓL

*Száll a madár ágrul ágra,
Száll az ének szájrul szájra...¹*

Ahogy a madár száll ágról ágra, úgy száll szájról szájra a magyarok származásának mondája. Az apa elmeséli fiának, az később az ő fiának. Egyszer majd ti is elmesélitek utódaitoknak, honnan jöttünk, hogyan kerültünk ide ebbe a szép országba.

Hallgassátok meg!

Hol volt, hol nem volt, messze napkelet felé, volt egyszer egy híres-nevezetes fejedelem, akit Nimródnak hívtak. Száz gulyása, ezer csikósa, tömérdek nyája, ménese volt ennek a fejedelemnek. De ő nem azokra volt büszke, hanem két fiára. Hunornak hívták az öregebbit, Magyarnek a fiatalabbikat. Egyformán derék, jó növésű legény volt mind a kettő. Sas a szemük, villám a kezük.

Nagy vadászember volt Nimród, s akármerre űzte-kergette a vadat, mindenfelé elkísérte a két fia.

Mondta is neki a felesége, Enéh királynő:

– Nem jó vége lesz annak, uram királyom, ha te úgy rákapatod a gyerekeket a vadászatra.

– Ahogy az isten akarja – felelt mosolyogva az öreg fejedelem. – Én már csak annak örülök, hogy nem kell már azokat féltetni a vadállattól se, mert azzal is elbánnak.

Később a fiúk apjuk nélkül is elmentek vadászni.

Egyszer éppen apjuk országának a határán vadászgattak kíséretükkel. Ötven deli levente kísérte Hunort, ötven nyalka legény Magyarot. Sok madarat halomra nyilaztak, dárdájuk számtalan vadat leterített.

A két testvér már éppen hazafelé készülődött, mikor hirtelen egy gímszarvas bukkant fel előttük. De olyan ám, amilyent még sohase láttak. Fehér a szőre, mint a hó, ragyog a szeme, mint a gyémánt, ágas-bogas két szarva pedig egymásba fonódva olyan, mint a koszorú.

– Ezt már csak nem hagyjuk itt! – kiáltott Hunor, lovára pattanva.

– Legjobb volna elevenen elfogni és hazavinni édesanyánknak! – Azzal felszökött paripájára Magyar is. Hajrá, száz vitézükkel utána a csodaszarvasnak! Árkonbokon keresztül, hegyről le, hegyre fel, sűrűből tisztásra, mezőről berekbe.

¹ Idézet Arany János Buda halála című elbeszélő költeményéből

Reggeltől napszállatig nyomában voltak, de csak nem érték el a szarvast. Mikor már úgy volt, hogy mindjárt elfogják, nagyot szökkent a gyönyörű állat, s egy lo-csogós, mocsaras ingoványban végképp elveszett a szemük elől.

A daliák egymásra néztek.

– Szeretném tudni, bátyám, hová kerültünk – szólalt meg Magyar.

Körülnéztek, s csudaszép tájéket láttak maguk körül. Selyem a füve a legelőknak, mézes a gyümölcse a fáknak, az erdőben seregestül az őz, nyüzsög a folyóban a hal.

– Hej, öcsém, szeretnék én itt sátrat verni! – sóhajtott Hunor.

– De megszakadna apánk, anyánk szíve, ha többé nem látnának bennünket – felelte Magyar.

– De látnak ám! – fordította hazafelé Hunor a lova fejét. – Szüleinkhez hazatérünk, szándékunkra áldást kérünk!

Haza is ment a két testvér az öregekhez. Nimród fejedelem helyben is hagyta szándékukat, csak Enéh királyné sopánkodott:

– Jaj, édes gyerekeim, mi lesz belőletek azon a vadon helyen? Ki főz nektek ebédet, ki mossa ki golycsruhátokat?

– Majd csak ad az isten arra is valakit – biztatta az öreg fejedelem a feleségét. Csakugyan adott is. Mire a fejedelem fiai a száz vitézzel visszatértek a szigetre, már messziről vidám muzsikaszó és ének fogadta őket. Egy szomszéd fejedelemnek, Dúl királynak a két lánya mulatott, mind a kettő ötven-ötven lánypajtásával. Táncoltak, bújócskáztak, libegtek-lebegtek a holdfényben, mint liliomvirágok a szélben.

Hunor és Magyar összenéztek a vitézekkel.

– No, fiúk, lesz már, aki főzzön, mosson ránk! Ebből lesz csak nagy lakodalom!

Úgy is lett! Közibük vágattak, minden legény a nyergébe kapott egy lányt, és azt mondta neki:

– Én az urad leszek, te a feleségem. Ásó-kapa válasszon el bennünket egymástól.

Hunornak és Magyarnek a két királylány jutott. A helyet pedig megfelezték egymással. Napnyugati fele jutott Hunor népének, s azok voltak a hunok. A keleti fele jutott Magyar leventének, s ezeknek utódjait nevezték magyaroknak. Az országot Szittyaországnak. Ez a szép monda pedig szálljon tovább is szájról szájra.

A HUNOK HAZÁT KERESNEK

Sok-sok esztendeig békességben éltek Szittyaországban Hunor és Magyar ivadécai. Úgy elszaporodtak, mint fűszál a réten, s alig férték el egymástól. Ha a hun halász ki akarta vetni hálóját a folyóba, rátámadt a magyar halász:

– Ez az én folyóm, keress magadnak halat máshol!

Máskor meg a hun pásztor kergette el a magyar pásztor barmát a legelőről:

– Itt az én marhámnak terem fű, szedd fel innét a sátorfádat!

Egyszer aztán azt mondták a hunok vezérei a magyarok vezéreinek:

– Az itt a hiba, testvérek, hogy kicsiny már Szittyaország két ilyen nagy népnek. Gyertek, keressünk közösen más hazát, ahol jobban elférünk.

– Nem úgy lesz az – felelték a magyarok. – Ha megint közös hazában telepszünk meg, megint csak nem férünk meg egymástól. Hanem ha ti itt hagytok bennünket, és kerestek magatoknak új hazát, akkor nekünk, magyaroknak elég nagy lesz Szittyaország.

– Igazatok van – mondták a hunok, és fölszedve sátraikat, elbúcsúztak a magyar testvérektől. Megígérték nekik, hogy ha olyan hazára találnak, amely őket is be tudja fogadni, akkor hírt adnak magukról.

Volt a hunoknak egy szentnek tartott sasféle madaruk, a turulmadár. Az röpködött előttük, az utat mutatva, mikor megindultak új hazát keresni napnyugat felé.

Sok országot bejártak, sok népet legyőztek a hunok, míg elértek a Duna mellé, a mai Magyarországra. Itt a római nép volt akkor az úr, mégpedig igen nagy úr. A világ egyik szélétől a másikig ért a római császár hatalma.

Nem is nagyon ijedt meg a római császár, mikor meghallotta, hogy jönnek a hunok.

– Legalább egy néppel több lesz, aki engem szolgál – mondta kevélyen, s megüzente a hunok királyának, hogy aranyban fizesse neki az adót.

A hunok királya pedig azt üzente vissza:

– Én az adót nem arannyal fizetem, hanem vassal. Küldeni se küldöm, hanem magam viszem.

S amit ígért, állta is. Úgy zúdult a hun lovasok förgetege a római császár hadinépére, hogy lehetetlen volt előttük megállni. Futott a római, győzött a hun, s véres csaták után megdobbantotta a hunok királya lábával a földet:

– Ez a föld pedig most már az én fajtámé marad a világ végeztéig!

Ezt a hun királyt, aki népének új hazát szerzett a Duna-Tisza mentén, Attilának hívták.

AZ ISTEN KARDJA

Attila már az új hazában volt, mikor egyszer különöset álmodott. Azt álmodta, hogy meghasadt az ég, leszállt belőle egy ősz öregember, s egy kardot kötött a király oldalára. De nagyon különös kard volt az. Arany a markolata, s az volt a legkülönösebb, hogy amint a kardot kezébe vette, egyszerre maga előtt látta az egész világot, rengeteg erdőket, végtelen tengereket, fényes városokat, rettentő hadseregeket. S ahogy megsuhogtatta a kardot a világ négy tája felé, hát az erdők meghajoltak, a tengerek meghasadtak, a városok lánggal égtek, a hadseregek földre hulltak.

– No, ez különös álom volt. Ugyan mit jelenthet? – tűnődött a király, s magához parancsolta tanácsadó papjait, a táltosokat, hogy fejtsek meg álmát.

– Nem nehéz ezt megfejteni, nagyúr – mondja a legöregebb táltos. – Azt jelenti ez, hogy Isten a maga kardjának mását adja neked, s te azzal hatalmad alá hajtod az egész világot.

Abban a szempillantásban suhog az ajtófüggöny, s az őrt álló vitézek egy pásztorfiút vezetnek a király elébe. Különös kard volt a fiú kezében, aranymarkolatú. Odanyújtotta a királynak.

– Hol vetted ezt, te fiú? – kérdi ámulva Attila.

Leborul a pásztorgyerek a földre, szava akadozik.

– Ahogy ma hajnalban nyájamat terelgettem, uram királyom, észreveszem, hogy sántít a fehér üsző, és véres nyomot hagy a lába. Körülnézek, mi szúrhatta meg ezen a selyemfűvön? Hát ennek a kardnak a hegye állt ki a földből. Odamegyek, ki akarom húzni, láng csap ki belőle.

Ijedtemben elszaladtam, és csak messziről néztem, hogy lobog lánggal a kard. Egyszerre aztán ellobbant a láng, s mire odaértem, már kint volt a földből az egész kard, ott feküdt a fűvön. Fölemeltem, és elhoztam neked, nagyúr, mert téged illet!

– Ez az Isten kardja! – kiáltották a táltosok.

Attila pedig felnézett az égre, suhintott a karddal keletre, nyugatra, észak felé, délnek, és ezt mondta hozzá:

Csillag esik, föld reng: jött éve csudáknak!
Ihol én, ihol én, pörölyje világnak!
Sarkam alá én a nemzeteket hajtom:
Nincs a kerek földnek ura, kívül rajtam!²

² Idézet Arany János Buda halála című elbeszélő költeményéből

A HADAK ÚTJA

Ha a fej meghal, utána vész a test is. Attila után széthullott roppant birodalma. A meghódított népek fellázadtak, a hun utódok egymás ellen fordították a fegyvert. Véres csatákban elhullottak Attila fiai. Csak egy maradt közülük életben, a legkisebb, legkedvesebb: Csaba vezér. Mikor a felszabadult rab népek megosztottak Attila országán, Csaba vezér összegyűjtötte a megmaradt hunokat, és azt mondta nekik:

– Messze, messze, ahol a nap támad, Szittyaország földjén élnek a mi jó rokonaink, magyar testvéreink. Ha akarjátok, elvezetlek oda, s együtt jövünk vissza, újra elfoglalni Attila apánk országát.

Föl is kerekedett erre a hun sereg, mindössze néhány ezer vitéz asszonyostul, gyerekestül, de Erdély havas hegyeinél nem jutottak tovább. Ott a Réka-patak partján megállottak, és Csaba megfelezte a hun csapatokat.

– Egyik fele velem jön Szittyaországba, hírt vinni a testvéreknek, másik fele itt marad a magas bércek közt, és visszavár bennünket.

Azokat, akik ott maradtak, megtanította kőből, fából házat építeni a sátor helyett, s azt mondta nekik:

Meddig a tűz hideg nem lesz,
meddig a folyó le nem foly,
meddig télre tavasz derül,
meddig égből jön az áldás,
addig, jó népem, itt székelj!

És lett e nép neve székely. S hogy nagyobb kedvük legyen a sok ellenség közt itt maradni, megígérte nekik Csaba vezér, hogy hadával tüstént visszafordul segítségükre, ha azt üzenik, hogy bajban vannak.

– Üzenhettek tűzzel, vízzel, hírmondótok lehet a levegő vagy akár maga földanyánk is.

Alig lovagoltak el Csabáék egynapi járóföldre, rettentő szél zúgatta körülöttük az erdőt, hozta az üzenetet a levegő:

– Vissza, Csaba, vissza, bajban van a székely!

Rögtön visszafordultak a hunok, s mind levágták az ellenséget, amely megtámadta a székelyeket.

Aztán újra megindultak Szittyaország felé. El is mentek jó darabon: megáradt folyó állta útjukat. Víz hozta az üzenetet:

– Vissza, Csaba, vissza, bajban van a székely!

Harmadszorra már hetedhét országon túl jártak, mikor jeges fürgeteg zúdult rájuk rettenetes égzengéssel, villámlással. Égi tűz hozott üzenetet. Visszafordultak,

megint megmentették a székely véreiket az ellenségtől. Azután már akadály nélkül elérkeztek Szittyországba.

A magyarok nagy szeretettel fogadták a hun testvéreket. Megosztották velük sátraikat, kenyerüket, meghallgatták hírmondásukat Attila örökéről, és végre azt mondták nekik:

– Most még gyengék vagyunk arra, hogy átvegyünk akkora örökséget. Sokasodnunk kell még arra. Maradjatok nálunk addig, azután majd együtt induljunk!

Le is telepedtek Csabáék a magyarok közt. Szépen meg is öregedtek, szemüket is lehunyták örök álomra, s a magyarok eltemették őket szép zöld hantok alá, lovastul, kardostul.

Ott aludtak aztán száz meg száz esztendeig háborítatlanul. Akkor megint ellenség fogta körül a székelyeket Erdélyben. Még nagyobb, még hatalmasabb, mint azelőtt. Egy álló hétig harcolt a székely, de hiába! Sok volt az ellenség!

Sötét éjszakán utolsó csatájukat vívták. Reszketett, dobogott lábuk alatt a föld a nagy viaskodásban, s a székelyek öregjei sóhajtoztak:

– Hej, Csaba apánk, most már te sem segísz meg bennünket!

Bizony, most is megsegítette.

Székely lábak dobogása végigszaladt hetedhét ország földjén, s megrezzentette a halott hunokat a zöld halmok alatt:

– Ébredj, Csaba, ébredj, bajban van a székely!

Abban a pillanatban Erdélyország fölött nagy csörgés-csattogás támadt az égbolton. Zabla csörgött, kard csattogott, Csaba vezér ragyogó lovasai tűntek föl az égen a csillagok között.

– Ne hagyd magad, székely! Itt vannak Csabáék! Égbeli halottak segítik az élőket! – Új erőre kaptak a székelyek.

Az ellenséget pedig megvette a rémület. Elhányta fegyverét, futott esze nélkül, ki merre látott. Egek országútján robogó lelkekkel ki tudna csatázni?

A székelyek megszabadultak. Csaba vitézei pedig visszatértek a zöld halom alá azon az úton, amelyiken jöttek. Az a fényes fehér út azonban, amit paripáik patkói tapostak, megmaradt az égen, s ma is ott világít. A Tejút az, amelyet a székely ember ma is Hadak útjának hív. Megláthatjátok az égen minden este, ha fölnéztek rá.

A MAGYAROK ÚTRA KELNEK

Ötszáz esztendeje volt már, hogy a hunok elváltak a magyaroktól, és elindultak új hazát keresni. Ötszáz esztendő alatt a magyarok is megszorodtak Szittyaországban, és elég erősnek érezték magukat arra, hogy Attila örökét meghódítsák.

Mielőtt elindultak volna a nagy útra, a nép öregjei, vezérei, táltosai összeültek tanácsot tartani.

Hét törzsből állt akkor a magyarság. Mindegyiknek megvolt a maga külön vezére, és egyik se avatkozott a másik dolgába. Bizony, ez nem volt jó olyan nemzetnek, amely harccal, háborúval akart új hazát szerezni.

A darumadarak is vezért választanak maguknak, mikor útra kelnek, mondták a nép bölcsei, nekünk is egy fejedelem kell, akinek mindenki szót fogadjon. – A hét törzs hét vezére közül Álmost választották meg a magyarok fejének, aki legöregebb és legbölcsebb volt köztük. A hét vezér aztán megvágta karját, és vérének egy serlegbe folytatta, annak jeléül, hogy amit fogadnak, vérükkel, életükkel is megvédelmezik.

Álmos aztán öregsége miatt fiára, Árpádra bízta a főhatalmat. Elindultak, s el is jutottak hegyeken, vizeken, ellenséges országokon keresztül, egészen addig a földig, amely Attiláé volt valaha. Lassú és sokáig tartó út volt ez. Elöl lovagoltak a fegyveres vitézek, utánuk következtek a négykerekeű ökrös szekereken a nők és a gyermekek. Ezek között terelgették a szolgák az óriási nyájukat, marhákat, juhokat, amelyeket tejjel és hússal látták el a vándorló népet.

Amely ország népe barátságosan fogadta őket, azon békességgel haladtak át, ahol ellenük szegültek, ott karddal nyitottak utat maguknak.

Így értek el a sok harc és hosszú pihenők közt a Vereckei-szorosig.

A rege szerint, mikor odáig értek, seregestül csaptak le rájuk a táborukat kísérő turulmadarak, s karmaikkal, csőrükkel vagdalkozva, kényszerítették őket, hogy ne kanyarodjanak észak felé, hanem a hegyszoroson át nyomuljanak be mai hazájukba. Árpád seregei Munkács váránál ereszkedtek le a síkra, ott tartottak pihenőt. Álmos itt meghalt, eltemették; Árpád fejedelem pedig megkezdte a honfoglalás nagy munkáját. Rendbe szedte seregét és népét, erről nevezték a helyet Munkácsnak.

PERESZKA FUTÁSA

Abban az időben, mikor Árpád fejedelem a hazát kereső magyarokkal eljutott a Tisza partjáiig, a Tisza még nem volt olyan jámbor folyó, mint amilyen ma. Most már, hogy a tudós vízi mérnökök összevissza méricskéltek, töltések közé szorították, hol meglassították, hol meggyorsították, most már olyan kényelmesen ballag a Tisza, mint valami öregember.

Akkor még, ezer esztendővel ezelőtt, rakoncátlan folyó volt. Néhol úgy kicsapott a medréből, hogy a közepéig se lehetett látni a szélétől. Máshol meg úgy összeszorult, hogy a tót pásztorgyerekek parittyá nélkül is áthajították a gömbölyű kavicsokat egyik partról a másikra. (Mert tótok lakták akkor a Duna-Tisza síkját.) Hanem ahol keskeny volt, ott kipótolta mélységben. Olyan örvényeket vetett, hogy az is elszedült, aki messziről nézte.

Árpád tábora éppen ezért már a harmadik napja türelmetlenkedett Alpárnál a Tisza-parton. Csónak nem volt annyi, hogy átvihesse a töméntelen sokaságot, lovastul átúszni pedig nem lehetett az örvények sötét torkán keresztül. Gázlót meg nem találtak, olyan sekély vizet, amit átlábolhatnának a lovak.

Árpád vezér kedvetlenül töprenkedett a sátrában, mikor az emberei két tót parasztot vittek elébe. Az egyik fehér hajú, dacos nézésű öregember volt, a másik hosszú nyakú, hosszú lábú, alázatos legény. Ott fogták el őket valahol a Tisza partján.

– Emberek – mondta nekik Árpád –, melyiktek tudna valami alkalmas gázlót a Tiszán, ahol átmehténék a másik partra a népemmel? Aki kiségit a bajból, annak akármilyen kívánságát megadom.

Az öreg tót összeszorította a száját, csak a fejével integetett, hogy ő azt se tudja, mit kérdeznek tőle. Hanem a hosszú lábú térdre borult Árpád előtt.

– Uram, hatalmas fejedelem, átvezetlek én minden népestül, úgy, hogy még a leghitványabb csikónak sem esik baja.

A fehér hajú öregember kékült-zöldült dühében.

– Ne higgyetek Pereszkának, magyarok! Szellő a hite, pénz a mindene ennek a nyomorultnak!

Árpádnak tetszett az öregember bátorsága, szabadon is bocsátotta minden bánás nélkül. Még lovat is adatott neki, hogy gyorsabban menekülhessen, mert olyan veszedelem lesz itt, amilyent még nem értek a tótok.

El is indult az öreg, de még futtában is azt kiabálta vissza:

– Hej, Pereszka, Pereszka, akkor is verjen meg az Isten, mikor meg akar áldani!

Pereszka csak mosolygott, s nekiindult a Tisza gázlójának. Nyomában a magyar tábor. Alkonyatra már a túlsó parton voltak, másnap délre már az alpári csatának is vége volt.

Úgy szétszórták a magyarok Zalán király tótjait, bolgárjait, mint a szél a polyvát. Mindjárt a csata után odaállt Pereszka Árpád elé.

– Az ígéret szép szó, nagy fejedelem! Kérem a jutalmam.

– Beszélj!

– Minden ivadékomat szeretném boldoggá tenni, uram. Pénz elfogy, föld megmarad. Adj nekem annyi földet, amennyit naplementig be bírok szaladni.

– Amit mondtam, állom. Kezdheted, Pereszka!

A hosszú nyakú nem kérette magát. Nagyot fohászkodott, és elkezdett szaladni, keresztül a véres csatamezőn. Nem is futott: repült, mint a kilőtt nyíl. Nemsokára eltűnt szem elől.

A magyarok fejcsóválva mondogatták Árpádnak:

– Estélig fél országot beszalad a gólyalábával. A mai csatában Pereszkanak lesz a legtöbb nyeresége.

Mire a nap áldozóban volt, akkorra visszafelé futott már Pereszka. Nem volt már akkor semmi emberi formája a telhetetlennek. Az arca, mint a főtt rák, még a szeme fehérje is véres volt a kimerültségtől. A szája akkorára tátva, hogy majd elnyelte a fejét, mégis csak az orrán keresztül bírt még egy kis lélegzetet venni. Egész teste remegett, mint az agyonnyargalt lóé, de azért nem állt meg, mert a napnak egy keskeny karaja még a föld színe fölött piroslott.

A magyarok integettek, kiabáltak neki:

– Elég lesz már, te boldogtalan!

De akkor már se hallott, se látott. Mikor a nap utolsó csíkja is lecsúszott az égről, akkorra Pereszka is megállt, de úgy, hogy meg se mozdult többé. Holtan bukott Árpád lábához, megölte a fáradtság és a kapzsiság.

Alpár búzatermő mezőin egy nagy darab földnek még ma is az a neve: Pereszka futása.

EGEREK MEZEJE

Egerek mezejének azt a tájat hívják, ahol a Berettyó a bihari hegyek közül kiszalad az Alföldre. Áldott búzatermő föld az, csak fölszántani nehéz. Lépten-nyomon porladó csontokba, rozsdás vasakba, törött páncéldarabokba akadozik az eke.

– Nagy temető lehetett itt valaha – emeli meg ilyenkor a kalapját a szántóvető ember.

Nagy volt biz az: egy egész nemzet temetkezett bele valamikor. Mégpedig vitéz és hatalmas nemzet: a nyilazó besenyőké.

A besenyő nép atyafi volt a magyarral, de nagyon rossz atyafi. Csak a nyelve volt rokon a két népnek, a lelke nem. A magyar már akkor templomot épített az Istennek, házat magának, s hazájának hívta a földet, mely kenyeret adott neki.

A besenyőnek nem volt hazája, kóbor nép volt, sátor alatt élt, mezítelen kard képében imádta az Istent. Nevét rettegte minden szomszédja, mert a besenyő szilaj volt, mint a pusztai farkas, ravasz, mint a róka, gyors, mint a sólyom.

Utoljára László király idejében látogatták meg a magyar földet a besenyő atyafiak. Véres arcú hírnök lihegve jelentette érkezésüket a királynak.

– Ha Isten velünk, ki ellenünk? – öltötte fel páncélját nyugodtan a szent király, és összekürtöltette fegyvereseit.

Mire Várad alá értek a magyarok, akkorra a martalóc had fölprédálta Erdélyt, s már a bihari hegyeken gyűjtogatta az erdőket. A föld népe jajveszékelve bujdokolt a vad harcosok elől, és térden állva könyörgött László királynak:

– Fordulj vissza, urunk királyunk! Csekély erőddel a halál torkába igyekszel. A besenyők annyian vannak, mint a sáskák.

– Ha Isten velünk, ki ellenünk? – kérdezte megint a szent király, s elszántan vezette kis seregét a Berettyó völgyéig.

Éppen napszállat idején értek oda, s a király át akart úsztatni a folyócskán, mikor a keresztszegi monostorban megcsendült az esti harangszó. A király leszökkent paripájáról, és példát mutatva vitézeinek, könyörögve emelte fel szemeit az égre.

– Urunk, Istenünk, te vagy a mi kardunk, te vagy a mi kelevézünk³!

Abban a pillanatban olyan rémületes üvöltés verte fel a napszállat csendjét, hogy maga László király is riadtan kapott hatalmas csatabárdjához. Az imádságban megriasztott sereg pedig ijedten rebegte:

– A besenyők!

Hirtelen körös-körül kigyulladtak az erdők, és vérvörös világot vetettek a besenyő csordára, amely lopva kerítette be a magyarokat. Tenger sokan voltak, szinte hajladozott alattuk a föld, s nyers kacagásukat borzalom volt hallgatni.

³ Kelevéz: dárdaszerű fegyver

A besenyők fekete tömegéből nagy hamar kivált egy marcona harcos, s kezébe ragadva egy égő fenyőszálat, odadobogott a magyarokhoz. Azok pedig utat nyitottak neki a királyhoz, mint követnek szokás.

A besenyő vitéznek könnyű volt ráismerni a magyarok közt a királyra. Kimagaslott egy fejjel minden katonája közül.

– Azt üzeni neked az én királyom, hogy rakd a lábához fegyveredet! – mondta gőgösen a besenyő.

Szent László pedig megsuhogtatta fél kézzel rettenetes csatabárdját, és mosolyogva felelt:

– Azt üzenem a te királyodnak, hogy ha olyan nagyon szeretné a fegyveremet, vegye el.

Ebben a percben egy egérke szaladt végig a király bíborköntösén, s apró lábaival föl-kúszva a csatabárdra, megtelepedett annak a hegyében.

– Rossz jell! – súgtak össze László vitézei, de a király megint csak azzal fedtte meg őket:

– Ha Isten velünk, ki ellenünk?

– Az Isten messzebb van ám, mint az egerek – nevetett csúfondárosan a besenyő, s visszament az üzenettel a többiekhez.

Azoknak azonban semmi kedvük se volt elmenni a magyar király híres csatabárdjáért, azt gondolták, hogy ráérnek arra reggel is. Addig a magyarok meg nem szökhetnek, ha csak szárnyuk nincsen. Akkor pedig egy szálíg lenyilazhatják őket, mint a verebet.

A magyarok is érezték, hogy a halál árnyékában vannak. El is szánták már rá magukat, csak a király parancsát várták. Akkor aztán neki a besenyő tengernek, ahol legsűrűbb!

László király azonban mintha megfelejtte volna a veszedelmet. Végighevert a fűben, és kedvtelve simogatta az egerecskét. Örült neki, hogy olyan hamar hozzáédesedett. Olyan otthon érezte magát a király tenyerében, akár a fészkében. Még cincogott is, mintha csak a cimboráit hívogatná.

A vezérek csudálkozva nézték a játszadozó királyt, végre a fehér hajú Bese nádor odaállt elébe:

– A besenyők elcsendesedtek, királyom. Csak az őrk virrasztanak a tábortüzeknél. Hátha keresztülvághatnánk magunkat!

– Nincs még itt a mi óránk – nézett fel a király a csillagos égre, s azzal kieresztette tenyeréből az egerecskét.

A kis állat cincogva tűnt el a fűben, de kíváratva megint előkerült, mégpedig másodmagával. Körös-körül futkosták a királyt, mintha csak biztatni akarták volna, aztán nekivágtak a tücsökmuzsikától hangos mezőnek.

Bese nádor nemsokára megint odaállt a király elé. Engedelmet kért tőle, hogy közelebb lopódzhasson a besenyőkhöz. Meg akarta lesni, mit terveznek.

– Eredj! – intett neki a király.

A nádor meg is indult, de alig ment néhány dárdahajításnyira, ijedten fordult vissza.

– Uramkirály, úgy nyüzsög a mezőn az egér, hogy nem lehet tőlük járni. Mintha lába nőtt volna minden göröngynek.

Csakugyan úgy látszott a csillagok világánál, mintha megindult volna az egész mező, s millió apró láb tipegése nyomta el a tücsökszót.

– Ha Isten velünk, ki ellenünk? – emelte ég felé kezét a király, aztán paripájára szökött, és hadirendbe állította vitézeit. – Most már aztán kard ki, kard!

Kezdett már bukdácsolni a hajnal az ég ablakán, mikor a kürtök megharsantak, és a magyarok nekivágtak az ellennek.

– Fegyverre, fegyverre! – rikoltoztak a besenyő örök.

Abban a percben talpon volt az egész tábor. Minden besenyő vitéz előkapta a feje alól a nyílfegyverét, s mind megriadtan dobta el magától.

– Hova lett a nyilamnak a húrja?

Hiába kapkodtak fűhöz-fához: az egész besenyőtáborban nem volt egy nyíl, amellyel lőni lehetett volna. Egytől egyig valamennyinek a húrját elrágta a mezei egerek.

Nyíl nélkül a besenyő nem tudott harcolni. Akinek volt is más fegyvere, elhajította rémületében, és futott, amerre látott. A megdöbbenés elvette az eszüket, és belekergette őket a magyar fegyverekbe.

Mire a nap fölkel, akorra csak volt a besenyő nemzet. Akik kegyelemre megadták magukat, azokat László király a Mátra völgyeiben telepítette le. Ott aztán elvegyültek a magyarságban, mint esőcseppek a tengerben.

Híre-neve se maradt a besenyő nemzetnek. Hanem temetőhelyüket ma is Egerek mezejének hívja a nép.

ÁRPÁD, A HONALAPÍTÓ

Sokféle nép lakta a magyar földet ezer esztendővel azelőtt, mikor honfoglaló őseink ideértek. Legtöbbet számított köztük a morva nép meg a bolgár.

Azt mondja a rege, hogy Árpád fejedelem aranyos nyergét, gyémántos fékű fehér paripát küldött ajándékba a morva királynak. Nagyon megörült a morva király az ajándéknak, és azt mondta Árpád követének:

– Tisztelem gazdádat, mondd meg neki, hogy jó szívvel vettem ajándékát. Azt látom belőle, hogy engedelmes szolgám akar lenni.

– Megmondom, uram – mosolygott a követ. Hamarosan azonban megint visszatért.

– Mit hoztál már megint? – kíváncsiskodott a morva király.

– Üzenetet hoztam a magyarok fejedelmétől. Azt üzeni, hogy most már tisztulj az országodból, ha eladtad nekünk.

– Hogy adtam volna el?

– Bizony eladtad. Megvettük tőled az aranyos nyergű, gyémántos fékű fehér paripán.

Felingerült erre a morva király, és azt felelte:

– A fehér lovat agyonüttem, aranyos nyergét vízbe vettem, a gyémántos féket fűbe rejtetem.

– Nem tesz semmit – legyintett a követ. – Az agyonütött ló húsát a mi kutyáink eszik meg, az aranyos nyergét a mi halászaink halásszák ki, a gyémántos féket a mi vitézeink találják meg.

Megfúvatta erre a kürtöt a morva király, de nem ért az semmit. Seregét úgy szétkergették a magyarok, mint a forgószél a szalmát.

Azután a bolgár királynak küldött Árpád dús ajándékokat. Az is nagyon megörült, s azt kérdezte a követtől, mit adjon ő ezért.

– Nem kíván az én uram semmit – felelte a követ –, csak egy kulacs vizet a Tiszából, egy marék földet a mezőből meg egy marék fűvet a rétről.

– No, a te urad nagyon szerény ember – mondta a bolgár király –, szívesen lát-nám vendégül.

Csak akkor húlt el szegény feje, mikor Árpád nagyon sokadmagával állított be vendégségbe, s a vendégek kardot, buzogányt hoztak magukkal kés, villa helyett.

– Mit akartok? – kérdezte ijedten.

A magyarok azt felelték, hogy az országot akarják, amelyből már zálogot adott víz, föld és fű képében. El is vették az országot az alpári csatában.

Ez mind csak rege, annyi igazság azonban van benne, hogy Árpád ésszel és karddal szerezte a hazát.

De nemcsak földet szerzett a népének, hanem törvényt is adott nekik, amellyel megtarthassa az új hazát a világ végezetéig. Pusztaszer síkján tartották az első országgyűlést, amely érdem szerint felosztotta az országot a honfoglalók közt.

NAGYÉTKŰ KÓROGYI

Nagyétkű Kórogyi nem volt valami deli levente, akinek vitézi tetteit ország-világ ismerte volna. Jámbor kukta volt a Nagy Lajos király udvarában, s késnél, villánál egyébbel nem tudott hadakozni. Azzal azonban igen tudott bánni. Amelyik sült malacra ráfogta a fegyverét, abból egy porcogó sem maradt meg magnak. De még egy kemence rétest is megevett rá, s egy tarisznya diót azon hajastól elro-pogtatott utána. Akkor aztán azt mondta, hogy most már elverte az éhét.

Az udvari apródok sokat elévődtek a nagy étkű kuktával, hanem a főszakács egyszer megunt a tudományát. Megjelentette a királynak, hogy nem lehet meg-győzni a Kórogyi Péter étvágyát.

– Főleszi az egész udvari konyhát, királyom – panaszkolta félig bosszúsan, félig nevetve.

Lajos király nem szerette maga körül a sok léhűtő népet, de a nagy étkű Kórogyi dolgán mégis csak elnevette magát.

– Amúgy békességes, jó fiú?

– Nem vét az a légynek se, uram király, csak éppen az étvágyával nem bír. Semmit rá nem bízhatok a konyhán, mert amit süt-főz, mind maga éli el.

– Sebaj – nevetett a király –, ennyit csak elbír még a magyar király udvara. Visel-jétek gondját, hogy panasz ne lehessen ránk. Ritka tudomány az övé, hátha még hasznát is vehetjük valamikor.

Ettől fogva aztán igazán gyöngyélete volt a nagy étkű Kórogyinak. Most már nem-csak az éhét verhetette el, hanem jól is lakhatott kénye-kedve szerint. Ki is gömbö-lyödött, mint a duda, s mikor az olasz hadjáratba indult Lajos király, gurítani kellett a táborban a nagy étkű Kórogyit, mint a hordót. Rimánkodott is a főszakácsnak, hogy hadd maradjon ő otthon házőrző pásztornak, de azt meg nem indította a könyörgés.

– Minden gulyánkat fölennéd, mire hazakerülnénk! Kiinnád rájuk a Duna vizét! Gyere velünk, atyámfia, böjtöld meg egy kicsit a sok dínomdánomat.

Nem is szenvedte meg úgy senki az olasz hadjáratot, mint a nagy étkű Kórogyi. Maga a király is akárhányszor csak úgy a körme közül ebédelt, s bizony a jámbor kuktának se igen terítették asztalt. Csak akkor volt jó neki, ha egy-egy narancs-erdőbe bevehette magát. Úgy ette az aranyalmát, mint más ember a cseresznyét szokta. Hanem azért mire Nápolyig leértek, csak úgy csörgött már a csontja. Egyéb húsféléhez nemigen jutott az istenadta, hacsak varjút, verebet nem nyila-zott. Utoljára pedig azok is kerülték a magyar tábor, annyit riasztgatta őket nagy étkű Kórogyi.

Három hétig tartott Nápoly ostroma, mikor a szorongatott olaszok követeket küld-tek ki Lajoshoz egyezkedés végett. Nagy kísérettel jöttek a követek, válogatott

hadinéppel, szálfatermetű vitézekkel. Mutogatni akarták a magyaroknak, hogy nincs nekik mit félni a magyaroktól.

Maguk fitogtatására vitézi tornát is játszottak a mezőn, dárdát hánytak, kopját törtek, s utoljára egy toronytermetű olasz levente nekiugrott a tábor mellett legelésző gulyának, fölkapta a legerősebb ökröt, s odatette Lajos király elé.

– Ilyen legényeket nevel az olasz föld, magyar urak! – fordultak oda kérkedve a nápolyi követek a királyhoz.

Csudálkozó morgás futott végig a magyar urakon, Lajos király azonban kicsinylőleg legyintett a kezével.

– Különbet tudnak ennél a magyar legények! A legkisebb kukta is megeszi azt az ökröt, amit ti megemeltetek!

Az olaszok nevettek a tréfán, azonban Lajos király komolyan előparancsolta a nagy étkű Kórogyit. Éppen sáskákat szedett az istenadta a mezőn, s átkozta az olasz földet, hogy különb húst nem terem.

– Készülj az ebédre, Péter fiam – mondta a főszakács –, meg kell mentened a magyar becsületet. Meg kell enned az ökröt.

Azt mondta rá Péter kukta, hogy ő arra mindig készen van, csak az ebéd készen legyen. S addig is, míg elkészül, megevett eluljáróba két kukoricakenyeret. A követek közül pedig az egyik kiment a konyhába, vigyázni, hogy elkészítik-e az egész ökröt. A másik meg odaült a nagy étkű Kórogyi mellé, hogy ugyan hova teszi azt a tenger húst.

Hát biz azt nézhette egész estig, ahogy Péter a gallérja mögé hajigálja. Remekelt a főszakács, csinált vagy harminc fogást az ökörből. Sütötte pecsenyének, főzte becsinálnak, készítette borsos lével, tárkonnyal, tejfölös mártással, gyömbérrel, kavarta káposztával, keverte mindenféle fűszerszámmal. Péter pedig ette lélegzet nélkül, az egyik szája végén tömte befelé a húst, a másikon szórta kifelé a csontot, s mire mindent leeresztgetett a horpaszába, alig látszott ki a csonthegyek közül. Akkor aztán azt mondta nagy alázatosan:

– Tán hozhatnák is már azt az ökröt, mert ez a sok mindenféle pász-pász majd el találja venni az étvágyamat!

Lajos király olyan jóízűen nevetett, hogy a könnye is kicsordult bele, a követek pedig ész nélkül takarodtak vissza Nápolyba, s kinyitották a város kapuit a magyarok előtt. Olyan emberekkel nem lehet harcolni, akik közül a legalábbvaló is egy ökröt eszik meg együltében, s még akkor azt kérdezi, hogy hol van a többi.

Így vette hasznát Lajos király a nagy étkű Kórogyi tudományának, s volt rá gondolja, hogy többet ne kelljen neki tücskőn, verében élni.

HERVOJA HAZATÉRÉSE

Közel a Dráva vizéhez, rengeteg erdők közt, magas hegy ormán meredt az égnek Hervoja vára. Most már jóformán csak a helye meg a neve van meg. Egy-két omladékfal, egy-egy rakás kő, benöve mohával, befutva borostyánnal. Kőkénybokrok sűrű bozótja aljában a téli zöld kövér indái futnak. Kék virágkelyhei sehol olyan csodálatos nagyra nem nőnek, mint ezen a vad helyen. Ember soha nem jár erre, madárnak is csak a legvadabbja vetődik ide: a ragadozó sas, a kegyetlen sólyom.

Sok száz esztendővel ezelőtt nem volt pompásabb vára az országnak Hervoja váránál, hatalmasabb ura Hervoja vajdánál. Tíz vármegye hallgatott a parancsára. Kétheti járóföld mind őt vallotta gazdájának. Várából sohase fogyott ki a vendég. Örökös dínomdánom volt ott az élet. Hébe-hóba Zsigmond király is megfordult a nagyúrnál, aki nagy szívességgel fogadta ugyan, de dőlyfösségét nem tudta eltakarni. Egyszer nagy magabiztában azt mondta a királynak:

– Úgy nézz engem, uram király, hogy a te trónusodat az én vállam tartja. Ha én egyszer megrázom magamat, összedől a trónod.

Zsigmond király elnyelte a sértést, mert csakugyan szüksége volt Hervoja barátságára. Kívül-belül sok volt az ellensége. Hanem azért csak nem soká tartott a barátság.

A Dráva mentén a fejedelmi birtokok határosak voltak a Hervoja erdejével. Egyszer a király vadászai egy hatalmas szarvast kergettek, amely átmenekült a Hervoja tölgyeseibe. A vadászok utánairamodtak, de mire lenyilazták, akkorra ott termettek a vajda szolgálói is. Magukénak követelték a vadat, mert az ő földjükön esett el. Az udvari vadászok nem engedtek, nagy csetepaté támadt, s a vajda emberei véres fejvel mentek haza panaszt tenni.

Másnap Hervoja összeszedte a csatlósait, berontott a fejedelem erdeibe, s bosszújában olyan garázdálkodást vitt benne véghez, hogy ezt már Zsigmond se hagyhatta szó nélkül. Katonákat küldött a dőlyfős nagyúr ellen, hogy láncra verve vigyék eléje. Hervoja nem hagyta magát, szembeszállt velük, de bizony elvesztette a csatát. A király hadai minden birtokát elszedték, s körülvették a várat is, ahol meghúzta magát.

A bosszút lihegő embernek egy gonosz gondolata támadt. Behívta a maga segítségére a törököt, akik akkor jártak először Magyarországon. Mind szétverték Zsigmond hadait, s elborították az egész Dráva mentét. Égettek, pusztítottak, amerre jártak, földönfutóvá tették sok vármegye népét, s ezerszámra hurcolták ki magukkal a rabul ejtett magyarokat.

Hervójának nem telt öröme a diadalban. Mikor meglátta a szörnyű pusztítást, felébredt a lelkiismerete. Nézte a vár bástyáiról, hogy a török hadak kitakarodtak az országból, s mikor látta, hogy szidalmazták ég felé emelt ököllel a szerencsétlen rab magyarok, kétségbeesve kiáltott fel:

– Jaj nekem, jaj nekem, amiért eladtam a hazát!

Hajadonfővel futott le a várból, ahová vissza se tért többé. Ész nélkül bujdosott a vadon erdőkben hosszú esztendőkön keresztül. Vadállatokkal lakott, s maga is egészen vadállat formájú lett. Haja, szakála földig nőtt, ruhája lerongyolódott, ijedten menekültek el a favágók, erdőkerülők, ha olykor találkoztak az erdei rémmel, aki mindig csak azt hajtogatta:

– Jaj annak, aki eladja a hazáját!

De jaj volt Hervoja várának is. Abban a percben, ahogy a vajda elfutott belőle, elszáradtak a várkert hatalmas fáai, pompás virágai. Lehányták levelüket a szomszéd erdők, elfonnyadt az utolsó fűszál is. Kiapadt a várkút, kiapadt a vár alatt csörgő kis patak. Az Isten sújtó keze nehezedett mindenre.

Jött egyik tavasz a másik után, de Hervoja várában nem virított ki soha többé a virág. Borzadva kerülte a tájat mindenki, s a nép közt szájról szájra járt az a jóslat, amit egy remete mondott:

– Hervoja vára addig marad pusztá, míg a gazdája haza nem tér. Mikor majd egyszer visszajön, nagy pompával, diadalmennettel, akkor megindul a csörgő patak, kihajtanak a fák, fűvek, virágok.

Senki nem bízott abban, hogy teljesejdek a jóslat. Az erdő vad lakója úgy eltűnt, hogy senki se látta többet. Hiába kereste ifjú felesége, hiába várta vissza aranyhajú kisleánya. Apa nélkül kellett felnőni az istenadtnak, és öröm nélkül. Nem állt vele szóba még az utolsó szolgagyerek se. Egy játszótársa volt csak, szomorú édesanyja, akit sohase látott nevetni. Sírva kelt, sírva feküdt, s viaszszárga orcával, mint az árnyék, bolyongott az elhagyatott várban.

Mikor az aranyhajú gyermek legénnyé cseperedett, egy reggel odaállt az édesanyja elé kigyulladt szemmel.

– Édesanyám, én elmegyek katonának, a hazát szolgálni. Addig nem látsz, míg le nem mosom az apám gyalázatát.

Az anyja ráborult, szerette volna ölelő karjával örökre magánál tartani. Kije marad a nagy üres várban, az egész világon, ha a fia is elhagyja? De azért csak annyit mondott neki:

– Áldjon meg az Isten! Segítsen meg az Isten!

Az ifjú Hervoja elment. Névtelenül beállt közkatonának Hunyadi János seregébe. Nagy szükség volt a fiatal, erős karra. A török, mióta Hervoja vajda behívta, úgy megszerette ezt a szép országot, mint az árvíz, s csak Hunyadi seregei bírtak nekik ellenállni.

Nagyobb ijedelme nem volt a töröknek az ifjú Hervojánál. Haragos oroszlán nem harcolhatott volna nála nagyobb dühösséggel. Mindig elől járt a csatákban. Hunyadi nemsokára vezérnek tette meg a fiatal hőst, akiről senki se tudta, kicsoda. Csak mikor egy diadalmas csatában szíven szúrta a török kopja, és haldokolva hullott le a lováról, ezzel a vallomással sóhajtotta ki a lelkét:

– A Hervoja fia vagyok. Jóvátettem az apám bűnét.

Az elhagyatott várban pedig a szegény öregasszony egyre várta, jön-e már az ő fia, akinek hírét se hallotta sok esztendő óta. Éjt-napot ott töltött ablaka könyöklőjén, hogy minél előbb láthassa jövetelét.

Jött is nagy pompával, diadalmenettel. Elöl ötven gyászruhás vitéz, hátul ötven gyászruhás vitéz. Közben hat fekete lovas halottasszekér, rajta nehéz koporsóban az ifjú Hervoja. Mosolygott, mintha élne, s halott kezével szorította hősi kardját.

Mikor a menet a várútra kanyarodott, az erdőből lihegve törtetett elő egy fehér hajú, fehér szakállú, törődött öregember, s az ég felé emelt fejével fölkiáltott:

– Hervoja hazatér!

Abban a percben elvágódott, s többé föl se kelt. Az öreg Hervoja volt. Azon a helyen temették el, s azon a helyen, az erdők sűrűjében ma is kopár, fekete a föld. Nem terem rajta semmi.

A föld érzi, hogy keblében hazaáruló porlad.

De a várkert egyszerre virágba borult, ahogy a kapun befordult az ifjú Hervoja diadalszekere. A patak vize fölfakadt szelíd csobogással, s kihajtottak a fák és bokrok, hogy még nagyobb legyen a temetési pompa.

Az ifjú hős után nemsokára meghalt az anya is. Oda temették a fia mellé. Hervoja vára pedig elpusztult, kő kövön alig van már belőle, benőve mohával, befutva borostyánnal. Kőkénybokrok sűrű bozótja aljában a téli zöld kövér indái futnak. Kék virágkelyhei sehol olyan csodálatos nagyra nem nőnek, mint azon a helyen, ahová az utolsó Hervóját temették. Még a temető földje is háládatos ahhoz, aki a hazáját szereti.

A PÁPRÁDI RAB

Zsigmond magyar királyról föl van jegyezve a történelemben, hogy vándorlegénynek sokkal különb volt, mint királynak. Nemhiába idegen származású volt, sokkal jobban is szeretett külső országokban élni, mint itthon.

Egyszer úgy meg talált ülni a csehek közt, hogy álló esztendeig eszébe se jutott a tulajdon országa. Akkor is csak azért jutott eszébe, mert elfogyott az aprópénze. Szalajtotta is haza a kengyelfutóját, hogy szánják meg egy-két szekér arannyal, mert bizony csúfra marad idegen országban.

A magyaroknak már akkor fogytán volt a türelmük, úgy eresztették vissza a követet, ahogy jött. Azt mondták neki, ami aranyforintjuk volt, elgurult, újat meg nem lehet veretni, mert olyan rég nem látták a királyt, hogy már az ábrázatára sem emlékeznek.

No, erre Zsigmond király se tehetett egyebet, mint hogy a kardjára ütött nagy mérgesen.

– Hát hiszen, ha egyéb bajuk nincs, erről majd teszünk! Majd megemlegettetem velük, mikor látták Zsigmond király képét.

Kiválasztott a mulató cimborái közül valami cseh herceget meg egy német gróft. Meg se állt velük az ország határáig, ott is csak azért, mert víg harsonaszóval, nagy lobogólengetéssel álltak elejbe a magyar urak, fehér szakállú országtanácsosok, tüzes szemű harcos daliák.

– Hozott Isten, urunk királyunk! – hajlongtak nagy tisztességtudással.

– De bizony magam igyekeztem – csapta félre Zsigmond mogorván a kócsagtollas süvegét –, mert számolnivalóm van veletek.

– Nekünk is fölségeddel – emelte fel méltóságosan ősz fejét az öreg Bebek nádor.

– Ítéletet akarok mondani fölöttetek, amiért megsértettétek királyi személyem! – villogott a szeme Zsigmondnak.

Most Gara Imre állt elő, a zászlós bajuszú országbíró.

– Az ország már meg is hozta az ítéletét, királyom-uram – húzta elő bíborbársony köntöse alól az ítéletet, mely kutyabőr pergamenre volt ráfestve szép tarka betűkkel. – Sok hanyagságért, idegenben való csavargásaiért, saját országának elhagyásáért bezárja Zsigmond királyt tulajdon népe harminc napra a páprádi várba.

Kapott volna szegény király a kardjához, de már ekkorra nem volt az oldalán. Elvették tőle, mert nem illeti kard a rabot. S akárhogy hányta-vetette magát, bizony rácsukták a páprádi vár legbelső szobájának az ajtaját. Az előtte való szobába a cseh herceget rekesztették, azon innen meg a német grófnak adtak szállást. Ha egyik voltak a királlyal jóban, legyenek egyik a rosszban is.

Hogy aztán sok kulcscsörömpölés, ajtócsapkodás, kapunyikorgás után elszéledtek a magyar urak, Zsigmondnak az volt az első gondolata, hogy lehetne ebből a kalickából kiszabadulni.

– Hiszen csak még egyszer kardot vehessek a kezembe! – csikorgatta a fogát, s tehetetlen dühében nagyot ütött az ajtó kilincsére.

Abban a percben felpattant az ajtó, s a rab király szemben találta magát a rab herceggel.

– Nini, hát te is itt vagy? – bámult rája. – Ej, de jó, hogy ezt az ajtót elfelejtették bezárni! Nézzük meg csak a másikat is!

Hát a másik ajtó is kinyílt. A szoba sarkában ott törte az ijedség a német grófot, se holt, se eleven nem volt, csak akkor tért magához, mikor Zsigmond megbiztatta:

– Ne félj, szolgám, úgy nézem, nem is vagyunk mi itt foglyok!

A nagy puszta termekben, a kongó folyosókon, az üres várudvarban egy lelket se találtak. Hanem a konyhában megtalálták a szakácsot, aki valami rettenetesen nagy tortát gömbölygetett a sütődeszkán. Nem sok ügyet vetett a látogatókra, s nagyon foghegyről válaszolt, mikor a király azt kérdezte tőle, hogy ki őrzi őket ebben a záratlan tömlőcben.

– Hát kit-kit a saját becsülete. Engem ez a nagy bolond torta, ni, mert már ki se férek tőle az ajtón.

No, a Zsigmond rabtársainak se kellett egyéb! Szaladtak a várkapura: hát nyitva volt az is! El is nyargaltak úgy, hogy csak futtukban kiabáltak vissza Zsigmondnak: tartson velük ő is!

– Nekem nem lehet – csóválta a fejét a rab király. – Engem őríz a becsüлетem. Tisztelnem kell azt a népet, amelyik még akkor is bízik a királyában, mikor fogolylyá teszi.

S amit mondott, állta is Zsigmond király. Harminc napig nem lépte át a páprádi vár nyitott kapuját. Igaz, hogy akkor vállukon vitték ki a magyar urak. Azt mondták, meg kell becsülni azt a királyt, aki nemzete ítéletét még akkor is tiszteletben tartja, mikor az rabbá teszi őt.

HUNYADI KARDJA

HUNYADI KARDJA

A gyulafehérvári nagytemplom homályos boltozata alatt régi idők óta mutogatnak egy nagy márványkő koporsót. Oldalaiba törököket kergető magyar vitézek vannak vésvé, tetején páncélos, sisakos dalia kőből kifaragva. A koporsó rég elfekeztedett, márványa összevissza repedezett, a szobornak keze-lába törve, mégis térdet kell ezek előtt a törött, kopott kődarabok előtt hajtani minden magyar embernek.

Mert ez a koporsó Hunyadi János koporsója, ez a kőből faragott levente Hunyadi János képmása, a törökverő hősé, Mátyás király apjáié.

Valamikor több volt ezen a síremléken a drágakő, mint a márvány, de biz az mind elkallódott a régi zavaros világban. Amit a török meghagyott, elvitte a tatár, amit a tatár otffejejtett, elhordta a német. Levakarták még a kacskaringósra faragott, nagy, furcsa betűk aranyozását is. Nem maradt ott egyéb egy hosszú, kétélű acélpengénél, amely a szobor lábához volt támasztva. Az nem kellett senkinek, mert nem volt rajta semmi ékesség. Meg nehéz is volt, hogy két kézzel alig lehetett megemelni. Az volt Hunyadi kardja.

Egyszer aztán ennek is akadt gazdája. Valami gyülevész csapat fosztogatta ki a várost. A vezérük valami Privoda nevű kapitány volt. Ez a Privoda volt az, aki fölkapta a halott hősnek annyi csatában diadalmas fegyverét.

– Minek lesz az neked, Privoda? – incselkedtek vele a cimborái –, elhúzza az azt a káposztatorzsából faragott karodat.

– Ne tanítsátok ti Privodát – vigyorgott a kapitány –, megér ez nekem egy szakajtó aranyat. Annyit bizonyosan nem sajnál érte Kamuti Ferenc uram.

Kamuti Ferenc volt akkor Magyarország legerősebb embere. Derék, jó vitéz, becsületes magyar, Esztergom város kapitánya. Neki szánta a kardot Privoda, el is vitte hozzá.

– Vitéz nagyuram, elhoztam neked Gyulafehérvárról Hunyadi kardját. Nem illet az mást most nagy Magyarországon, egyedül csak téged. Tudom, nem sokallasz érte száz aranyat meg egy csótáros paripát meg a hozzá való ékes vitézi gúnyát.

Kamuti kezébe vette Hunyadi kardját, forgatta, nézegette, míg ki nem buggyant a könnye.

– Jaj, mire jutottál, szegény Magyarország! – sóhajtotta keserű szívvel, s indult kifelé a fegyveres teremből. De Privoda ijedten állotta útját.

– Ohó, vitéz uram, hát az én jutalmam hol van?

– Az ám, majd el is felejtettem! – mordult rá haragosan Kamuti, s bekiáltott az őrszobára: – Hé, hajdúk, ugorjatok csak ide!

Négy szál legény tisztelegve várta a parancsolatot.

– Szaggassátok le a vitézi gúnyát erről a semmiháziról – mutatott rá a reszkető Privodára –, mert nem illet az ilyen gonosztevőt. Öltöztessétek darócba, aztán kergessétek ki a várból!

Ő maga pedig kiment a bástyafokra, amely a Duna fölött meredezik, megcsókolta a Hunyadi kardját, megcsillogtatta a napfényben, s nagyot lendítve a karján, behajította a Dunába.

– Sohase lesz többet emberi kéz, amelyik méltó volna Hunyadi János kardját forgatni.

Hunyadi kardja azóta lent fekszik a Duna fenekén. De mikor a magyart bántják, mindig megmozdul, mintha rég elporlott gazdáját keresné, s olyankor hány a Duna haragos hullámokat.

HENDÓK MESTER ÉS BUSA DEÁK

Hendók mester a Mátyás király legkedvesebb íródeákja volt, Busa deák pedig a Hendók mester leghaszontalanabb szolgája. Hendók mesternek négyszögletes kis feje volt, összeszorult benne a sok tudomány; Busa deáknak nagy buksi feje, abban meg szétszaladt az a kis ész is, ami kerülközött benne.

Akkor még más világ volt, mert még akkor nem volt ábécéskönyv. Azért nem volt pedig ábécéskönyv, mert még nem tudtak könyvet nyomtatni, hanem ha valami okos ember írt valami szép könyvet, azt a tudós emberek szépen lekörmölgették ízről ízre, betűről betűre.

Mivel pedig ilyen tudós emberek abban az időben kevesen voltak, igen nagy volt az ő becsületük. Különösen nagy volt pedig Hendók mesteré, aki a kutyabőről készült papirosra olyan szép kerek betűket pingált lúdtollal, hogy majd legurultak onnan. De még tán le is gurultak volna, ha Hendók mester olyan szép tuli-tarka rózsákat, tulipántokat, szarvasokat, madarakat nem pingált volna a papír szélére, amilyeneket erdőn, mezőn sohase látni. S éppen azért nem kívánkoztak sehova se a gyönyörű betűk, mert ilyen szép társaságot úgyse találtak volna máshol, mint a Hendók mester könyveiben.

Mivel ez a Hendók mester ilyen nagyon tudós férfi volt, Mátyás király nagyon szerette a keze munkáját s arannyal váltotta be a királyi könyvtárba. S megengedte neki, hogy mind a két füle mellett hordhasson egy-egy kihegyezett lúdtollat, mely engedelemre büszke is volt Hendók mester.

– No, az nem nagy sor – pittyesztette el a száját Busa deák –, nekem két lúdtoll helyett egész kócsagszárnyam van. Csakhogy nem a fülem mellett hordom, hanem a süvegemen.

– Bizony, Busa deák, látszik, hogy nem jártál ott, ahol a tudományt osztogatják – pirongatta Hendók mester.

Busa deák erre nagyot rántott erős, izmos vállán.

– De bizony nem is kívánkozok én arra a tájakra! Úgy vélem, nagyon zörgős marad annak a csontja, aki tudományt abrakol.

Szó, ami szó, nagyon cingár kis ember volt Hendók mester, s csakugyan zörögtek a csontjai, mikor rákiáltott a deákra:

– Azért adott pedig a király a kezem alá, hogy írástudót neveljek belőled! Vagy jobban szeretnél olyan csetlő-botló katona lenni, mint az apád volt?

Busa deáknak az apja Mátyás király katonája volt. Szabács ostrománál találta szíven egy török nyíl, éppen a király mellett. S ott fogadta meg a király, hogy embert neveltet hű katonája árvájából.

A király állta is a fogadást, hanem az csak nem akart ember lenni. Vidám, pajkos fiúvá serdült, de mindig csak a játékon járt az esze. Nagy, barna szeme csak olyankor homályosodott el, ha az apját emlegették.

Hendók mester nagyon kapott az ilyen ritka percen. Odaszólt a papirosai közül a deáknak:

– Add errébb a piros festékes békateknőt!

Busa deák erre odanyújtotta azt a békateknőt, amelyikben a kék festék állt. Nem volt őneki se esze, se kedve ehhez a pepecseléshez. S bizony, ilyenkor megese, hogy Hendók mester haragjában nem a papirost festette ki az ecsettel tiltarkára, hanem a Busa deák képét.

– Sose lesz belőled két lúdtollas tudós, nagy mihaszna!

Bizony kevés reménység volt ahhoz. Sehogy se tudott Busa deák a lúdtollal banni. Igaz, hogy nem is igen törte magát érte. Ha csak szerit ejthette, kifeküdt a ház végébe a nagy eperfák alá, s azzal mulatta magát, hogy mindenféle dirib-darab fából éppen olyan virágokat, madarakat, szarvasokat faragott, mint amilyeneket odabent Hendók mester pingált. Össze is faragcsált mindent, ami keze ügyébe esett.

– Nincs is neked egyébre eszed! – csúfolódott vele Hendók mester. – Megeszem a fejemet, ha az ecsetnek is olyan mestere leszel, mint a bicskának.

– No, azzal nem nagyon lakik jól Hendók mester – nevetett a deák, s leguggolt az asztal alá, amelyiken Hendók mester írt, festett nagy buzgalommal. S addig-addig nézte a mester nyolclábú szarvasait, hogy utoljára ő is a kezébe kapta az ecsetet. Nem is tette le addig, míg tele nem pingálta a mester szép fehér palástját mindenféle tarkabarka ákombákomokkal. Úgy beletemetkezett a jámbor a kutyabőrökbe, hogy se látott, se hallott szegény feje. Csak arra riadt föl, mikor Busa deák meglebegtette rajta a palást két szárnyát.

– Jó étvágyat, Hendók mester! Megeheti már kelmed a fejét.

Nincs az a piros festék, amelyiknél Hendók mestert pirosabbra ne festette volna a harag. S lett volna drága dolga a bőrsimító somfa botnak, ha ebben a percben egy nagy orrnak az árnyéka nem vetődik a fehér ablakfüggönyre.

– Jaj, a király! – serdült ki az ajtón Hendók mester, Busa deák pedig a kezébe kaparította a somfa botot, elővette a bicskáját, és becsusszant az asztal alá.

De csusszanhatott volna ő a föld alá is, még tán oda is lehallatszott volna a Mátyás jóízű nevetése, ahogy Hendók mestert meglátta a tuli-tarka palástban.

– Nini, mester, tán be akarsz állni Mihóknak, hogy ilyen cifra gúnyába öltöztél a tiszteletemre?

Mivel pedig Mihók nem egyéb volt, mint a Mátyás király udvari bolondja, Hendók nagyon zavarodottan kapkodta össze magán a csúffá tett palástot.

– Nem ismered te Busa deákat, uram király! Csúffá tenné az még a te királyi palástod is, ha a keze ügyébe kerülne.

– Az ám – mosolygott a király –, régen nem hallottam a hírért a Busa deáknak. Lesz-e belőle ember, Hendók mester?

– Soha biz abból, uram királyom. Úgy áll a kezében a lúdtoll, mint a meszelőnyél. Le nem tud vele írni egy *i* betűt se.

– De fából kifaragom még a gácsérfarkú betűt is – futott elő az asztal alól a deák, s odatartotta a király elé a botot. Olyan *r* betű volt annak a végére faragva, hogy Hendók mester se rajzolt különbet.

– Hát mért gácsérfarkú ez, öccse? – kérdezte a király.

– Hát azért, mert a gácsérnak is éppen így áll a farka – magyarázta a deák. – Van még nekem ilyen cifraságom több is.

Azzal odaszaladt a vakablakhoz, s elejbe szórt a királynak egy marék fából faragott betűt. Megvolt ott az egész ábécé, csakhogy Busa deák egynek se tudta a becsületes nevét.

– Ez a kerek képű, ez a háromlábú, ez a kis egyenes, ez a nagy hasú, ez a félnyakú, ez meg a Hendók mester formájú.

A kerekképű volt az *o* betű, az *m* a háromlábú, az *i* a kis egyenes, a *b* a nagyhasú, az *f* a félnyakú, az *x* meg a Hendók mester formájú.

Különösen ez az utolsó esett zokon Hendók mesternek. Táncolt is mérgében a két lúdtoll le s fel a füle mellett, mintha csak az udvari hegedűs húzta volna nekik. Csak akkor pihentek meg, mikor Mátyás odafordult Hendókhöz:

– Mondsza csak, mester: sebes munka-e az az írás?

– Ojjé – mosolygott boldogan a mester –, ha jó kedvemben vagyok, tíz betűt is lepingálok egy óra alatt!

Azt mondja erre a király:

– Akkor a Busa deák tudománya többet ér, mint a tied. Mert azzal százszor sebesebben megy az írás.

Azzal fogta a somfabotot, belemártotta a gácsérfarkút a fekete festékbe, s egy szempillantás alatt tíz *r* betűt lenyomott vele a papirosra. Aztán hol az egyik, hol a másik fabetűt mázolta be saját királyi kezével, s azt nyomogatta oda velük egy aranyszélű kutyabőrre.

Busa deák
udvari könyvnyomtató mester

– Hogy lehessen ez – csóválta Hendók a fejét –, hiszen olvasni se tud a málé?

– Majd megtanul – nézett rá a király a Busa deákra.

De úgy ám, hogy a deák lesütötte a fejét, mert nem bírta ki azt a parancsoló tekintetet.

S nem telt bele egy hét, úgy olvasott a deák, mint a parancsolat. Ő lett az első könyvnyomdász Magyarországon.

– Nem sokat ér az a sebes mesterség – vélte Hendók mester, aki most már csak a maga gyönyörűségére pingálta az ecsettel a szép gömbölyű betűket. Hanem azért halála napjáig azt vallotta, hogy igazában ő találta ki a könyvnyomtatást. Mert ha ő nem festegetett volna, Busa deák sohasem faragott volna fából betűt.

Mátyás király nem szólt semmit, hanem azért én mégiscsak azt hiszem, hogy az ő esze találta ki igazán a könyvnyomtatást.

A PALOTAI VARGA

Egyszer, ahogy Mátyás király a Bakony erdeiben vadászgatott udvari népével, valami sebes lábú őzike elcsalogatta őket egész a palotai határba. Hanem ott aztán úgy nyoma veszett, mintha a föld nyelte volna el, pedig hat hajdú tizenkétfelé szaladt utána.

– Sose hajszoljátok szegény párát – hívta őket vissza a király –, inkább keressetek valami szép gyepes helyet, hol a délebédet elkölthetjük.

No, a palotai erdőkben nem nagyon kellett keresni a gyepes helyet.

– Itt telepedjél meg, uram király – jelentette az egyik vadász –, mert itt zöld bársony az abrosz.

– Jobb helyet tudok én ennél – mondta a másik –, mert ott zöld selyemsátor is van a zöld bársonyabrosz felett: öreg bükkfák hűvös sátra.

– Tédig érő fűben, topolyafák alatt, nefelejcsringató csörgő patak szalad – hívogatta a királyt a harmadik.

– Mindnyájánál különb hely az, amit én találtam! – szaladt oda lihegve egy öreg csatlós. – Gyere, uram király, csodát látni: térdig érő havat nyáridőben.

– Káprázott a szemed ebben a nagy melegben – nevetett a király, de azért csak megindult az öreg csatlós nyomában csodát látni.

– No, nézze meg fölséged ezt a nagy halmot, tövétől hegyéig tele van friss hóval.

Azzal lehajolt az öreg, belemarkolt a szép fehér hóba, de jajgatva kapta vissza a kezét, mert mind telemaradt a tenyere tuskével.

– Juj, ilyen havat se láttam még életemben!

Nem is hó volt, hanem virág. Menyasszonyruhas galagonyabokrok meg kökénybokrok nőttek be az egész halmot, de olyan sűrűn, úgy egymásba fonódva, hogy nem eresztették maguk közé az embert.

Mátyás úgy rajta felejtette a szemét a virágtengeren, hogy eszibe se jutott többet a délebéd. Pedig az udvari szakács a nefelejcses patakparton ugyancsak bontogatta kifelé a tarisznyából a fácáncombot.

– Ráérünk arra, szolgám – legyintett a király –, előbb megnézzük, meg lehetne-e úszni ezt a virágtengert.

Megkerülték a halmot, s a másik oldalon csakugyan találtak egy keskeny gyalogösvényt. A nagy fehérségben, mint valami fekete kígyó, csavargott föl a domb tetejére. Ott végződött egy düledező sárkunyhó füves küszöbénél.

– Soha ilyen szépet! – mondta a király, ahogy körülnézett a tájon. – Ezt a helyet az Isten is arra teremtette, hogy én itt palotát építtessenek magamnak. Éppen ennek a bagolyfészeknek a helyére.

– Hohó, vadász úr – dörmögött vissza valami haragos hang –, csak a maga portáján parancsolgasson kelmed! Már itt csak én leszek az úr.

Azzal nagy csikorogva kinyílik a fakilincses ajtó, és kigurul rajta egy töpörödött kis ember, akinek majd nagyobb volt fehér szakála, mint ő maga. Bőrkötő előtte, tátott szájú csizma a kezében, azzal hadonászik rettentő mérgesen a király előtt.

– Míg én élek, egy nádszalat se visztek el a gunyhómból! Annyi nekem ez a bagolyfészek, mint a királynak Budavára, atyámfia!

Az udvari cselédek már a kardjukhoz kapkodtak, Mátyás meg tettetett bosszúsággal förmedt rá a csupa szakáll kis emberre:

– Tudod-e, kivel beszélsz, hé?!

– Tudja a macska. Majd megmondod, ha akarod.

– Én Mátyás vadász vagyok – mondta a király.

– Isten élteszen – felelte foghegyről a kis ember –, én meg Tamás varga vagyok.

– Én a király jó pajtása vagyok – fűzte tovább a szót a király –, én adok neki tanácsot, ő ad nekem kalácsot.

– Az is szép mesterség – vonogatta a vállát a gazda –, én meg a palotai varga vagyok. Én foltozom meg a palotaiak csizmáját, s ők tartanak el engem kenyérral. Nézd meg, ha nem hiszed!

Azzal előrántott a bőrkötője alól egy nagy karaj fekete kenyeret, mire a király elmosolyogta magát:

– Látod, Tamás varga, ha nekem adod a gunyhódat, kapsz érte száz aranyat. Abból olyan úr leszel, hogy mindennap kakastejes cipőt ehetsz.

– Tartsd meg a száz aranyadat – rázta meg a fejét Tamás varga. – Nem eladó a gunyhó ezerannyiért se!

– Ha nem adod szépen, elveszük csúnyán – legyintett a király. – Csak egyet hunyorítok, s nyoma se marad a gunyhódnak. Másodikat hunyorítok, s olyan palota lesz a helyén, hogy belefájdul a nyakad, mire fölé a tekinteted a tornyára.

Az egyik vadász csakugyan emelte is már a lándzsáját a gunyhó korhadt szarufájára, de a kis varga úgy ugrott neki, mint a hörcsög:

– Azt szeretném én látni, hogy ki merne csak egy ujjal is hozzányúlni! Majd megtanítatom én az emberségre! Van ám még ebben az országban tenálad nagyobb úr is, Mátyás vadász!

– Ugyan úgy-e? Ki volna az, te földhözragadt varga?

A kis ember megemelte báránybőr sapkáját.

– Igazságos Mátyás király!

Az udvari emberek elmosolyodtak, a király pedig félrefordult, hogy a meghatottságtól könnyes szemét meg ne lássa a palotai varga. Kisvártatva megint odaállt Tamás varga elé:

– Ejnye, ejnye, jó ember, hát csak nem adod nekem jó szóért se a házacskádat?

A Tamás varga képit egyszerre elöntötte a jókedv. Akkorát csapott a király tenyerébe, hogy csak úgy hajladozott bele a kis ház.

– Hát már hogyan adnám jó szóért, atyámfia? Csak az a kár, hogy mindjárt az elején nem azon kezdted.

Így vette meg Mátyás király a palotai varga házát jó szóért. S építtetett a helyére olyan kastélyt, hogy nem volt párja az országban. Márványoszlopai, tükrös tornáca, kilencvenkilenc szobája.

Azazhogy száz volt biz annak: a századikban Tamás varga szabta Mátyás királynak az ünneplő csizmákat. Mert udvari fővarga lett a palotai vargából.

...A palotai határban ma is megvan még egy-két köve Mátyás király kastélyának. S tövükben ma is virágzanak a kökények és a galagonyák, s el-elbólogatnak bokrétás fejükkel, mikor az erdők szellője mesélget nekik az igazságos Mátyásról.

A SZALONTAI KOVÁCS

Mátyás király egyszer, mikor szokása szerint szegény vándorlegénynek öltözve járta az országot, jó napszállat után érkezett be Nagyszalontára. A cudar téli zimankó bekergette az embereket a tűzhely mellé, hiába bolyongott a király a csendes utcákon, sem egy lelket, sem egy nyitott ajtót nem talált sehol.

Fáradt volt pedig a király, fázott is kegyetlen, az éhség is elcsigázta: ugyan megörült, mikor a város szélén meglátott egy kovácműhelyt. Könnyű volt meglátni, mert a nyitott ajtón röpködtek kifelé a szikrák, ahogy a mester odabent kalapálta a vasat az üllőn.

– Szerencsés jó estét – köszönt be Mátyás a kovácműhelybe.

– Mi járatban vagy, öcsém, ebben a kutyának se való időben? – biccentett a kovács.

– Szegény vándorló vagyok, rám szakadt az este, nincsen hova lennem. Megáldaná kelmedet az Isten, ha juttatna szegény fejemnek valami kis zugot éjszakára.

A kovács letette a kalapácsot, beletörülte a kezét a bőr kötője sarkába, aztán a karjába kapaszkodott a királynak.

– Kerülj beljebb, öcsém, a tisztaszobába, hátha kerül valami harapnivaló is.

Szabadkozott a király, hogy nincs ő az ilyesmihez hozzászokva, jó lesz neki a műhely sarkában is egy falat kenyér, egy kis szalmavacok. De a kovács barátságosan a vállára ütött neki.

– Otthon parancsolgass, öcsém! Márton kovács csak olyan úr a maga viskójában, akár a király Budavárban.

„Igaz van ennek a jó embernek” – gondolta Mátyás, s nem kérte magát tovább, hanem letelepedett az asztal mellé, amely már akkor le is volt terítve szép fehér abrosszal. Szép fehér abrosszon nagy mázas cseréptál, mázas cseréptálban forró tejbekása, jó sűrűn behintve mazsolaszőlővel.

– Tessék, egyék, nem lesz egyéb! – kínálkozott szívesen Márton kovácsné.

– Jó étel ez annak, aki szereti – biztatta Márton kovács a vendéget, s jó példaadás okáért úgy belekanalazott a tálba, hogy öröm volt nézni.

Mátyás is nekifohászkozott, hanem inkább csak a mazsoláját halászgatta a rózsás fakanállal, s mosolyogva mondogatta:

– Jó nekem a mazsolája is. Odafönt is ezzel élek péntek napokon.

– Hol légyen az az odafönt? – kérdezte Márton kovács.

– Hát Budavárban, a király házában.

Márton kovácsnak torkán akadt a forró tejbekása, alig bírt szóhoz jutni tőle:

– Hát miféle szerzet vagy te tulajdonképpen?

– Mátyás varga vagyok, a Mátyás király udvari vargája, kezem munkájából élő szegény ember.

– Az már más – nyugodott meg a kovács –, majd megijedtem, hogy tán valami előkelőség vagy, aki a király őfelségével mártogat egy tálba. De ha te is csak ilyen magamformájú szegény ember vagy, éltesen az isten mazsolaszőlővel! Hintsd meg vele még egyszer ezt a kását, anyjuk!

Ahogy az asszony kiperdül a konyhára, azt kérdi a kovács a vendégtől:

– Hát aztán hogy mondja a szolgálat? Van-e jó gazdád?

– Nincsen rá panaszom, ámbátor néha nagyon is köztökődő kedvében van a király. A minap is úgy vágott a fejemhez egy fejelés csizmát, hogy mind kihullott belőle az aranypatkó.

– Nono, öcsém, bizonyosan benned volt akkor is a hiba! Nem az az ember Mátyás király, aki ok nélkül bántaná a kisebbet. Tán nagyon is ormótlan foltot vetettél a csizmájára.

– Szó, ami szó, biz én elnagyjaztam rajta az öltést. De nem csuda, mikor a királyné asszony is egyre zavarta hozzám az inasát: hogy hát az ő templombajáró csizmácskája mikor lesz már készen.

Éppen erre lépett be Márton kovácsné, s megszólalt nagy ájtatosan, míg teleszórta a kását mazsolával:

– Ó, de szeretném én egyszer a királyné asszony csizmácskáját látni! Valami szépség lehet az, ugye, lelkem Mátyás varga?

– Biz azon van mit nézni; hanem mást mondok én kigyelmednek. Szalajtsa föl egyszer a gazdát Budavárába: küldök tőle ezért a mazsolás kásáért szakasztott olyan egy pár csizmát, amilyent a királyné is csak húsvét napján húz a lábára.

Olyan jóízűt nevetett erre a tréfabeszédre Márton kovács meg a felesége, hogy alig győzték a könnyüket törölgetni. Hát mire egészen szárazra törülköznek, egy szem mazsola nem sok, már annyi sincs a kásán.

– Ugorj már egy kis mazsoláért, asszony – mondja megint a kovács –, ne éhez-zék ez a szegény fiú.

– Sose menjen, nénémasszony – szabódott Mátyás –, ne fossza ki énmiattam az éléskamráját!

– Jut is, marad is – nevetett Márton kovácsné, s úgy meghintette még egyszer a tálát, hogy több volt már benne a mazsola, mint a kása. S mire Mátyás megfelelt a vacsorának, akkorra már ágyat is vetett neki a jó asszony a kuckóban, a Márton kovács subájára. Nem is álmodott a király a selyemvánkoston soha olyan szépet, mint most a tulipántos subán. Nem is ébredt fel addig, míg a kovács másnap reggel ki nem verte a szeméből az álmot egy nagy libazsíros lángossal.

– Ezt majd elviszem az útra – mondta Mátyás –, mert nem időzhetek tovább. Sietős az utam, nagyon várnak már otthon a király csizmái. Hanem annyit mondhatok gazduramnak, hogy nem bánja meg, ha fölkeresi Mátyás vargát a budai Várban.

Kezet adott rá Márton kovács, hanem azért harmadnapra már úgy elfelejtette Mátyás vargát, mintha soha hírét se hallotta volna. Nem adhat hitelt az ember minden jöttment vándorló szavának. Meg aztán volt öneki egyéb dolga is. Jött a szalontai vásár, arra készülődött, kalapálva a sok patkót, járomszöveget, kocsisvasalást. Ahogy javában dolgozgat, egyszer csak leugrik ám a műhelyajtóban egy habos paripáról egy kényes dalia. Ezüst a ruhája, uras a tartása, haragos a szava, a szeme járása.

– Itt lakik-e Márton kovács?

– Én vagyok az, vitéz úr. Szolgálhatok valami rangos acélpatkóval?

– Nem kell énnekem a te rangos acélpatkód, hanem kellesz te magad, Márton kovács! Mátyás király hívat magához Budaváraiba, azt mondják, valami rosszat beszéltél róla minapában holmi vándorló legénynek.

Elállt Márton kovácsnak a szíve verése. Elbúcsúzott a síró-rívó feleségétől, aztán fölkapaszkodott a szamarára, s megindultak a királyhoz nagy csendességben. Csak akkor szólalt meg Márton kovács, mikor fölértek Budára:

– Szépen megkérem vitéz uramat, ne vezessen engem addig öfelsége színe elé, míg Mátyás vargával nem beszéltem. Hadd váltanék egy-két szót azzal a haszontalan csavargóval.

– Magam is úgy akarom – felelte a király vitéze, s vezette a kovácsot márványlépcsőkön, bíborszőnyegeken keresztül föl a Várba. A szemét se merte fölvetni szegény kovács, csak mikor a vitéz a fülébe súgott neki:

– Ott ül Mátyás varga a sarokban!

Csakugyan ott ült Mátyás király nagy arany karszékekben, korona a fején, bársonyköntös a vállán. Nevetve csapott a tenyerébe a szalontai kovácsnak.

– Isten hozott, Márton kovács! Hát csak nem jöttél volna el, ha érted nem küldök. No, kerüljünk beljebb a tisztaszobába, hátha akad valami harapnivaló.

Azzal karra kapta a kovácsot, s vitte befelé egy kis benyílóba, ahol már meg volt terítve az asztal szép fehér abrosszal, szép fehér abrosszon nagy mázas cseréptál, mázas cseréptálban tejbekása, jó sűrűn behintve mazsolaszőlővel.

– Tessék, egyék, nem lesz egyéb! – kínálkozott szívesen a királyné, aki egyszerre csak bent termett a szobában.

– Jó étel ez annak, aki szereti – mosolygott a király a kovácsra, akinek nem kellett nagy biztatás, mert még ki is kaparta a tálat.

– Jólesik, szolgám? – kérdezte a király, s intett a királynénak, aki kivitte az üres tálat, meg visszahozta tele mazsolás kásával. Csakhogy most már ezüst volt a kásája, vert arany a mazsolája.

– Láss hozzá, Márton kovács – unszolta a király a vendéget –, szereted te a tejbekását.

– Jó nekem a mazsolája is – felelte a kovács –, ilyet nem minden pénteken lehet enni Szalontán.

A király elmosolyodott, s maga is segített telerakni a kovács zsebet arannyal, hogy csak úgy dagadt bele. Aztán odaszólt a királynénak:

– Ugorj már, hékám, egy kis mazsoláért, hadd teljen be vele ez a szegény ember!

– Sose menjen, fölséges asszonyom – szabódott a kovács –, ne fossza ki énmiatam a kincseskamráját!

– Jut is, marad is – nevetett a királyné, s megint telehintette arannyal a tálat. Jutott már belőle még a csizma szárába is Márton kovácsnak. Mikor aztán felkészülődött a jámbor, s nagy hálálkodva elköszönt királyi gazdájától, az ajtóból vissza-intette Mátyás:

– Hej, de csak eszefelejt ember lettél, Márton kovács! Mit szól otthon az asszony, ha itt felejtetted ezt a pár csizmát, amilyent a királyné is csak húsvét napján szokott a lábára húzni?

Azzal a karjára akasztott egy pár bársonycsizmát, aminek ezüst volt a sarka, arany a dratvája, két karbunkuluskő a két pitykegombja.

– Tisztelem a feleséged, Márton kovács! Egészséggel szaggassa el a Mátyás varga ajándékát!

Jaj, dehogy szaggatta, dehogy! Élete fogytáig külön polcon tartogatta Márton kovácsné a kamrában a királyné csizmáit, s még a komaasszonyának is csak sátoros ünnepeken mutatta meg.

A KIRÁLY FÁJA

A király fájának egy öreg almafát neveznek a mi falunk határában. Idegen meg sem fordulhat nálunk anélkül, hogy azt meg ne mutatnánk neki.

– Jól nézze meg, mert ilyent vagy látott életében, vagy se – így szoktuk neki bemutatni a király fáját.

– Szép fa ez nagyon – ezt feleli a vendég rendesen, s azt gondolja magában, hogy nincs biz azon semmi különös szépség se. Olyan, mint a többi öreg fa. Mohos a dereka, ritkás a koronája, aprós a gyümölcse.

Azért mégis nevezetes fa ez nagyon. Mégpedig arról nevezetes, hogy már egy napos korában aranyalmát termett. Mégpedig nem is egyet, hanem kettőt. Mégpedig olyan nagy úr szeme láttára, mint amilyen a király.

Persze régen volt ez nagyon, a régi jó időben, mikor még a só is sósabb volt, a méz is mézesebb volt. Akkor történt egyszer, hogy a királynak dolga volt mifelénk. Az öreg harangozó azt mondja, hogy csak a mi templomunk harangjának a szavát akarta meghallgatni.

Elég az hozzá, hogy ott lovagolt el egyszer a király a falu végén. Nagyon el volt merülve az ország gondjaiban, s tán föl se emelte volna a fejét, ha egyszerre el nem nyeríti magát a lova.

– Mi bajod, Pejkó? – riadt fel gondolataiból a király, megsimogatva a ló sörényét.

Nem volt a Pejkónak semmi baja, csak az öröme volt nagy. Mégpedig annak örült nagyon, hogy odaállt elejbe egy kis ember, ásó volt a kezében, és azzal tisztelgett katonásan. De olyan katonásan ám, hogy még a királynak is öröme telt benne.

– Fogadjisten, szolgálám – adta vissza a köszöntést emberségesen. – Kinek tiszteljelek?

– Támadi Balázs a becsületes nevem.

– Vitézhez illő név – mosolygott a király.

– Huszár voltam – húzta ki magát kevélyen a fehér hajú kis ember.

– Hát most mi vagy? – kérdezte a király.

– Most csak afféle szegény vincellérember vagyok – szúrta az ásóját a földbe Támadi Balázs, és vágta vele a hantot, mint huszár korában az ellenséget.

Meg is tudakolta tőle a király, hogy mi lesz abból.

– Gödör biz ebből, tiszt úr.

– Hát aztán minek lesz a gödör, Támadi Balázs?

– Ennek e, tiszt úr, ennek e! – emelte föl az öreg a földről a vastag facsemetét.

– Nem terem már az teneked, Támadi Balázs – mosolyodott el a király –, minek vesződsz vele?

– Nono, tiszt úr, teremhet az még énnekem is! – törölte le az öreg inge ujjával homloka verejtékét. – De ha nekem nem, a maradékaimnak bizonyosan. Nem tudom, kiféle lehet a tiszt úr, de bizonyosan tudom, hogy csak arról a fáról szedi a legjobb ízű almát, amit az apja ültetett.

Egyik szeme elmosolyodott a királynak, a másik könnybe borult. El is érzékenykedett, meg is indult, s egy vadonatúj aranyat hajított le a gödörbe.

– No, isten megáldjon, Támadi Balázs – emelte a kezét a sapkájához.

Az öreg vincellér azonban akkorát rikkantott, hogy megint csak vissza kellett fordítani a Pejkót.

– Hohó, tiszt úr – kapta fel ujjongva az aranyat –, nem megmondtam, hogy teremhet még ez az almafa énnekem magamnak is?!

A király elnevette magát, és még egy aranyat hajított le az öreg huszárnak, aki hálálkodva csapta össze a kezét.

– Ó, bárcsak egész erdőm volna ebből a csudafából, amelyik már egynapos korában párjával termi az aranyat!

Eddig van a mese a király fájáról. Az igazság pedig az, hogy minden fa aranyat terem, amelyiknek gondját viselik.

A SOLYMÁRI CSÓKA

Igazságos Mátyás királyról tudnivaló, hogy úrtól, szegénytől egyformán megkívánta a kötelességtudást. Akiben megtalálta, azt megbecsülte, aki a kötelességének eleget nem tett, azt hamar ráncba szedte. Egyszer a solymáriakat kapta kötelességmulasztáson a nagy király. Megtudta róluk a kincstartójától, hogy három esztendeje nem fizettek már egy batka adót se. Nosza, szalajtott is mindjárt egy lovas stafétát a solymáriakhoz.

– Azt üzente urunk királyunk, hogy nyomban fölmenjen hozzá, a solymári bíró, mert beszélni akar a fejével – trombitálta ki a staféta a solymári piacon. – Ha holnap ilyenkorra ott nem lesz a budai Várban, holnapután ilyenkorra már a lábához kerül a feje.

Azzal a követ elnyargalt, a solymári bíró pedig földhöz pukkantotta a bírósüveget.

– Eb legyen Solymáron bíró, nem én! – fohászkozta el magát. – Keressetek a süvegbe más embert, nekem drágább a fejem a süvegnél!

Nosza, a kisbíró kapta a süveget, s bekopogtatott vele minden háznál. De bizony senki se akarta beledugni a fejét. Bujkáltak előle, ki padlásra, ki pincébe. Nem kívánczozott Solymáron senki sem bíró lenni.

Utoljára aztán a falu végén talált a kisbíró egy bojtárlegényt, aki nem szaladt el a süveg elől. Irhás subán hevert a szép kövér gyepen, s olyan hegyesen füttyörészett, mint a rigó.

– No, öcsém – toppant elé a kisbíró –, téged az isten is solymári bírónak teremtett.

– Már mért teremtett volna? – tátotta el száját a legényke.

– Azért, mert ilyen szépen tudsz füttyülni. Márpedig most az a törvény, hogy azt választjuk bírónak, aki legszebben füttyül.

– Hát ez szép törvény – húzta a fejébe a fiú a süveget. – Csak azt szeretném most már tudni: mi lesz az én hivatalom?

– Kerek e világon semmi egyéb, csak éppen a süveget kell hordoznod és füttyülned benne napszámra. Most pedig fölmégy Budára a királyhoz, mert nagyon szeretne veled megösmernedni.

– Én is övele – bólintott rá a legényke jókedvűen, azzal a nyakába akasztotta a tarisznyáját, s napáldozat táján már a budai Vár tövében kocogott, azazhogy nem nagyon kocogott, mert egy öreg csókat látott tollászkozni a kőkénybokrok közt, s egyszerre meglassította a menést.

– No, ezt megfogjuk – kapta le a bírósüveget, s hirtelen ráborította a madárra. – Gyere a tarisznyába, ne mondják a solymáriak, hogy üres kézzel tértem meg Budáról.

Azzal betarisznyálta a csókát, s most már csakugyan meg se állt addig, míg a királyi vár ajtónállója keresztbe nem fektette előtte az ásóját.

– Ki vagy, mit akarsz?

– Én bizony a solymári bíró vagyok – mondta kevélyen a bojtár –, a királyhoz igyekszem, mert szeretne velem megösmernedni.

– Bizonyosan az adót hozza a tarisznyában – súgtak össze az udvari népek, s bevezették a solymári legényt a király elé a madaras szobába.

Mert hogy szavam ne felejtsem, élt-halt Mátyás a szép szavú madarakért. Tartott belőlük egész erdőre valót, most is tele volt mind a két válla csizzel, pintyőkével, a tenyerében meg valami külső országbeli tarkabarka madárka füttyörészgetett, amit a török császártól kapott ajándékba.

– Szép jó estét! – billent be az ajtón, s mindjárt megkérdezte a madaras embert, melyik e közt a sok tarka madár közt a király.

– Én vagyok – szögezte rá a szemét a madaras ember. – Hát te ki fia-csikaja vagy?

– Ugyan úgy-e, hát csakugyan kelmed az? – mosolyodott el a solymári bojtár. – Majd meg nem ismertem a sok madara közt. Hát én meg a solymári bíró vagyok.

– Úgy, te vagy az a híres?! – rebtentette el magától Mátyás haragosan a madarakat. – Hát mért nem szoktátok ti az adót elküldeni?

– Micsoda? – csóválta meg a bojtár a bírósüveget. – Hát még most se ért ide? Pedig mink egyebet se csinálunk három esztendeje, csak az adót küldjük: eredj adó, Budavárba, eredj!

No de erre a tréfára már csakugyan megharagudott Mátyás, s fölemelte az aranygombos botját, hogy a nyaka közé szedjen a követnek; de az megneszelte a szándékát, s egyszerre kiugrott a madaras szobából. De nemcsak kiugrott, hanem a kilincset is úgy megkapta a két markával, hogy Mátyás ki nem bírta szaladni utána, akárhogy rángatta az ajtót.

– Eressz ki, te ember! – mondta félig bosszúsan, félig nevetve, mert mulattatta is egy kicsit a legényke együgyűsége.

– Nem addig, míg a botodat ki nem adod, uram, mert még valami kárt tehetnél bennem – alkudott a solymári bíró, s nagy jókedvében olyan füttyülést csapott, mint száz feketehergő.

Mátyásnak elmúlt a haragja, ahogy a füttyülést meghallotta. Azt hitte, valami ritka madár, s megbékülve kiabált ki a szobából:

– Megállj, te ember, még az adót is elengedem, ha azt a szép szavú madarat nekem adod!

– Nagyon szívesen – egyezett bele a bojtár, s egyszerre eleresztette a kilincset. – Hanem megállj, uram, majd én veszem ki a tarisznyából a madarat, mert nagyon fürge portéka ám ez!

Ki is nyitotta a tarisznyát hirtelen, azzal – huss! – úgy kirepült belőle a csóka, mintha soha benne se lett volna.

– Ejnye, te csiribiri ember – gyulladt megint haragra a király –, hiszen nem is rigó volt az, hanem csóka!

– Hát persze hogy az volt – hagyta helyben a bojtár. – Tudnivaló, hogy Solymáron úgy füttyül a csóka, mint máshol a rigó.

– No, azt szeretném én hallani! – fenyegette meg Mátyás az ujjával a bojtárt. – A szíнем elé ne kerüljtek többet, míg füttyülő csókát nem hoztok!

– Add írásban, uram királyom – borult térdre rimánkodva a bojtár –, mert más-képp el nem hiszik otthon, hogy ilyen bölcs parancsot adtál nekem!

Szép holdvilágon vígan ballagott haza a solymári bíró. Vitte a tarisznyában a nagy pecsétetes írást, hogy solymári embernek nem szabad a király szíне elé addig kerülni, míg olyan csókát nem fognak, amelyik úgy füttyül, mint a feketerigó. S üzengethetett ezután a kincstartó az adóért, mindjárt a király keze írását tartották a követ orra alá:

– Nem találtuk még meg a füttyülő csókát!

A bojtár pedig addig bírószkodott Solymáron, míg meg nem halt. Az emlékezete azonban máig is fönmaradt. Máig is azt mondják arra, amit könnyen meg lehet szerezni: füttyön adják, mint a solymári bíróságot.

A GYEVI TÖRVÉNY

Gyevit ne tessék keresni a térképen, mert a térképen csak Algyő található, egy macskaugrásnyira Szegedhez. De hát a *makfa* mondhat, amit akar, a gyevi magyar mégiscsak jobban tudja a faluja nevét, mint a *mappa*. A gyevi magyar itt árulja a sült tököt a kultúrpalota tövében, a két kúszent lábánál, akiknek nagy örömük telhet ebben a déligyümölcsben, lévén az egyik Homérosz, a másik Arisztotelész.

Kérdezem tőle, hová való, ezt feleli rá:

– Leginkább csak Gyevibe.

A régi világban szokásban volt a nagyeszű magyaroknál a Márton gyereket Mártnak kereszteltetni, hogy a császár lánynak gondolja, és ne öltöztesse angyalbőrbe. Valami ilyen huncutság lehetett abban is, hogy Algyő Gyevinek nevezte el magát. Gondolta, hogy így majd nem találják meg a mindenféle dézsmaszedők.

No de ez a tudósok dolga, én csak annyit mondhatok, hogy Gyevi már akkor is Gyevi volt, mikor utoljára járt benne a király. Az pedig igen régen volt, mert az utolsó király, aki benne járt, Mátyás király volt. („Az pedig még Kossuth atyánknál is régebben volt, hallja!” – így mondja az én gyevi emberem, akinek valahogy olyan, mintha a negyvennyolctól ezer esztendő választana el bennünket. Különbözik vagyunk ezzel így többen is.)

Elég az hozzá, hogy Mátyásra egyszer ráestellett a szegedi határban, ahol nyulászni járt, amihez akkor még nem kellett az Eselovics-Palacsivinyi őrgróf engedélye. (Mert így könnyebb kimondani a Pallavicini nevét, mint ahogy az urak mondják.) Valahogy eltévelyedett a kíséretétől, nem volt vele senki az ispánján kívül, aki alatt a nádor értendő, azt ijesztgette tréfás szóval:

– Na, cselédem, hová bújjunk éjszakára, hogy el ne kapjon a réztollú bagó?

– Itt van Gyevi egy miatyánkra – emelte meg a süvegét az ispán –, ott meghálhatunk, reggel aztán megkereshetjük a többieket.

– Okos embernek adsz kenyeret, ispán – biccentett rá Mátyás a tanácsra.

– Csak adnék, királyom, ha volna – mutatta mosolyogva az ispán az üres tarisznyát.

– No, annál szaporábban mehetünk, legalább nem viszünk terhet – nevetett a király.

Mentek is szaporán, gyertyagyújtáskor be is értek Gyevibe. Tücsökmuzsikás nyári este volt, bujkáló holdvilág úszkált az égen, ráérő emberek beszélgettek a leveles kapukban. A fejedelem délceg alakján mindjárt megakadt az asszonyok szeme, mondták is fönnhangon:

– Ott is nagy eső járt, ahol ez termett. Hét határban nincs ilyen szép szál legény.

– Hallod-e, ispán? – húzta ki magát büszkén a király.

Az ispán még meg se mukkanhatott, mikor valaki nagy alázatosan megszólalt:

– Kivéve a gyevi bírót.

Szép, fehér hajú öregember volt, aki mondta, még a sapkáját is megemelte hozzá. Összenézett a király meg az ispán, de csak elnevettek magukat. Ballagtak tovább, be a falu közepére, ahol nyitott ajtajú ház ajtófélfáján forgácscégért lobogtatott a szél. Ott is ácsingózott egy-két ember, odafordult hozzájuk a király:

– Csárda ez, atyafiak?

– Az ez.

– Van-e benne fehér cipó?

– A váci püspök se eszik olyant.

– Kivéve a gyevi bírót – mondták ketten is egyszerre.

– Hát piros bor?

– A török császár se iszik olyant.

– Kivéve a gyevi bírót – kapkodták le a népek a fejrevalójukat.

Az ispán meg akarta kérdezni, miért kell mindenből kivenni a gyevi bírót, de Mátyás húzta befelé.

– Gyere, gyere, mert éhes vagyok, mint a farkas!

Hát elverték az éhüket hamar, rántottát ettek kakastejes kenyérral, ittak rá piros bort is, meg is köszönték a vacsorát a csárdásnak illendően.

– Ilyen jóízűt se ettek ma Budavárában – ütött a vállára a király barátságosan.

– Vájlék egészségére, vitéz uram – dörzsölgette össze a kezét a gazda, de neki is mindjárt eszébe jutott hozzátenni, hogy: – kivéve a gyevi bírót.

– Én bizony nem veszem ki a gyevi bírót se – nevette el magát a király.

– Hej, dehogynem, vitéz uram, dehogynem! – kiáltotta ijedten a csárdás, s kézzel-lábbal, szemmel-orrallal egyre integetett a sarok felé. A király azonban most már bosszúsan vont vállat.

– Ejnye, de fura falu ez a Gyevi, vigye el a markoláb!

– Kivéve a gyevi bírót – kottyant bele a gazda, de olyan sebesen ám, hogy a királynak megint csak nevetésre szaladt a szája.

– De bizony azt vigye el legelőbb!

– Márpedig azt nem viszi! – csikorgott ki valaki a sarokból, mint a kenetlen kerék. S nyomban ki is gurult a szoba közepére egy kis duda formájú ember, akinek szép nagy szélfogó füle volt, mint a szentesi korsónak, s azt annál sebesebben mozgatta, minél jobban elfutotta a méreg. – Gyeviben az a törvény, hogy a bírót mindenből ki kell venni.

– Ejnye, kutya meg a mája! – csodálkozott el a király. – Hát aztán ki hozta ezt a gyevi törvényt?

– A gyevi bíró! – lengette a füleit a dudaember.

– No, szeretném azt a jeles bírót látni! – kacagott a király.

– Hát csak nézzen meg kend – szuszogott a dudaember –, én vagyok a gyevi bíró!

– Hát akkor kendet vigye el a markoláb – mutatott rá a király –, ezt meg Mátyás deák mondja kendnek.

Az lett ebből, hogy a gyevi bíró mindjárt előrikkantotta a kisbírót, és hűvösre tetette a két diákot.

– Ki nem ereszted őket, míg meg nem tanulják a gyevi törvényt!

Ment is a két diák engedelmesen, de kisvártatva lelkendezve futott vissza a kisbíró, mutogatva az összeszorított markát, mint az égett sebet.

– Hát te tán parazsat szorongatsz a markodban, hé?! – meresztett nagy szemet a bíró.

– Jobban süt ez még annál is – nyitotta ki a markát a kisbíró. – Ezt küldik a csárdásgazdának a garabonciások.

Vadonatúj aranyforint volt. Szent László képe az egyik felén, gyűrűs holló a másikon, addig csak hallomásból tudtak ilyenről Gyeviben.

Meg is szeppent a bíró egy kicsit, hogy mégse lehetnek ezek a deákok valami csiribiri emberek. Hazamenet a faluháza felé került, bekukucskált a kulcslyukon a két deákra, de nem csináltak azok semmi különöset. Papirost szedtek elő a tarisznyából, arra irkáltak-firkáltak; a nagyobb mondta, a kisebb írta.

– Mégiscsak deákfélék lesznek – nyugodott meg a bíró. – Majd számon veszem, mire pazarolták a méceszt.

Kürtriadásra, lódobogásra ébredt reggel. Cifra ruhás urak sűrögtek-foreogtak a háza előtt, közepén a két deák. Fogja az ákombákomos papírt a kisebb, adja neki a parancsot a nagyobb:

– Olvasd, ispán, olvasd!

– Gyevi derék népét szívébe fogadja a király őfelsége! – olvassa a kisebb deák.

– Kivéve a gyevi bírót! – mondja a nagyobb.

- Nincs köztük tökkel ütött fejű ember.
- Kivéve a gyevi bírót!
- Azért elrendeli a király, hogy Gyeviben többé senki porciót ne fizessen!
- Kivéve a gyevi bírót!
- Minden gyevi ember pünkösöd napján az ő vendége legyen!
- Kivéve a gyevi bírót!
- Ezüstitáliból aranykanállal egyen!
- Kivéve a gyevi bírót!
- Tíz arany útravalót kapjon! – hajtogatta össze az ispán az írást.
- Kivéve a gyevi bírót! – mondta rá a király, s odafordult nevetve a dudaemberhez. – No, gyevi bíró, ugye, hogy jól megtanultam a gyevi törvényt?

Azzal megsarkantyúzta a lovát, s egyszerre porba vészett a kíséretével. (A por nem is változott azóta se.) A gyevi bíró pedig nyekkent egyet, mint a megszúrt duda, betakarta magát a fülével, s világéletében ki nem bújt többé alóla.

Ezt pedig annak a bizonyosságára írtam, hogy a tekintélytiszteletet nem most találták ám ki Magyarországon!

A MINDENTUDÓ

Kancsófülű, lapátfogú, hosszú, sovány ember állított be egyszer Mátyás királyhoz. Két pöttöm kis szőke gyerek ténfergett körülötte, alig értek a térdéig.

– Vendel vágyom – hajtotta magát kétrétbe a nagy égimeszelő a király előtt.

– Elhiszem, fiam – biccentett rá a király. – Hát aztán mi vagy még?

– Csak cseh vágyom – mondta kicsit szégyenlősen a hosszú ember.

– No, azt látom – mosolygott Mátyás –, hát aztán mit akarnál tőlem, cseh Vendel?

– Kenyeret akarom – tette össze kezét a cseh.

– Hja, atyámfia, azt meg is kell érdemelni! – mondta a király. – Mit adsz nekem, ha én kenyeret adok neked?

– Tudományt ádom.

– Mi a tudományod?

– Tudok megolvasni, hány sugara van a napnak – feszítette ki kevélyen a mellét Vendel.

– No, az nem sokat ér – legyintett a király. – Esős időben ennek a tudománynak nem lehet hasznát venni.

– Mást is tudom. Zümmögöm, mint a béka, vartyogom, mint a szúnyog.

– Hordjon el a gólya, csípjén el a fecske! – kiáltott rá bosszúsán a király. – Ezért a tudományért nem adok kenyeret.

Elszomorodott a cseh, szeplős, vörös arcán csak úgy omlottak a s könnyei, eltört a mécsese a két porontynak is. Mátyás jó szíve megesett a jámborokon.

– Tudod mit, Vendel? – ütött a vállára a mindentudónak. – Két gyerekedet itt fogom magamnál, te pedig nézz körül egy kicsit a világban, szerezz valami érdekes tudományt magadnak.

Nagy örömben ment el Vendel, hogy a király szárnyai alá adhatta a kicsinyeit, nem is került vissza, csak egy esztendő múlva, de akkor még soványabb volt, mint mikor elment.

– Megmentem, elgyüttem, itt vágyom – keszegelt a király elé. – Mindent tudom már!

– Hadd halljam, Vendel, mi az a minden! – faggatta a király.

– Tudom egyszeregyet, tudom kétszerkettőt, tudok visszafelé mondani az ábécét, tudok mondani, hány foga van az egérnek, tudom pipaszárát fűrni a lószőrből.

– No, ezt jól megtanultad, hékás – ismerte el a király. – Hát azt tudod-e, mennyire van az ég a földtől?

– Aztat csak nem tudok – horgasztotta le nagy fejét a mindentudó. – Nem volt az benne a nagy könyvekben.

– No, megállj, Vendel – vigasztalta a király –, majd elküldelek én oda, ahol ezt is megtanulod. Eredj te fél esztendőre iskolába a szegedi juhászok közé. Fogadom, ott ember lesz belőled.

Letelik a fél esztendő, visszajön cseh Vendel, de olyan izmos a teste, széles a válla, piros az orcája, hogy alig lehet ráismerni.

– Te vagy-e az, Vendel? – felejtkezett rá a király.

– Testestül-lelkestül.

– Hát hány hét a világ?

– Mával is kevesebb.

– Hát az ég mennyire van a földtől?

– Amennyire a föld az égtől.

– Emberül megfeleltél, Vendel. No, ugye, csak jó iskola az a szegedi juhászoké?

– Uram királyom, se iskola nincs ott, se könyv – fanyalodott el Vendel képe. – Nem konyítanak azok a juhászok kerek e világon semmi tudományhoz. Nem lettem én ott okosabb egy mákszemet se.

Nem szólt Mátyás semmit, csak mosolygott, s kiadta a parancsot, hogy a cseh Vendel most már ne maradjon többet el mellőle. Vitte magával, akármerre ment, egyszer még a palotai erdőbe is kivitte vadászni.

No, a vadászat nem sokat ért, egeret se láttak, nemhogy őzet, de azért úgy eltévedtek, mint hangya a búzában. Tévelyegtek előre-hátra, egyszer csak elsóhajtotta magát a király:

– Jaj, fiam, de megéheztem!

Az ám, de már délben megették a vacsorát, üres volt a tarisznya, sehol egy falat harapnivaló, mindössze az egyik csatlós szedett össze egy sisakra való vadka-csatojást a mocsárszélben, azt odakínálta a királynak.

– Süsd meg! – mondta bosszúsan a király. – Nyersen nem szeretem a tojást.

Úgy ugrott oda Vendel, mint a labda, vígat rikkantott, mint a rigó.

– Magsütöm én, uram király!

– Miben, te heprecsoré? Hol a hozzá való edény?

– Ahol a! – mutatott rá Vendel vigyorogva a mocsárra, s könyökig feltúrte a köntösét. – Rakj tüzet, csatlós komám!

Mire a tűz lobogott, minden tojást beletapasztott egy-egy marék sárba mindentudó Vendel, s úgy dugta bele az eleven parázsba. Kisvártatva megint kiszedte őket, letisztogatta róluk a rájuk égett tapasztást: olyan szépen megsült hajában a tojás, hogy öröm volt nézni.

Hát még a drága jó íze! Nem is győzött a király hálálkodni, meg is kérdezte mindjárt Vendelt, hol tett szert erre a jeles tudományra.

– Hol-e? – mondta kérkedve Vendel. – Mind így készíti a szegedi juhász a hirtelen-hamarjó vacsorát.

– Nini, Vendel, hát mégiscsak tanultál valamit azoktól a tudatlan emberektől? – nevetett a király, s jókedvében rákoppantott a dárdavéggel a mindentudó feje búbjára. – Ládd, megvan a tudomány, most már megérdemled a hozzá való kenyeret!

Másnap reggel meg is tette a boldog csehet udvari tojásgyűjtögetőjének. Az is maradt halála napjáig, s könnyű volt a mestersége, mert a két kis porontya is segített neki benne.

KI ÁLMODTA A LEGSZEBBET?

Sokat változtak a budai erdők azóta, mióta Mátyás király kergette bennük az őzet meg a szarvast. Abban az egyben bizonyosan nagyon megváltoztak, hogy most már nem lakik bennük se szarvas, se őz. Hanem abban meg egy cseppet se változtak, hogy ma is könnyebb köztük eltévedni, mint eligazodni.

Megesett biz az egyszer Mátyás királyon is, hogy akárhogy tudakozta kifelé az utat a rengetegből, ott lepte az éjszaka. Szerencse, hogy szép, csillagos nyárej volt, amit vétek lett volna szobában tölteni. Többet ért a pattogó rőzsetűznél heverészni, ahol az udvari vadászok mindjárt nyársra húzták a vadat. Kristályvízzel a csörgő hegyi patak szolgált, s hogy hiányosság semmiben se legyen, a falatozás végeztével Nekemiás mester is odatelepedett a király lábához, az udvari csillagász.

– No, tudós mester – intett neki Mátyás –, hadd lássuk, el tudsz-e altatni a tudományoddal!

Tudós Nekemiás mester csakugyan locsogott-fecsegett is a csillagokról annyit, hogy az udvari vadászok mind elaludtak bele. De még a fülemilék is elhallgattak, még a patak is halkabban mormogott, mikor egyszerre csak megszólalt a király:

– Azt mondd meg, mester, ha olyan nagy tudós vagy: micsoda tűzpillangók röpködnek ott az erdő mélyében?

Nekemiás mester nem szólt arra semmit, hanem horkantott akkorát, hogy a király a kardjához kapott.

– Azt gondoltam, vaddisznó! – ütött a mester vállára, de az még összébb görnyedt, olyan jóízűen aludt a jámbor.

– Mégiscsak magamnak kell megnéznem azokat a tűzpillangókat! – ugrott talpra Mátyás, s kezébe kapva a puskáját, szép csendesen nekivágott a sűrűnek.

No, a tűzpillangók nem voltak valami ijedős teremtések. Annál nagyobb rajokban röpködtek, minél közelebb ért hozzájuk Mátyás, s utoljára úgy nekibátorodtak, hogy a király arcába is beleröppentek.

– Ohó – hessegette el őket magától a király –, hiszen nem pillangók vagytok ti, hanem szikrák!

A tűzpillangók csakugyan egy nagy máglyából táncoltak kifelé, amely az erdő közepén úgy lobogott, mintha óriások lobogtatnának valami piros kendőt. Három szénégető legény hevert a máglya körül: azok meg igazi óriásoknak tetszettek a piros fényben.

– Jó estét, jó emberek – lépett oda hozzájuk Mátyás –, no, mire végzitek?

A jó emberek nagyon szűken eresztgették a szót a foguk közül. Nem csinálnak biz ők egyebet, mint feketét a fehérből. Fekete szenet a szép fehér fahasábokból.

– No, ennél különb mesterséget is tudnék – telepedett közējük a király. – Nem fákat kellene nektek vágni, hanem törököt.

– Mivel, atyafi? – mordult rá az egyik legény. – Fejszével-e vagy fűrészszel?

– Hja, legények, nem a fegyver teszi a katonát, hanem a jóra való katonának a király adja a fegyvert! Látjátok, hogy engemet is hogy föléesített Mátvás király.

Ezzel szétlebbentette magán a köpenyeget, s kicsillantotta alóla az aranyos kardot, az elefántcsontos puskát. A három legénynek összevillant a szeme, s mindjárt közelebb hívták Mátvást a tűzhöz.

– De bizony legjobb lesz, ha az éjszakát itt tölti, katona uram. Futja a derékalj mindnyájunknak, de még a takaródzót se húzzuk le egymásról.

No, az igaz is volt, mert a derékalj a puha pázsit volt, a takaródzó meg a csillagos ég. Aludt is a király olyan jóízűt, hogy még a feketerigók költögetésére se ébredt fel hajnalban. Hanem arra felébredt, mikor az egyik kormos képű legény oldozgatta le az oldaláról az aranyos kardot.

– Mit csinálsz, te legény? – riadt föl Mátvás, s úgy szórt a szeme haragjában a szikrát, akár a szentjánosbogár. De nem ért az semmit, mert a három legény nagyon barátságosan nyomogatta lefelé a földre.

– Sose ugrándozzon, katona uram, hanem csak pihenjen szépen. Hiszen nincs nekünk rossz szándékunk, csak igazságot teszünk.

– Hát aztán micsoda tifeletek az igazság?

– Az, hogy reggel ki-ki elmondja, mit álmódott az éjszaka, s annak ha törik, ha szakad, teljesednie kell.

– Szép kis igazság! Hát aztán mit álmódtatok?

– Én csak annyit – nevetett a legöregebb legény –, hogy ez az aranyos kard az én oldalamon ragyogott, s ezzel álltam be katonának Mátvás királyhoz.

S már akkor csakugyan oldalára kötötte a kardot.

– Én meg ezzel a gyöngyös puskával mentem vitézkedni – szólt a középső testvér, s már akkor csakugyan illegette a vállához a puskát.

A legkisebb fiú elszontyolodott, hogy így kisemmizték a bátyjai, hanem ahogy végignézett Mátvásón, egyszerre elrikkantotta magát, mert megakadt a szeme a vadászkürtön.

– Nini, tulajdon ezzel a kürttel álmódtam az éjszaka! Még a zsinórja is csupa ezüst volt, mint ennek.

Mátyás király azonban mindig jó helyen tartotta az eszét, s nagyon vidáman mosolyodott el.

– Hát a szava ilyen volt-e annak a kürtnek, öcsém?

– Majd kipróbáljuk – kapott a szón a legény, s akkorát harsantott a kürttel, hogy az tán Budaváraig is elhallatszott. De a vadásztanyáig biztosan el, mert mire a legény harmadikat harsantott, akkorára már ott termettek a király vadászai.

A három szeneslegény négyfelé ugrott, de a király rájuk rivallt, erősebben a kürt szavánál:

– Hohó, ha én meghallgattam a ti álmotokat, ti is hallgassátok meg az enyémet! Azt álmodtam, olyan szorosra kötöttem a nyakravalótokat, hogy sose oldódzot meg többet.

Nekemiás mester már akkor kiválasztotta, melyik bükkfa lesz a legmagasabb a három legénynek. Azok meg úgy álltak ott, mint a jégverte búza, s alig hittek a fülüknek, mikor a király szelídebbre fogta a szót:

– Ti sem akartatok nekem rosszat, én se akarok nektek. Olyan feketék vagytok, hogy nem tehetek veletek mást, mint hogy beveszlek benneteket katonának a fekete seregbe.

A VADKÖRTÉS EMBER

Akkor történt, mikor Mátyás király Bécsnek büszke várát ostromolta. Mégpedig a döntő roham előtt való estén. A király túri süveget nyomott a fejébe, ütött-kopott gubát kerített a vállára, s karon kapta Magyar Balázst, a fővezért.

– Gyere, Balázs, nézzünk körül a táborban. Hadd lám, hogy várják jó vitézeim a holnapot.

Biz azok nagyon nyugodtan várták. Mintha nem is ellenséget kellene kaszálni másnap, hanem búzát. Mesélgetve, danolászva heverték körül a tábortüzeket, és nem sok ügyet vetettek a két gubás emberre. Azt gondolták, eleségszállító fuvarosok.

Mátyásék megkerülték az egész tábort, s visszatérőben voltak, mikor a várfalak felől nagy huppanás hallatszott. Mintha tele zsákot hajítottak volna le a várbeliek.

Nem zsák volt pedíglén az, hanem ember. Lassan-lassan kivált a sötétségből, s közeledett a táborhoz. Őszbe csavarodott bajuszú, kis köpcös ember volt. A gúnyja mutatta, hogy a fekete seregből való vitéz, a sisakját nem a fején tartotta, hanem a kezében, s ez mindjárt szemet szúrt a királynak.

– Megállj, Balázs – intett a vezérnek –, lessük meg ezt az embert, miben töri a fejét.

Nem törte az a jámbor semmiben sem. Leült a tábor szélén hamvadó tűz mellé, az ölébe vette a sisakját, eszegette belőle szép csendesen a frissen szedett vadkörtét.

A vezér meg a király összenézett.

– No, ennek helyén van a szíve – nevetett Magyar Balázs –, bizonyosan a vár tövében szedte azt a finom csemegét, pedig ott könnyen otthagyhatta volna a fogát.

A király is elmosolyogta magát.

– Hiszed-e, Balázs, hogy magam is megkívántam a vadkörtét?

– No, csak ennél nagyobb kívánsága sose legyen felségednek – szólt a fővezér, s odament a kis emberhez. Sebesen ment, de lassan jött vissza: mert csak úgy döcögötte a nevetés.

– Uram király, ma nem csemegézel vadkörtét. Azt mondta az a kis ember, hogy nem adna ő még magának Mátyás királynak se.

– No, ennek az embernek már magam is a szemébe nézek – mondta Mátyás kedvetelten, s még összébb húzta magán a gubát, odaballagott a tűzhöz.

– Jó estét, földi! – köszöntötte a vadkörtés embert. Az meg csak annyit mondott rá foghegyről:

– Edd meg, ha jó!

Mátyást elkapta a bosszúság, és hirtelen kiegyenesedett. De csak egy szemvillanásig. Aztán megint összegörnyedt, s alázatosan adta ki a szót:

– Inkább ennék egy kis vadkörtét, ha jó volna.

– Jó ez annak, aki szereti. Eredj, van a vár tövében belőle egész erdő.

– Jaj, dehogy megyek én oda – játszotta Mátyás az ijedtet –, még a fejemre esne valami bolond német! Hanem teneked adok egy körtéért egy aranyat.

– Nem eladó – majszolta a körtét a vitéz –, magam is elbírok vele. Látod, a holnap estét már vagy megérem, vagy se, osztán nem akarnék éhen menni a másvilágra.

Mátyásnak nagyon megtetszett a mokány kis ember, de úgy tett, mint aki megbosszankodott.

– Nem is vagy te magyar ember – csóválta a fejét –, ha így elereszted a vendégedet.

– Micsoda?! – ugrott fel a kis ember, mint a hörcsög. De aztán csak visszaült a körte mellé, s nyugodtan folytatta: – Látod, pedig én is nagyon sokszor jártam már az udvarodon, de egyszer se vendégeltél meg.

– Hát te tudod, hogy én ki vagyok? – hökkent meg Mátyás.

– Hát a király. Láttam az elébb, mikor kiegyenesedtél, hogy te csak a király lehetsz. Más nem tudja úgy tartani a fejét.

– Hm – mosolygott Mátyás –, hát most már csak megvendéghatsz.

– Meg ám, ha te is megígéred, uram király, hogy megvendégelsz egyszer, ha innen hazakerülünk.

– Farkas mondja: borjúláb – nevetett Mátyás, és kezet adott a furcsa alkura. Kapott is vadkörtét, de olyan fojtós, fanyar volt, hogy csupa becsületből evett meg belőle egyet.

Aztán befordult a sátrába, aludt egyet a medvebőrön, s másnap csakugyan elfoglalta Bécs városát. Csaptak is nagy áldomást. Tartott vagy félesztendeig. Hanem persze a vadkörtés embert úgy elfelejtette Mátyás, mintha sose látta volna.

De még akkor se emlékezett rá, mikor egy esztendő múlva azt jelentették neki a budai Várban, hogy valami ütött-kopott öreg katona erőnek erejével be akar jutni az ebédlőszobába. Azt mondja, hivatalos ő oda régen.

A király csupa püspökökkel, hercegekkel ült az asztalnál, de azért bebocsátotta az embert. Az pedig megállt mereven, mint a cövek, megadta a tiszteletet annak rendje-módja szerint, s várta, míg megszólítják.

– Ki vagy, mi vagy, jó ember? – kérdezte a király.

– Találdki Máté.

– Biz én ki nem találok, ha meg nem mondd – mosolyodott el a király a furcsa néven, s valami homályos emlék elevenedett meg az eszében.

– A vadkörtés ember!

– Az ám, ni! – örvendett Mátyás, s odaszólt a főlizsgáló inasoknak: – Nosza, tegyetek ennek a jó embernek egy terítéket a ti asztalotokra.

– Ohó, fölséges király – kottyant bele Máté vitéz a parancsba –, én téged vendégeltelek meg, nem az inasaidat.

Igazságos Mátyás király, talán először életében, megszégyellte magát, és megkérte a jobbán ülő nádort:

– Nádor uram, engedjen itt énmellettem helyet ennek az embernek, mert csakugyan az igazság beszél belőle.

S így esett az, hogy a fekete sereg legrongyosabb vitéze Magyarország legelső uraival mártogatott egy tálba a király asztalánál. De biz ő ezt nem akarta észrevenni egész az ebéd végéig. Csak akkor szólt oda nagy ijedten Mátyásnak:

– Nini, uram király, tán nem is illik az, hogy én szegény közember létemre itt éktelelnek a te asztalodnál!

– Megint igazad van, hívem – kacagott a király, s abban a percben megtette Máté vitézt a fekete seregben a nemesek hadnagyának. De még nemeslevelet is festett neki: három vadkörtét aranyos mezőben.

Így lett Máté vitéz ősapja a nemes és nemzetes Körtési családnak.

ZSOMBOR DEÁK

Három deáklegény állított be egyszer Mátyás királyhoz a budai Várba. Az egyiknek az orra volt vastag, a másíknak a füle, a harmadíknak a nyaka.

– Jeromos deák vagyok Prágából – esett térdre a vastag orrú.

– Vládó deák vagyok Krakkóból – görbült kétrét a vastag fülú.

– Zsombor deák vagyok Debrecenből – hajolt meg tisztességtudóan a vastag nyakú.

– Hát aztán mi járatban volnátok? – nézett végig rajtuk a király.

A deákok azt mondták, hogy szolgálátot keresnek. Szeretnének beszegódni őfelségéhez íródeáknak.

– Hja, deák urak, azt meg is kell érdemelni – mosolyodott el a király. – Akit én megfogadok íródeákomnak, annak okosabbnak kell lenni, mint én vagyok.

– No, én az vagyok – tolta előre magát a cseh deák.

– Szeretném én azt látni, amit én nem tudnék – hágott a sarkába a lengyel deák.

A magyar deák hallgatott, mint a tyúk a búzában, s nem is szólt addig, míg a király a vállára nem ütött.

– Hát te, öcskös, tudsz-e valamit, amit ők nem tudnak?

– Tudok, királyom – mondta csendesen Zsombor deák.

– Hát mit tudsz, amit ők nem tudnak?

– Meg tudom tanulni, amit eddig nem tudtam.

– Hát mitőlünk lehet is – vigyorgott össze a másik kettő.

Abban a percben a király leejtette a gyűrűjét úgy, hogy begurult a cédrusfa asztal alá. Mind a hárman kaptak utána, de a lengyel keze volt a leghosszabb. Ő kapta föl a gyűrűt, de bele is vágta a fejét az asztal sarkába, hogy csak úgy kongott.

– Fáj-t-e, fiam? – nézett rá Mátyás.

– De még holnap ilyenkor is fáj – tapogatta a lengyel a feje búbját.

– Nini, deák urak – fordított hirtelen a szón Mátyás –, melyiktek tudná azt megmondani, hogy hát az miért nem fáj az embernek, ha márványfalba ütögeti a fejét? Amelyik efelül fölokosít engem, az lesz az íródeákom.

– No, ez könnyű kérdés – cihegett Jeromos deák –, holnap ilyenkorra könyvet írok róla.

– Én már ma este készen leszek veled – legyintett a lengyel.

A magyar deák megint csak lecsüggesztette a fejét, mint a jégverte búza.

„No, énbelülem se lesz a király íródeákja – gondolta magában. – Az öregapám se tudná ezt megmondani, nemhogy én tudnám.”

Bezeg meg tudta a lengyel. Tizenkét kutyabőr hártját teleszántott estélig a felelettel. Vitte is a királyhoz sebesen.

– No, uram király, ez majd fölökösít. Megtudod belőle, hogy a márványba olaj van belekövesedve, azért nem törik be rajta az ember feje.

– Én elhiszem, fiam – mondta a király –, de várjuk ki a másik két okosat is.

Reggelre Jeromos deák is beállított a felelettel. De annak még jobban eresztett a tudománya: talicskán tolta utána egy hajdú a sok irkafirkát.

– Ez az igaz, amit én írtam – bizonykodott erősen. – Az emberi ész az, ami meglágyítja a márványt.

– Igaz lehet, Jeromos deák – bólintott a király –, de már csak hallgassuk meg a harmadik cimborátokat is.

No, azt várhatták még harmadnap is. Se híre, se hamva nem volt. Utoljára a király az ajtónálló apródját kérdezte meg, hogy tudja-e, hova lett Zsombor deák.

– Igenis tudom, uram királyom – csapta össze a bokáját az apród. – Odalent van az apródszobában.

– Hát aztán mivel mulatja ott magát?

– Biz az a fejét borogatja levendulalevéllal.

– De már azt megnézzük – nevetett a király, s lement a két deákkal az apródszobába. Hát Zsombor deák akkor is vizet csurgatott a fejére a bükkfa kupából.

– No, deák – hunyorított rá a király –, tudod-e már, miért nem fáj az embernek, ha márványfalba veri a fejét?

– Tudom ám, fölség – nevette el magát a deák is –, mert úgy összetörtem a fejemet a palotád márványfalán, hogy fényes délben is Fiastyúk-csillagot láttam az égen.

– Jól van, fiú – veregette meg a deák vállát a király –, te vagy az íródeákom. Ilyen ember kell nekem, aki nem restelli kipróbálni, amit nem tudott.

Azon nyomban fel is öltöztették Zsombor deákot meggyszín bársonyruhába, s aranyos lúdtollat dugtak a füle mögé. A másik kettő meg nem győzött irigyen settegni-suttogni: hogy hát ővelük már most mi lesz?

– Menjetek márványt lágyítani a tudományotokkal – adta ki nekik Mátyás az utat, s még akkor is nevette őket, mikor már rég elporzottak Budavárából.

Így volt, eddig volt, ezután is így lesz: aki azon erősködik, amit nem tud, megérdemli, hogy kinevessék.

AZ ARANYCSINÁLÓ

Mátyás király idejében éjjel-nappal tárva-nyitva állott a budai Vár nagy érckapuja. Szabadon járhatott rajta ki s be a szegény jobbágy csakúgy, mint a zászlósúr.

– Nem az én házam ez, hanem az országé – mondogatta a nagy király. – Én magam csak zsellér vagyok benne. Kötelességem szívesen látni a gazdát, ha szürdalmányban jön, ha bársonymentében.

Nem is volt a Mátyás udvara soha ügyes-bajos ember nélkül. Egymás sarkát taposták a kócsagtollas vitézek, a nagy szakállú tudósok, a nagy szavú kalmárok, a csendes mesteremberek. A királynak mindenkihez volt egy-két jó szava.

Legtöbb becsülete volt pedig előtte az olyan embernek, aki valami okos talál-mánnyal állított be hozzá. Azt soha ajándék nélkül el nem eresztette. Annak az Orbán nevű öreg puskaművesnek, aki az első ágyút öntötte, annyi aranyat adott, amennyi az ágyú szájába belefért. Az pedig bolond nagy állat volt, huszonnégy ökör húzta föl a budai Várba. Világra is szólt a híre Mátyás bőkezűségének, s külső országokból is özönlött a budai Várba a sok feltaláló. Volt azok közt nagy-eszű ember is, volt világcsaló is, s a Mátyás éles szeme a szívébe látott mindnyá-jának.

Egyszer egy magyar, egy olasz meg egy cseh ember kíváncozott a király elé. Mind a három azt mondta, hogy ő valami nevezetes dolgot eszelt ki. Legelőször a magyar emberrel eredt beszédbe Mátyás, mert az volt köztük a legöregebb. Fol-tos süvegét ahogy lekapta galambősz fejről, elmosolyodott a király.

– No, öreg, mi tudományt árulsz?

– Hát csak olyan szegényembereset, királyom. Arra jöttem rá, hogy kétannyi ideig tart a csizma, ha rezet ütnek az orrára.

– Dicsérem az eszedet, öreg – bólintott a király –, magam is megrezeltetem a katonáim csizmáját. Hej, öreg, ha ilyen öreg nem volnál, magadat is bevinnék a fekete seregbe.

– De uram király, nem vagyok én még olyan öreg, mert még ma is harminckettő-nek adok enni – mosolyodott el az öreg, de úgy ám, hogy minden foga kilátszott. Harminckettő volt az csakugyan.

– Ember vagy, szolgám! – nevette el magát a király, s hátraintett a kincstárnokjának: – Harminckét aranyat adjatok ennek a jó embernek. Hát te mit hoztál, Tamás mester?

A Tamás névre egy olasz hallgatott, ijedt nézésű, kis, keszeg ember volt, alig tudott előkotorászni a fekete köntöse alól egy bot formájú, üres fatokot. Annak a két végébe egy-egy gömbölyű üveglencse volt beleillesztve.

– Nézz ebbe bele, uram király! Tekints le a Dunára!

Mátyás a szeméhez tartotta a tokot, és ijedten kapta el a fejét.

– Ohó, micsoda ördögös mesterség ez?! Olyan közel láttam benne a Dunát, hogy éppen csak a locsogása nem hallatszott.

– Fordítsd meg a csövet, királyom, és nézz föl a vár tornyára – tanította a királyt csendesen a kis olasz ember.

Mátyás szót fogadott, és elkiáltotta magát:

– Olyan kicsike lett, hogy a tenyeremmel eltakarhatom! Gyertek, urak, csudáljátok ti is, micsoda csudát eszelt ki a Tamás mester nagy tudománya!

Míg az urak a messzelátóval mulatták magukat, Mátyás megint parancsot adott a kincstartójának:

– Száz aranyat rendelék Tamás mesternek. Holtig való ellátást az udvaromnál. Tiszteletet, becsületet ország-világ előtt.

De már ezt a cseh tudós nem állhatta szó nélkül. A nagy, vörös képű ember nagy merészen megkapta a király karját.

– Megállj, király! Ha az ilyen dibdáb dolgokat így megjutalmazod, mit adsz az én tudományomért?

– Mit tudsz? – kérdezte a király rosszkedvűen a hányaveti csehet.

– Tudok aranyat csinálni – felelte az kevélyen, s akkorát ütött a mellére, hogy csak úgy dongott bele.

A király kíséretén csudálkozó moraj futott végig. Sok balgatag ember kereste abban az időben az aranycsinálás titkát, a Mátyás józan elméje azonban nem hitt benne.

– No, az is szép mesterség – intett barátságosan a tudósnak. – Hát aztán miből csinálod az aranyat?

– Akármiből, uram. Amit én a forralóüstömbe teszek, ha vas, ha kő, ha sár, abból arany lesz.

– No, ez derék dolog, mester – mosolygott a király. – Ekkora tudományt méltó jutalomban kell részesíteni. Hamar hozzatok egy nagy üres zsákot.

„No, azt mind kinccsel töltik tele” – gondolta magában az aranycsináló, s még jobban felfújta magát. Csak akkor képedt el, mikor Mátyás odaborította vállára az üres zsákot.

– Nesze, mester, a jutalom. Használd jó egészséggel.

– Uram király – hebegett megütődve az aranycsináló –, miért űzöl belőlem csúfot? Hát mit csináljak én ezzel az üres zsákkal?

– Nini, mester – nevetett a király –, hát rakd bele azt az aranyat, amit magad csinálsz!

De úgy elkotródott az aranycsináló mester, hogy képpel se fordult többet Buda vára felé, ahol annyi ragyogó arany közt mégiscsak a Mátyás király esze volt a legragyogóbb arany.

A BÉCSI DIÁKOK

Világbíró Mátyás királyhoz egyszer három bécsi diák állított be a budai Várba. Jeles három szerzet volt: az egyiknek szép nagy, szélfogó fülei voltak, mint a túri kancsónak, a másiknak kávésfindzsával vetekedett a szeme, a harmadiknak olyan hosszú volt az orra, hogy két araszttal előtte járt a gazdájának.

– Kik vagytok, mik vagytok? – mosolyodott el Mátyás az érdeemes társaság láttára.

– Bécsi diákok vagyunk, urunk királyunk – hajlongott a három legény.

– Hát aztán mi járatban volnátok? – tudakozta Mátyás.

– Le akarjuk főzni a pesti diákokat. Hallottuk hírét, hogy fölvitte isten a dolgukat. Bársonyba járatod, kaláccsal eteted őket.

– Úgy igaz az – bólintott a király. – Úgy kell megbecsülni a tudományt, ahogy megérdemli.

– No, akkor minket aranyba foglaltass, marcipánnal tarts, magyarok királya! Szem nem látta, fül nem hallotta párját a mi tudományunknak. Erdő az, nem berek, tenger az, nem patak, mint a pesti diákoké.

– Megnézzük, hány zsákkal telik – mosolygott Mátyás csendesen, s odafordult a lapátfülűhöz: – No, fiam, hát mit árulsz?

A diák meglegyezte magát a füleivel, s kevélyen jelentette:

– Olyan fülem van, hogy még a fű növést is meghallom velem!

– No, te ugyan kivágtad a rezet – intett neki Mátyás kegyesen. – Olyan jutalmat adok a tudományodért, amilyent érdemelsz. Megengedem neked, hogy ott hallgass az országban a fű növést, ahol csak tetszik.

A tudós bécsi diák úgy ballagott ki az ajtón, mint akit leforráztak.

Szégyenletében úgy beletakarózkodott a fülébe, hogy azt se hallotta, mikor a findzsaszemű a helyébe toppant.

– Hát te mit tudsz, szolgám? – kérdezte nyájasan Mátyás.

– Még ennél is különbet – forgatta szemét a findzsaszemű. – Olyan éles a szemem, hogy még annak a hangjának a pislogását is látom, amelyik a köntösöd ujján mászik.

– Az ám, csakugyan – pillantott Mátyás a dolmánya ujjára. – Bizonyosan a kertben hullott rám az előbb. Nesze, fiam, megjutalmazlak velem. Legalább lesz min gyakorolni a tudományodat.

Azzal a markába nyomta a hangyácskát a findzsaszeműnek. De úgy megzavardott az az istenadta, hogy az ajtót se látta meg az éles szemével, hanem mindenáron az ablakon akart kimenni.

Annál vígabban táncoltatta az orrát a harmadik bécsi diák.

– Az ér a legtöbbet, amit én tudok – hunyorított Mátyásra a fél szemével. – Olyan orrom van, hogy a hetedik határból is megérzi a pecsenye szagát.

S akkorát szippantott a takaros orrával, hogy csak úgy lebegtek bele a bíbor függönyök. Mátyásnak meg a könnye hullott nevéttében.

– Szaladjatok hamar! – kiáltotta oda a kamarásainak. – Hozzatok egy fehér cipót ennek a tudós embernek a pecsenyeszag mellé, hadd mártogathassa meg benne!

De nem várta az a cipót, hanem esze nélkül kisomfordált a palotából. Hanem az orra még egyszer olyan hosszúra nőtt, mint azelőtt volt, úgy kellett neki külön kocsin vitetni.

Azóta se főzték le a bécsi diákok a pestieket.

HARMATOS ZÖLD FÜBEN...

Nyitra megyének kellős közepén van egy kis falu. De akkorka falu csak, hogyha a piaca közepén elmiákolja magát a bíró macskája, a legszélső viskóban is hideg rázza az egereket. El se tudja gondolni az ember, hogy ebben a szegény kis faluban hogy fért meg valamikor olyan nagy úr, mint Mátyás király.

Úgy volt az, hogy akkoriban nagyon gonosz világ járt a Felvidéken. Fagyos nyár, esős tél, száraz tavasz, éhhalál, nyomorúság az egész vármegyében. Hullott az ember, mint ősszel a légy, s fölhallatszott a nagy jajszó a király udvarába is.

Így esett aztán, hogy Mátyás király útra kerekedett, s bejárta kíséretével az ínséges tájakat. Vigasztalta, biztatgatta a föld népét, s nyújtotta a tanács mellé a kalácsot is. Nagy társzekerek hordták szét a piros búzát, a fehér lisztet, amilyent azon a tájon boldogabb világban se látott a szegény ember.

Áldotta is jötevőjét a nép, mint az Isten angyalát. Harangzúgás fogadta, amerre járt, s csókolgatták a köntöse szélét!

– Áldja meg az Isten a lába nyomát is!

A nyitrai kis faluban is minden ember kitódult a határra királyt fogadni. Ahogy kiugratott az erdőből aranycsótáros lovon egy aranydolgányos levente, akkora éljent kurjantottak neki, hogy megreszketett bele az egész falu.

Pedig nem is a király volt az a bársonydolgányos, csak az inasa. A király gyalog jött, szürke köpönyegben. Csak akkor tudták meg a falusiak, hogy ez az igazi, mikor fölemelte a karját, és odamutatott az országútra, ahol a búzás szekerek dübörögték:

– Ez a tiétek!

Örömeben egyszerre térdre borul az egész falu a harmatos zöld fűben. Nem maradt ott talpon egyéb, csak a király meg egy szöszke siheder gyerek.

Rángatták is a suhancot, előre-hátra.

– Térdre, Béni!

– Nagy úr ám ez, hékás!

– Tán gyökeret eresztett a lábad?

A kisbíró röstellte a legjobban, hogy ez a csúfság érte a falut. Nagy ijedten súgta oda a gyerekeknek:

– Mindjárt leütteti a király a fejedet, ha le nem térdelsz előtte.

Megzavarodott a gyerek, tekingetett előre-hátra, végig-végigsimogatta a térdén a nadrágot, de utoljára mégiscsak azt mondta:

– Nem lehet.

De ezt aztán olyan keményen kimondta, hogy meghallotta a király is. Odaállt a gyerek elé, és rászögezte szúrós szemét.

– Mi nem lehet, te gyerek?

A fiú állta a nézést, nagy fekete szemével bátran visszanézte a nagy urat.

– Az nem lehet, hogy én letérdeljek.

– Miért nem lehet az, te gyerek?

– Azért, mert az ünneplő nadrágom van rajtam, s csupa harmat lenne a térde a zöld fűben. Pedig édesszülém nagyon a lelkemre kötötte, hogy vigyázzak rá, mint a két szememre, mert keservesen kereste a rávalót. Meg... meg...

De itt már úgy nyögött a gyerek, hogy a király meg nem állhatta szó nélkül.

– Mondjad csak, fiam, bátran, mondjad!

– Meg azt is mondta – sütötte le a fiúcska a szemét –, hogy ha elkeverem a nadrágot, bizony a király nem ad helyette másikat.

A király olyan józút nevetett, hogy a könnye is kicsordult. Megsimogatta a gyerek lángba borult képét.

– Mi a neved, fiacskám?

– Birinkei Béni.

– Mi az édesanyád?

– Gyapjúnyíró özvegyasszony.

– No, fiam, Béni, tiszteltetem az édesszülédet, mondd meg neki, ezután majd én varratom neked a ruhát, amiért olyan szófogadó gyerek vagy.

A király szavának állt, s egész életében gondot viselt Birinkei Bénire. Nagy úr lett belőle, címeres nemes, s olyan furcsa címer nem volt több az országban, amilyen az övé. Harmatos zöld fűbe mezítlábos parasztfiúcskát festett a címerfestő, ahogy a kezével a nadrágját simogatja.

AZ ARANYALMA

Mátyás király egyszer éppen haditanácsot tartott vezéreivel, mikor ajtónállója jelentette, hogy hírnök jött a lengyel határról.

– Várjon egy kicsit – rendelkezett Mátyás.

– Lóhalálában jött, olyan fáradt, alig tántorog.

– Pihenje ki magát.

– Háborús hírt hozott.

– No, azzal meg különösen ráér. Abból már van három fogásra való. Az övét eltesszük csemegének.

Háromfelől is fenyegette ellenség az országot, éppen azokon osztozott Mátyás a vezéreivel.

– A török császárt megtartom magamnak – mosolygott jókedvűen. – Az ellenségnek csak a nagyját szeretem. Hát a német szomszédot ki vállalja?

Tízen is csörgették kardjukat, a király az öreg Perényi nádort választotta közülük.

– Kelmedet már megszokta a német. Jól se esnék neki, ha más porolná ki a bugyogóját. Hát a cseheknek ki mond fogadjistent?

Erre meg az erdélyi vajda ugrott fel a székről. Nagy harcsabajuszát úgy mozgatta, mintha máris csehet enne.

– De már azokat nem engedem másnak! Én hozom el felségednek Mátyás-napi ajándékkul a cseh királyt.

– Derék lesz – hagyta helyben Mátyás. – Hát most nézzük a csemegét.

Bebocsátották a pihegő hírnököt. Azt az újságot hozta, hogy a lengyel király is táborba szólította hadinépét. Étvágyat kapott a többtől, ő is akar harapni egy darabot Magyarországból.

Nagy csattanás hallatszott erre, pedig nem is villámlott. Kinizsi Pál ütött az asztalra. A király legkedvesebb emberének ez is szabad volt.

– Kitéröm a fogát! – dörögte szikrázó szemmel.

– Pál, Pál, minek ez a nagy dér-dúr? – feddette mosolyogva a király. – Mióta vadászik egerekre az oroszlán? Macska is elég lesz a lengyel határra.

Macskáknak az apródjait hívta Mátyás. És megtette azt a csúfot a lengyel királlyal, hogy csakugyan macskát küldött ellene.

Hét kis apródját behívatta magához. Lobot vetett a képük, parázslott a szemük, mikor meghallották, mekkora tisztesség várokozik rájuk.

– Hét vezért persze nem küldhetek egy ellenség ellen – nézett végig rajtuk kedvtelve Mátyás. – Hadd látom, melyik közületek a legarravalóbb.

– Apróra vágom a lengyelt! – fogadkozott az egyik.

– Makká töröm! – bizonykodott a másik.

Volt olyan is, aki répává akarta darabolni, olyan is, aki korpává őrlötte volna.

– Kis csupor hamar forr – nevetett Mátyás. – Azt választom, aki nemcsak erővel, hanem ésszel is győzi.

Azzal bevezette őket a címeres terembe. Annak a közepén le volt terítve egy nagy szőnyeg, annak a közepén feküdt egy aranyalma.

– No, úrfiak, az lesz a vezér, aki fölveszi az almát a szőnyegről – intett Mátyás az apródoknak.

Heten nyolcfelől szaladtak volna érte, de a király rájuk kiáltott:

– Ohó, lassan a testtel! Az almát úgy kell fölvenni, hogy nem szabad a szőnyegre lépni.

Visszahőköltek a fiúk, és megzavarodva néztek egymásra. A legbátrabb aztán megszólalt közülük:

– Bottal is szabad hozzáérni?

– Ahogy csak jólesik, fiúk – biztatta őket Mátyás.

Szaladnak aztán botért, hálóért, horogért, de mind nem ért az semmit, egy sem ért el az almáig.

– Lehetetlen, amit kívánsz, urunk királyunk – csüggesztették le szomorúan a fejüket az apródok.

– Az én apródaimnak nem szabad ilyent mondani – húzta össze a szemöldökét Mátyás. – Ész kell ide, hamar kész.

Az egyik fiúnak – hosszú szőke fürtű, jegenyenövésű, szelíd szemű legényke volt – hirtelen megvillant a szeme.

– Én már tudom – mondta. Azzal lehajolt, fölemelte a szőnyeget az egyik sarkánál fogva, s addig göngyölgette befelé, míg a közepéig nem ért. Akkor aztán fölvette az almát a tenyerére, s térden állva tartotta oda Mátyás elé.

– Parancsolj, uram királyom!

– Tedd el, fiam, tied a vezérség – ütött a vállára Mátyás. – Hajnalra indulhatsz is a sereggel. Ha a karod is úgy helyén van, mint az eszed, szerencsével jársz.

Két hét múlva Jajcában ostromolta a törököt Mátyás, mikor megint hírnök kereste a lengyel határról. A magyarok körülfogták a lengyel hadat, megadta magát kényre-kegyre: ezt a hírt hozta.

– Köszöntöm a kis vezért – üzente vissza Mátyás –, remélem, nem esett semmi baja.

– Lándzsaszúrás érte a vállán.

– Küldünk a sebére puha takarót.

Drága bársonypalástot kapott a kis apród, és nemesi címet: páncélos kar tart aranyalmát égszínkék mezőben. Ő lett az őse az Almássy nemzetségnek.

A GYÖNGYÖSI TANÍTÓMESTER

Gyöngyös város ma is híres városa az országnak, de a Mátyás király idejében még híresebb volt. Mégpedig arról volt híres, hogy sehol az országban olyan foszló bélű selyem cipót nem tudtak sütni, mint ott. Maga a király is alig tudott vele eltelni, mikor legelőször ott járt. Meg is kérdezte a bírót, hogy minek hívják azt a várost, ahol ilyen tündérnek való kalácscipót tudnak sütni az asszonyok.

– Biz ezt, királyom, Göröngyösnek hívják – vallotta egy kicsit restelkedve a bíró.

– No, ezután Gyöngyös legyen a neve – parancsolta meg a király, és mindjárt bele készítettett egy gyöngyösi cipót a vadásztarisznyájába. Azt azzal a kívánsággal adta otthon oda a királynénak, hogy másforma kenyér sose kerüljön többé az asztalra.

Maga gyúrta, maga szakajtotta másnap a királyné a kenyeret, még tán a sütőlaptra is maga tette rá, de azért csak nem olyan volt az, mint a gyöngyösi cipó.

– Kéz után keletlen, lapát után sütetlen – csóválta meg Mátyás a fejét, s egy hét múlva már megint benézett Gyöngyösre cipót enni. De már akkor nem egyedül ment ám, hanem minden vadásztársát magával vitte, akikkel együtt kergette a Mátrában az őzeket.

– Gyertek, urak, nézzétek meg, mit tudnak a gyöngyösiek – biztatta őket.

Meg kell adni, hogy a gyöngyösiek kitettek magukért. Bíbor ponyvából húztak sátrat a nagy templom előtt, aranytálcán hordták föl a sok hízott libát, selyemabroszra rakták a friss cipót, maguk meg csak a kerítés mellől nézték, hogy töltik kedvüket a nagyurak.

No, azt meg kell adni, hogy azok is kitettek magukért. Öröm volt nézni, milyen jó étvággal hányták a sok jó ételt a gallérjuk mögé. Hanem azért a királynak mégis megakadt a torkán a selyem cipó, mikor egy kopasz fejű vénembert meglátott a sokadalomban.

– Nini, Bálint tanítómester, te vagy az?! – ugrott oda hozzá, s úgy megölelgette, hogy mindenki elbámult bele.

Bálint gyermekkori tanítómestere volt Hunyadi Mátyásnak. Gyöngye kezében ő igazgatta valamikor az írónadat.

– Bizony, neked köszönhetem, hogy most királyi pálcát forgatok a kezemben – húzta oda a király az asztalhoz Bálintot. – Csakhogy rád találtam, többé meg se válok tőled! Viszlek magammal Budára udvarmesternek.

No, egyéb se kellett a jámbor öregnek ennél a biztatásnál. Úgy felugrott ijedtében, hogy Mátyás alig bírta visszatessékelni a helyére.

– Jaj, uram király, nem való vagyok én olyan nagy urak közé! – mondta szabadkozva. – Ki viselné akkor gondját a méhecskéimnek meg a fodormentavirágaimnak?

– No, jól van, Bálint tanítómesterem – nyújtott neki kezét Mátyás –, akkor én látogatlak meg téged minden hónapban.

Bálint örült is ennek nagyon, hanem bezzeg elszomorodtak a gyöngyösiek.

– Mi lesz belőlünk, ha minden hónapban meg kell vendégelni a királyt egész udvarával? – dugták össze a fejüket tanakodva. Utoljára aztán Bálint mesterhez fordultak tanácsért.

– Okos ember vagy te, a királynak is te voltál a mestere, taníts ki minket is – mondták neki.

Bálint barát pedig összehúzta a szemöldökét, aztán azt mondta a gyöngyösieknek, hogy nem lesz semmi baj se, csak egy lovat szerezzenek neki. Azzal kapta magát, föllovagolt Budára, ahol a király nagyon megörült neki.

– No, szolgám, mégis meggondoltad a dolgot, ugye? – akasztott le mosolyogva a falról egy aranyláncot.

– Nem az kell nekem, uram – szabódott Bálint –, hanem törvény kellene.

– Micsoda törvény?

– Olyan törvény, hogy Gyöngyösön mindenki a maga kenyerét egye.

– No, az nem sokba kerül – mosolyodott el a király, s mindjárt megíratta a törvényt az íródeákjával, arany papírra, ezüst betűkkel, de már a pecsétet a maga kezével nyomta rá, aztán pedig átnyújtotta a barátának.

– Használd egészséggel addig is, míg meglátogatlak.

No, arra nem soká kellett várni, mert egy hét múlva Gyöngyösön volt Mátyás egész háza népével, s az volt az első szava, hogy kisült-e már a gyöngyösi cipó?

– Most nem szolgálhatunk vele – nevette el magát a bíró. – Azt mondja a törvény, hogy mindenki a maga kenyerét egye.

Nem szólt a király semmit, de úgy elváltozott a színében, mikor a lovára pattant, hogy a bíró egyszerre kétrét görnyedt ijedtében. Marasztalta volna is most már a királyt tyúkkal-kaláccsal, de az csak nyargaltában szólt vissza, akkor is csak annyit:

– Ne félj, bíró, visszajövök még!

Vissza is jött, de a fekete sereg élén, körülfogatta a várost katonáival, és kiadta a parancsot, hogy kő kövön ne maradjon benne, mert csúfot mert üzni a király személyéből.

Volt is nagy ijedelmük a gyöngyösieknek. Egymás sarkát taposta a király előtt a sok kegyelemkérő követség.

– Se irgalom, se kegyelem! – intette el őket maga elől a király. Szegény gyöngyösiek megint az öreg Bálinthoz fordultak segedelemért.

– A te szavadra hajlik a király – könyörögtek neki. – Ha te megkéreled, meggyelmez a városnak.

Bálint mester nem is sokat kérette magát. Fölvette az ünneplő ruháját, és kiballagott a táborba. De alig lépett ki a város kapuján, mikor már hallotta a király szigorú szavát.

– Ne fáraszd magadat, Bálint barátom! Királyi szavamra fogadom, hogy nem teljesítem a kérésedet!

– Már én arról se tehetek, uram király – borult eléje az öreg. – Én még csak arra kérek, úgy pusztítsd el ezt a várost, hogy kő kövön ne maradjon benne!

Mátyás nagyot nézett, aztán olyant kacagott, hogy egyszerre megvidámodtak bele a gyöngyösiek.

– No, Bálint mester, te szépen kifogtál rajtam! – emelte fel az öreget. – Ne félj, nem teszek most már semmi kárt a városotokban, csak a selyem cipót ne sajnáljátok többé tőlem!

Csaptak is a kibékülés örömeire olyan lakomát, hogy belefáradt az evésbe a fekete sereg. S másnap olyan szekér aranyat küldött Mátyás a gyöngyösieknek, hogy még a kuckóba is jutott belőle. Akkor kerekedett szárnyra az a közmondás, hogy jó világ van Gyöngyösön, mert ott még a kutya is gyöngyösen jár.

JÁNOS REMETE

Sok nagy úrnak a nevét elnyelte az idő, aki a Mátyás király udvarában pusztította a kenyeret, de a János remetéét nem nyelte el. Pedig az bizony nem sokat kop-tatta a budai Vár aranyos küszöbét. Kint remetéskedett a budai hegyek közt, azok közül a legmagasabbat máig is őröla nevezik János-hegynek.

Afféle mezítlábas remete volt az a János, mégis fél ország tele volt a hírével. Azt tartották róla, hogy ésszel van tele a feje búbjától a lába ujjáig. Még maga Hollós Mátyás is szívesen beszédbe ereszkedett vele, ha a barlangja körül vadászatott, pedig ő nemigen szokott észért a szomszédba menni.

Egyszer a szemére is térítették az udvari urak a János remetéhez való jóindulatát.

– Miért van az, urunk, hogy mindnyájunknál többre tartod azt a fatalpú remetét? – kérdezték tőle zúgolódva.

– Azért, mert több esze van, mint mindnyájatoknak együttvéve – nevette el magát a király. Fölzúdultak erre az urak, mint a kifüstölt darazsak. Maga Mátyás is megbánta a nagy őszinteséget. Tréfával akarta elütni hívei bosszúságát.

– Tegyük egy próbát, urak! Idehozatom János remetét, hadd látom, ki tudtok-e fogni rajta!

El is ment az aranyos hintó János remetéért, vissza is jött az aranyos hintó, de János csak mögötte ballagott. Azt mondta, nincs ő megsántulva, hogy kocsin járjon.

– Lenyelem a fejem, ha csúffá nem tesszük ezt az együgyű embert – súgta oda az udvari kapitány az udvari könyvtárosnak, ahogy a budai remetét meglátta.

Jánosnak csakugyan olyan ábrázata volt, mint aki háromig se tud olvasni. Kopott ruhája kirojtozódott, kötéllel volt átkötve a derekán, borzas hajában egy-két szé-naszál is bujkált, a szemét pedig ijedten sütötte le, mikor a sok nagyurat meglátta.

– Ne félj, szolgám – bátorította a király nyájasan –, azt akarják kipróbálni az urak, mekkora a tudományod.

De bizony János erre a biztatásra sem mert föltekinteni, s a nagy tudományú udvari püspök szinte restellt vele szóba állni. Csak úgy félvállról vetette oda neki a kérdést:

– Hát azt tudod, ugye, atyámfia, hogy az Úristen mindent megtehet?

– Nem lehet biz az, püspök atyám – vágott közbe alázatosan János.

Letű erre nagy zúgás, maga Mátyás is összeráncolta a homlokát, a püspök pedig haragosan kérdezte:

– Hát mit nem tehet meg az Úristen?

– Hegyet völgy nélkül ő sem teremthet – felelte szelíden János. De úgy hátrahúzódtott erre a püspök úr, mint aki nagyon szeretné, hogy senki se lássa meg. Annál biztosabb volt a dolgában az udvari könyvtáros. Az olyan kérdést adott, amire maga se tudott volna felelni:

– Azt mondd meg, te remete, hol van a világ közepe?

– Éppen itt, ahol állok – felelt meg János –, ha nem hiszed, uram, mérd utána!

A tudós könyvtáros úgy ellépkedett, mintha mindjárt meg akarná lépni a világ közepét. Annál hányavetibben állt elő az udvari kapitány.

– No, remete, én könnyűt kérdezek tőled. Olyant, amit mindenki tud. Azt mondd meg, mi a különbség köztem meg a lovam közt?

– Semmi se, uram – felelte a remete gondolkozás nélkül.

Lett erre olyan nevetés, hogy a püspök úr is megbékült, meg a tudós könyvtáros is, csak a várkapitány kapkodott kardjához.

– Sose bántsod azt a gyíklesőt, hívem – ütött a vállára Mátyás –, inkább a kést, villát forgassuk helyette.

Azzal az egész udvar bevonult a nagy márványos ebédlőbe, hol csupa arannyal volt fölterítve a nagy díófa asztal. Jutott ott hely mindenkinek, Jánosnak éppen a király mellett.

– Fogj hozzá, szolgám – merítette Mátyás a suhantott levesbe az aranykanalát –, minden becsületes ember megeszi a levesét.

Ette volna ám szegény János, ha kanala lett volna, csakhogy azt elfelejtettek neki adni. Mégpedig szánszándékkal felejtették el, ahogy a sok nevetésre görbült szájról látta. Arra aztán ő is elnevette magát, kétfelé tört egy kalácscipót, kiszedte a fejr belét, a hajával meg úgy bekanalazta a drága jó levest, hogy öröm volt nézni.

Hamarább készen lett, mint a többi az aranykanállal. Akkor aztán szépen kétfelé szakította a cipőhajat, és utánaküldte a levesnek:

– Minden becsületes ember megeszi a kanalát – hunyorított oda a királyra.

De senki se tudott ott többet enni a nagy nevetéstől, s attól fogva senki se vetette szemére Mátyásnak, hogy olyan sokra becsülte a nagyszű János remetét.

TÓBIÁS MESTER

Jó embereivel, hív szolgálival, válogatott nagyurakkal a Mátra széliben vadászgatott egyszer Mátyás király. Űzték a szarvast, s dél idején terebélyes fák árnyában jóízűen megették a cigánypecsenyét.

– No, most már hunyjunk egyet ebben a szép bársonyfűben, urak – heveredett le ebéd után a király. – Tóbiás mester majd vigyáz a lovakra, míg mi szundikálunk.

Tóbiás mester olasz tudós volt, s az eszével szolgálta a királyt. Szörnyű okos ember volt, nemhiába mindig a könyveket bújta. Értett olyan nyelveken, amiken semmi élő ember nem beszél. Megmondta, hogy ezer esztendővel ezelőtt ezen meg ezen a napon nap sütött-e, vagy eső esett. Tudta, hogy mért dong a szűnyog, és mért nem kukorékol a szamár. Tudott az mindent az égvilágon, mert minden benne volt a nagy könyveiben, amik közül mindig magával hurcolt egyet-kettőt.

Most is úgy belemerült az olvasásba a galagonyabokrok alatt, hogy egy szót se hallott a király beszédéből.

– Neked szoltam, mester – kiáltott rá Mátyás –, van-e kedved bojtárkodni?!

Tóbiás mester akkora igent bólintott, hogy az orrára csúszott a hegyes bársonysüveg.

– Van, királyom, van. A lovak elolvasgatnak ebben a szép könyvben, én meg ellegelgetek ebben a szép zöld mezőben.

Az urak elnevelték magukat, aztán elszéledtek aludni. Tóbiás mester pedig meg nem tudta érteni, hogy mit nevetnek most őrajta. Nagy mérgesen bújt vissza a könyvébe, s ki se gubózkodott belőle, míg napáldozat táján a király föl nem ébredt, és össze nem kürtölte az urakat.

– Gyerünk, urak, gyerünk, megfőtt már azóta otthon a malackörmös bableves.

Az urak talpra ugráltak, Tóbiás mester is becsapta a nagy könyvet, és megdörzsölte a szemét:

– Mehetünk, királyom, mehetünk.

No, pedig nem mehettek. Tóbiás mester rosszul bojtárkodott: szőrin-szálán elveszett a király fakó lova.

– No, híres bölcs, most add elő a tudományod! – ráncolta össze a szemöldökét Mátyás. – Elveszett a fakó, te felelész érte.

– Engedelmet kérek – tette az orrára a mutatóujját Tóbiás mester –, nem veszett az el. Azt mondja az írás, hogy a világon semmi se vész el. Megvan az a fakó valahol.

– Süsd meg a tudományodat! – legyintett a király. – A lovat add elő akárhonnán, vagy utána mehetsz magad is.

Nosza, a vállá közé kapta a nyakát erre a nagy tudós, s alázatosan elsompolygott a lovat keresni. A harmadik lépésnél visszafordult. Könnyebb egy tűt megtalálni a szalmakazalban, mint egy lovat a Mátrában.

– Pardon-grácia fejemnek – somfordált oda a király elé –, bizonyosan a farkasok ették meg a fakót.

– Farkasok nyár derekán? – csóválta a fejét bosszúsán a király. – Különbem eredj utánuk, tudsz te a farkasok nyelvén is.

A kíséret elnevette magát, a mester pedig nagy morogva bebújt a sűrűbe. Megzörgetett minden bokrot, megvallatott minden levelet, s utoljára is összekarmolászva, megtépett gúnyában borult a király elé.

– Egy életem, egy halálom, fejemet neked ajánlom, de a fakót nem találom.

– Sebj, no, mester – esett meg a király szíve az öreg Tóbiáson. – Én majd fölülök a nádor lovára, a nádor az országbíróéra, az országbíró a tárnokmesterére, a tárnokmester a kunkapitányéra, a kunkapitány a sereghajtó hadnagyéra, a sereghajtó hadnagy a tiedre, te pedig hazakutyagolsz gyalogszerrel vagy nádparipán, ahogy jobban esik.

Már éppen indulóban voltak, mikor egyszer csak középük toppan egy öreg pásztorember. Szűre a vállán, bocskor a lábán, görbe bot a kezében, illedelmes köszöntés a száján.

– No, mire végzik? – azt mondja. – Hazafelé igyekeznek?

– Igyekeznénk ám, ha kár nem ért volna – feleli rá a király.

– Kis kár nem nagy kár – azt mondja a pásztor.

– De nagy kár ám az, hogy a fakó lovam elveszett – magyarázta Mátyás. – Nem találkoztál vele jártodban-keltedben, jó ember?

– Színét se láttam – nézett körül a pásztor –, hát aztán legalább keresték-e valahol?

– Mindenütt, ahol nincs – kottyant bele mérgesen Tóbiás.

– Hát ott kell megnézni, ahol van – mondta komolyan a pásztor. – Meg kell nézni a szarkafészekben.

Szép kerek szarkafészek ringatózott a legmagasabb nyárfa hegyében, arra mutatott föl a pásztor, Tóbiás mester pedig elvihogta magát:

– Hihi! Lovat a szarkafészekben! No, még ilyet se hallottam életemben.

– Meg kell pedig azt próbálni, mester! – ütött a vállára a király, aki egyszerre keresztüllátott a szitán. – Mássz föl csak erre a fára, nézd meg azt a szarkafészeket!

Tóbiás mester csavargatta a fejét jobbra-balra. Mégiscsak furcsállotta, hogy ő udvari tudós létére fára másszék. De a király olyan keményen biztatta a szemével, hogy jobbnak látta lerúgni a kordován csizmát s nekirugaszkodni a fának.

Hosszú lábával egykettőre fönt termett, s le is kiáltott csúfolódva:

– Szarka sincs ebben, nemhogy ló volna!

– Nono – szólt vissza a király –, nézz csak körül abból a fahegyből, hátha látsz valami szépet.

Hát akkorát rikoltott a mester, mint egy erdő sárgarigó:

– Ne legyen Tóbiás a nevem, ha nem látom a fakót! Ott legel, ni, az érpardon, a másik erdőszélen!

Nem telt bele egy jó harapásnyi idő, már a fakón ült a király, de addig el nem indult, míg kezét nem szorította a pásztorral.

– No, jó ember, többet tudsz egy regiment tudósnál. Tavaszra hozzád adom iskolába Tóbiás mestert. Meg is fizetem érte a tandíjat előre.

Azzal elővette az erszényét, de biz abban nem volt egyéb egy rézpolturánál.

– Sebaj, no – nevetett a király –, itt hagyom zálogba a bicskámát!

Ezüst volt annak a vasa, arany a pántja, karbunkuluskővel kirakott a nyele. Azóta se evett magyar pásztor olyan bicskával paprikás szalonnát.

KŐLEVES

Egyszer Mátyás király addig kergette a vadat a budai hegyekben, hogy utoljára ő maga tévedt el köztük. Mentől jobban igyekezett ki az erdőkből, annál jobban közējük keverődött. Pedig már a napocska is lefelé csúszkált az égről, s a vacsoracsillag is ott nevetgélt a János-hegy tetejében.

No, az éjszakától meg nem ijedt Mátyás. Aludt ő máskor is harmatos derékaljon, takaródzott ő máskor is a csillagos éggel. Hanem annál jobban bántotta az éhség. Kifog ez a leghatalmasabb királyon is, ha akkora darab sárarany húzza is a tarisznyája sarkát, mint a Mátyás királyét.

Bezzeg neki is örült Mátyás, mikor nagy sokára rátalált az országútra. Nem bánta ő, Pomázra viszi-e vagy Kalázra, csak vacsorához jusson.

Az országút meg egyenesen Kalázra vitt, ott is éppen a bíró házának. Kaláizról ma se lehet azt mondani, hogy ott van a világ közepe: akkor meg éppen csak akkorácska falu volt, hogy ha az innenső végén elmiákolta magát a macska, a másik végén is hideg rázta az egereket. A kalázi bíró háza se volt valami kacsalábon forgó kastély, hanem volt igenis olyan alacsony kis gunyhó, hogy lehajolva is belevágta a király a fejét a szemöldökfába. Csupa szerencse, hogy a koronáját otthon hagyta.

– Adjon isten jó estét! – köszönt be illedelmesen.

– Edd meg, ha jó! – mordult rá mérgesen a kalázi bíró, aki éppen azon szorgalmatoskodott, hogy görbe szögeket kalapált egyenesre az ablakdeszkáján.

– Meg is enném én, atyámfia, akármí jót – fűzte tovább a szót a király –, mert dél óta nyelem az éhkoppot.

Erre már a kalázi bíróné is megszólalt, aki a padkán üldögélve valami rongyos gúnyából szedegette ki a cérnát, hogy kárba ne vesszen.

– Ejnye, ejnye, jó ember, de kár, hogy tegnap ilyenkor nem jöttél! Akkor ettük meg annak a kenyérekének a haját, amelyiknek a béle tegnapelőtt fogyott el vacsorára.

„No, Mátyás, te se jártál még ilyen zsugori népnél életedben” – gondolta magában a király, de szólni semmit se szólt, csak körül-körül hordozta szemét a szobában.

– Mit vizslálkods, földi? – kérdezte tőle a bíró ijedten. Attól félt, hogy valami kenyérmorzsa maradhatott az asztal alatt.

– Azt nézem, találnék-e valahol egy darab követ – mondja a király.

– Már mire mennél te azzal a kövel, atyámfia?

– Főznék belőle kőlevest. Azzal is beéri a magamforma szegény vándorlólegény.

De már erre a bíró úr is letette a görbe szögeit, bíróné is a rongyait.

– De már azt magunk is megtanuljuk, hogy kell kőből levest főzni.

– Hamar hozzatok hát levesnek valót – azt mondja a király, s előkereste a tarisznyájából a szegedi halbicskáját.

Hozott is az asszony a kamrából akkora káposztáskövet, hogy csak úgy nyögött bele a jámbor. Hanem a gazda megrántotta a kötője sarkát:

– Hohó, hékám! Nem lehet úgy prédálni az eleséget ebben a drága világban. Kisebb kővel is beéri ez a jó ember.

Azzal keresett az udvaron egy szép kerek kavicsot, amivel a verebeket szokta hajigálni, hogy ne koptassák a palánkot, s azt nyájasan letette Mátyás elé.

– No, szegény ember, ne mondd, hogy sajnáljuk tőled a betevő falatot.

– No, ezt az isten is levesnek teremtette – örvendezett a király –, csak most már melegítsetek egy kis vizet, amiben megfőzzem.

Pergett a bíróné, mint az orsó, mert majd megette a kíváncsiság, s egy-kettőre olyan tűz lobogott a bogrács alatt, hogy ökröt lehetett volna nála sütni.

Mátyás pedig megkaparászta a bicskával a követ, és behajította a bográcsba.

– Egyéb se hibádzik már, asszony néném, csak egy kis lisztecske meg egy-két tojás meg egy tenyérnyi szalonna. Az adja meg az ízét a kőlevesnek.

Ki se mondja Mátyás a szíve kívánságát, már akkor ott volt az asztalon a szép fehér liszt, a pompás, húsos szalonna meg három friss tojás. Gyúrt is belőlük Mátyás olyan szalonnás gombócot, hogy olyant nem látott a kalázi bíró.

– Forr már a kőleves – jelentette ki a bíróné, mire Mátyás beledobálta a vízbe a gombócokat.

– Lehet már teríteni, asszony néném!

A kalázi bíróné előszedte a ládafiából a legfehérebb abroszát, leakasztotta a szögről a legrózsásabb tányérját – abból kanalazta le Mátyás király fakanállal a kőlevest.

– No, gazduram, gyere velem – kínálta nagy emberségtudóan a gazdát is. De az váltig szabódott feleségestül együtt.

– Jó lesz annak a köve is!

– Az még puhul egy kicsit, mert igen nehéz fővésű – biztatta őket a király.

Mikor aztán az éhit elverte, odahajolt a bogrács fölé, kivette belőle a kavicsot, s becsúsztatta helyette azt az öklömnyi sáraranyat, amelyik a tarisznyája sarkát húzta.

– Úgy nézem, megpuhult már. Meg is dagadt a nagy fővésben, bele se fért már a kanalamba.

Mikor aztán a kalázi bírók odaszaladtak nagy tamáskodva a bográcshoz, Mátyás király kiosont az ajtón, s nyomtalanul eltűnt, mint a füst. S a kalázi bíróknak kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy utána szaladjanak.

– Nini, apja, csupa színarannyá változott a kavics, majd kiveri a szemem a ragyogása! – lelkesedett az asszony.

A kalázi bíró akkorára tátotta a száját, hogy majd elnyelte a bográcstól, s akkorát jajdult, hogy elhallatszott a hetedik határba.

– Mi lelt, ember? – kérdezte ijedten a bíróné.

– Az lelt, hogyha a káposztáskövet főzte volna meg az a vándorló legény, most akkora aranyam volna, hogy nem férne a szobában!

Azzal kapta magát a kalázi bíró, mérgében úgy kihajította az aranykavicsot az ablakon, hogy tán meg se állt Pomázig. Szaladtak is utána eszük nélkül, tűvé tették érte az egész határt, de máig se találták meg.

Hanem a szalonnásgombóc-levest máig is kőlevesnek hívják Kalázon.

RECSEP BASA BORBÉLYAI

DOBZSE LÁSZLÓ

Sose volt még olyan gyámoltalan királya a magyarnak, mint ez az istenadta cseh ember. Mikor a fejére tették neki a Mátyás király koronáját, ijedten sóhajtott fel:

– Hej, urak, nehéz nekem ez a korona!

– Ne hordozd, ha nehéz – nevettek a magyar főurak.

– Dobzse, dobzse – mosolygott a király, s csakugyan nem törődött többet se koronával, se országgal. Azt tartotta, hogy csak szundikálásra való a trónus, s akármilyen rossz hírral ébresztették, csak ennyit mondott rá: dobzse, dobzse! Ez pedig nem jelent magyarul egyebet, mint azt, hogy: jól van, jól, ne bántsatok, hadd alszom! Rá is ragadt a jámbor cseh emberre ez a név, a magyar nép azon emlegeti örökéig.

Zsarolta az országot mindenki, aki hozzáfért, az ország nádorától az utolsó étékfogóig. Bánta is ő. Csak őt ne bántsák. A nép éhen veszett, a katonaság nem kapott zsoldot, a török egyik várat a másik után szedegette el.

– Dobzse, dobzse – bólingatott mindezekre a fölséges úr. Egyszer fölkereste a budai várban az oláh vajda. Segítséget kért tőle a török ellen.

– Uram király – azt mondja –, ha mi ketten összefogunk, úgy leszedjük a töröknek a kontyát, hogy sose női ki többé.

– Dobzse! – billentette rá a fejét a magyar király.

– Ha a magyar hadak egyesülnek az oláh hadakkal, meg se mer előttük állni a török.

– Dobzse! – helyesel megint a király, s azzal karonkapja az oláh vajdát. – Győrünk át a pesti síkra, nézzük meg a magyar táborot.

Bizony még akkor csak itt-ott találkozott a deszkapalló is az ország fővárosában, s a barátságos sár ugyancsak marasztgatta a fejedelmek csizmáit. Egyszer meglátja ám az oláh vajda, hogy a magyar király bársonycizmája ásítzik már a foltozó varga után, s azt mondja neki nagy szégyenkezéssel:

– Uram király, akkora lyuk van a csizmádon, mint a tenyerem, majd befolyik rajta a víz.

– Dobzse – felelte emez –, van azon másik is, arra meg kifolyik. Ne legyen neked arra gondod, jó vajda, nézz végig inkább a magyar táboron, itt fekszik előttünk.

Ott is feküdt halomban a tömérdek fegyver, egymásba rozsdásodva kard, nyíl, pajzs, dárda. Hanem katona egy szál sem. Mind hazaszéledt a sereg, hogy zsoldot nem kapott, hanem a fegyverét elhányta. Minek az neki, mikor nincs vele kit vágni, se kenyeret, se törököt.

Ulászló megveregette a vendége vállát.

– Már ez így van minálunk, emberséges vajda, ha tetszik, ha nem. Olyan szegény ez az ország, hogy még egere sincs, mert az se talál benne ennivalót magának. Magam is hitelbe hordatom a bőrs pecsenyét a lacikonyhából, téged is szívesen látlak rá, hanem mégis inkább azt javallom, eredj el vacsorára Tamás érsekhez.

EI is ment az oláh vajda, pedig ehetnékje se volt, hanem azt gondolta, hátha a főuraknál könnyebben találna segédelmet. Éppen ott találta őket karajban Tamás érseknél. Ott volt Báthori nádor, Újlaki herceg, Ország Mihály bán. De bizony mindnyájan a szemibe nevettek a vajdának.

– Szegények vagyunk mi hadat viselni, jó vajda – búsította Tamás érsek. – Hanem jobbat mondok én annál: maradj itt nálam vacsorára, hátha kerül valami hirtelen-hamar jó harapnivaló.

Nagy úr volt az oláh vajda maga is, hanem még a nevét se hallotta soha azoknak a drága ételeknek, amik Tamás érseknél nagy hamarsággal az asztalra kerültek. Volt ott még pávanyelv is, ettek ott még tán tengeri herkentyűt is.

– Engedelmet kérek, hogy csak ilyen szegényesen traktálhatom kelmedet ebben a drága világban – mentegetődzött Tamás érsek.

Báthori már fölhajtotta a kristálybillikomot, s elmosolyogta magát.

– Bizony nem mindenkinek van olyan kára az országban, mint nekem: ma is két véka ezüstöt láttam belőle.

A vajda értetlenül bámult rá, de Tamás érsek mindjárt kiokosította:

– Nádor őkegyelmének van egy rengeteg pusztája Somogyban. Azt úgy hívják, hogy Kár. Van rajta vagy tizenöt falu.

– Azért mégiscsak én vagyok akkora úr, hogy nekem még a kutyáim is gyöngyösen járnak – feszítette ki a mellét Újlaki herceg.

Övé volt Gyöngyös városa egész gazdag határával, mezeivel, szőleivel együtt.

– Az már igaz – ütött az asztalra Ország bán –, de azért mégiscsak nekem van olyan parasztom, aki minden esztendőben három tarisznya aranyat adózik.

Ennek meg az a magyarázata, hogy a jó úrnak a Dráva menti birtokát úgy hívták: Parasztya. Istenáldotta föld, mezeje búzatermő, erdeje vadat termő, vize halat termő.

Utoljára Tamás érsek megsokallta a dicsekvést, s odaszól szép csendesen az oláh vajdának:

– Hanem azért mégiscsak nekem van akkora kemencém, hogy ez a három úr minden birtokostul, jobbágyostul elférne benne.

Ez is igaz volt, mert volt Hont megyében Tamás érseknek akkora birtoka, hogy három nap mindig a maga földjén mehetett: azt hívták Kemencének.

Hanem az oláh vajda egyszerre ellökte maga elől a pávanyelvet nagy fölháborodásában.

– Nem szégyenlitek magatokat, ti magyar urak, hogy így dúskáltok a vagyonban, mikor a királyotok lyukas csizmában jár?! Hiszen ti gonoszabbak vagytok a töröknél!

Azzal a tenyeribe szedte a lábát, s nyargalt föl a királyhoz. Elmesélte neki a Tamás érsek vacsoráját. Aminek igen megörült a király, vígan csapta össze a tenyerét:

– Dobzse! Tudom már, hol keressek egy kis sajtot a kenyérem mellé. Szaladj csak, fiam kukta, Tamás érsekhez! Mondjad neki, hogy nem adnak már hitelbe a gazdádnak bőrös pecsenyét a lacikonyhán.

– Bizony, király, megérdemled a főuraidat! – köszönt el keserűen az oláh vajda, s nagy elbúsultában meg se állt a török császárig. Inkább lett alattvalója annak, mint szövetségese Dobzse Lászlónak.

ULÁSZLÓ OROSZLÁNJA

Nagyon siralmas dolgokat jegyezett föl a történelem arról az Ulászló királyról, aki a dicsőséges Mátyás után gazdája lett a magyar koronának. A korona ugyan ragyogó volt, mert Mátyás hagyta raja örökbe, hanem már a csizmája sokszor lyukas volt szegény Ulászlónak. S bizony volt úgy, hogy nem vettethetett rá foltot az udvari csizmadiával, mert nem találkozott garas a ládafiában. Ilyenkor aztán búsan szólt oda szegény lyukas csizmájú király a kamarásához:

– Szaladjatok már, fiaim, kérjetek kölcsön egy-két aranyat az erdélyi vajda ökegyelmétől, majd megtérítjük neki kamatostul, ha több lesz az ország kincstárában.

Nem csoda, hogy így elszegényedett a jámbor király, hiszen sehogy se tudott bánni az emberekkel. A nagyurak hamar elbántak a gyámoltalannal, egymás után szedegették el tőle a dús királyi birtokokat. Ki szép szóval, ki fenyegetéssel, kinek hogy esett könnyebbségére. Ő meg, az istenadta, még örült neki, hogy szívességet tehetett ezeknek a hatalmas uraknak, ha maga aztán megkoplalta is a bőkezűségét egész udvari népével.

Egyszer Velence városa valami hatalmas oroszlánt küldött ajándékba a királynak. Gyönyörű állat volt, tűz a nézése, fejedelmi a tartása, erő minden mozdulata.

– Jobb lett volna, ha egy ökröt kaptunk volna ajándékba – sóhajtozott a cseléd-ség, míg a király a kalitka vasrostélyán keresztül kedvtelve nézegette a hatalmas vadat.

– Tisztelete jeléül küldi ezt fölségednek az én városom – jelentette a velencei követ – csak viseltesse neki gondját, mert száz esztendőben egyszer ha akad ilyen oroszlán. Kicsivel beéri, egy napra elég neki egy borjú.

A király, ahogy ezt hallotta, ijedten kapott a koronájához az udvari népség sava-nyú mosolygása közben, de a dúsgazdag temesi gróf, aki szintén ott lézengett, megszólalt nagy dölyfösen:

– Ne ijedjen meg fölséged, én mindennap juttatok egy kövér borjút az oroszlán részére.

A király vidáman csapott a tenyerébe.

– Mindig mondtam én, hogy te vagy a leghívebb emberem. Mivel szolgáljam meg a jószágodat? Van-e még valami elajándékoznivaló, nótárius uram?

Az öreg nótárius szomorúan csóválta meg a fejét.

– Nincs már felségednek a koronájánál egyebe.

A király elkomorodott, mert tudta, hogy a temesi gróf éppen a koronára szeretné legjobban rátenni a kezét. (Rá is tette később, amikor János király lett belőle.)

– Ahol nincs, ott ne keress – mormogta Ulászló, s odafordult az udvari cseléd-séghez. – Hát az oroszlánetetői méltóságot ki akarja elnyerni?

Nemigen törte magát senki az új méltóságért. Tudták, hogy csak a baj lesz vele sok, de a fizetség semmi. Utoljára a király odaintett egy csatlóst:

– Fiam, Lécz Péter, téged teszek meg oroszlánetetőnek. Már csak azért is, mert te olyan sovány vagy, hogy te beléd nem kívánkozik harapni ez a fenevad, akármilyen közel jársz hozzá.

Lécz Péter csakugyan elmehegett volna paszulykarónak a hosszúságával, a csontja meg csak úgy zörgött, ha mozdult. Nevették is pajtásai, mikor ismerkedni kezdett az oroszlánnal.

– Hej, te csúnya féreg, nem tudom, nem én eszlek-e meg előbb téged, mint te engem!

Hanem a temesi gróf csakugyan szavának állt, s hűségesen beszolgáltatta minden napra a kövér borjút, aminek meg is felelt az oroszlán emberséggel. Délutánban, mikor türelmetlen morgása fölhallatszott a várkertből a palotába, ugyancsak biztatták Lécz Pétert a cimborái:

– Siess Péter, ehethék a macskád!

Péter hordta is le hűségesen az ebédet, hanem hogy esett, hogy se: egyszer csak az oroszlán elkezdett soványodni, az etetője pedig gömbölyödni. Ulászlónak is szemet szúrt a dolog, s fülön csípte Lécz Pétert.

– Hékám, úgy látom, egész leromlik már az oroszlán a kezed alatt!

– Nem tesz neki jót a kerti levegő, uram király.

– Bezzeg te ugyancsak gyarapszol az oroszlán mellett. Igazi oszlop lesz már a lécből.

– Nekem meg nagyon jót tesz a kerti levegő, uram király.

Ulászló azonban gondolt egy okosat. Odaszólt egy másik inasának:

– Gyere csak, fiam, Keszeg Illés. Nem hiszek én ennek a hamis Lécz Péternek: terád bízom, hogy tartsd szemmel a munkáját. Mától fogva te vagy az oroszlánetető felvigyázója.

Keszeg Illés megköszönte a kitüntetést, s ahogy a király odébbment, a vállára ütött az oroszlánetetőnek.

– Komám, Péter, szeretnék én is meghízni azon a te kerti levegődön.

– Jut is, marad is – felelte Péter készséggel –, én csak az első két combra tartok számat a borjúból.

Amire Keszeg Illés csak annyit mondott, hogy ő meg beéri a másik két borjúcombbal. Az oroszlán pedig köszönje meg, hogy megkapja a maradékot.

De biz azt nem nagyon köszönte meg az árva. Egy-két hét alatt úgy lefogyott az állatok királya, hogy szájalom volt látni. Majd kiszúrták a bőrét a csontjai. Bezzeg annál szűkebb lett Keszeg Illésnek a régi mente.

– Hej, Illés, Illés – azt mondja neki Ulászló –, nem szeretem én ezt a te munkáto-
kat! Ehol, harcsa lett már a keszezből, az oroszlánból meg agárkutya. Hanem
majd segíték én a bajon. Öcsém, Czinege Pál, kiveszlek az inasi sorból. Te ezen-
túl az oroszlánetető fölvygázójának az ellenőrzője leszel. Legyen gondod erre a
szegény állatra.

Czinege Pál ugyancsak szót fogadott. Amit az oroszlánetető meg az oroszlánete-
tő felvygázója meghagytak a borjúból, annak Czinege Pál fogta pártját, mint az
oroszlánetető fölvygázójának az ellenőrzője. Az oroszlánnak nem maradt belőle
befaló harapás se. Nem is sokáig bírta a böjtöt, negyednapra éhen veszett sze-
gény.

A velencei követ éppen akkor érkezett meg megint a királyhoz, mikor Czinege Pál
beszámolt az oroszlán bőrével. Ijedten csapta össze a kezét:

– Hát nem tudta fölséged jobban gondját viseltetni ennek a remek állatnak?!

– Inkább nagyon is gondját viseltettem – sóhajtozott a jámbor király –, hárman is
etették egy borjúval. Ki nem tudom találni, mért unhatta meg az életét ez az isten-
adta oroszlán.

A velencei követ nem szólt semmit, hanem még azon este elhurcolkodott Ma-
gyarországról.

MUJKÓ

Valamikor nagy divat volt Magyarországon, hogy minden nagy úr tartott az udvarában valami jó eszű embert, akinek az volt a kötelessége, hogy szép tréfaszóban az olyan igazságot is szemébe mondja a gazdájának, amit más nem mert volna kimondani.

Akinek ez a mesterség volt a kenyere, azt úgy hívták, hogy udvari bolond. Furcsa hivatal volt az övé, az bizonyos. Ételben, italban dúslakodhatott, szép tarkabarka ruhában járhatott, a fején még éjszaka is hordhatta a csörgősapkát – az szent igaz. Hanem az is igaz, hogy ha zokon esett a gazdájának az igazmondás, nem ért a bolondnak az élete egy fületlen gombot. Elvették tőle a csörgősapkát, de olyankor, mikor a feje is benne volt.

János király udvarában Mujkónak hívták ennek a fura méltóságnak a viselőjét. Furfangos volt, mint a róka, de hűséges, mint az eb, az esze villám, a nyelve borotva.

Egyszer, ahogy a sebesi vár kertjében ijesztgeti a fülemüléket a csörgősapkájával, látja, hogy János király kinéz az ablakon, de szomorú a képe, mint a jégverte búza.

– Gyere le, komám – rikkantott oda neki Mujkó –, látom, nagyon szorít odafönt a bakancs!

– Szorít ám, bolond – igengetett a király –, sok a gondom, kevés a gondolatom.

– Majd fölmegek én, viszek egy tarisznyával.

– Sose koptasd a lábad, Mujkó – legyintett kezével a király –, nincs idebent semmi helye a bolondnak.

– Ej, ej, komám – nevetett Mujkó –, hát akkor te mit keresel odabent?

Azzal se szó, se beszéd tovább, becigánykerekezett a királyhoz, s csak akkor esett le az álla, mikor meglátta, micsoda társaságba cseppent bele. Mind ott voltak az ország nagyurai, egyik fényesebb, mint a másik, s egyik jobban csikorgatta a fogát, mint a másik.

– Hát ezeket mi leli? – súgta Mujkó a királynak, ahogy letelepedett a lábánál a bársonyvánkosra.

– Nem a te eszedhez való ez, Mujkó – mondta szomorúan a király. – Tavaly a török császár megsegített a német ellen, most aztán követeli érte a bérét. Ide küldte Muhar basát, hogy adjam át neki az országot.

Mujkó akkorát csóvált a fején, hogy minden gombja csörgött a sapkájának.

– Hja, komám, akkor is mondtam, hogy ne cseresznyézz te egy tálból a török császárral, mert meglövődöz a magjával.

– Hé, bolond, ne avatkozzál te az ország dolgába! – förmedt rá a kővári kapitány, ahogy meghallotta a suttogást.

– Dehogy, komám, dehogy – vigyorgott Mujkó –, vagytok ti ahhoz elegen énnálam nélkül is.

Azzal aztán behúzódott az ablakfülkébe, a nagy rojtos kárpitok mögé, onnan hallgatta az okos szót, ha hallott volna olyant. De bizony egyebet se tudtak az urak, csak szitkozódni, asztalt öklözni, kardot csörgetni, s amikor elmentek, úgy csapni be maguk után az ajtót, hogy hullott bele az aranyos vakolat.

Szegény János király meg annyira búnak adta magát, hogy észre se vette, mikor egyedül maradt. A tenyerébe hajtotta a fejét, úgy kérdezte az országtanácsot:

– Mondjátok hát, bölcs híveim, mi tanácsot adtok? Fejet hajtsunk-e a pogánynak, vagy összemérjük vele a kardunkat?

Csak akkor vette észre a király, hogy bizony egyedül hagyták bölcs hívei. Fölkelt, nagyot sóhajtott, letette koronáját, királyi palástját, s elballagott az ágyasházába aludni. Hiába, csak nincs szebb ország annál az álomországnál, ott nem bántják az embert török császárok, Muhar basák.

Mujkó meg, ahogy a király elment, mindjárt kimászott a kárpitok mögül, s bizony az volt neki az első dolga, hogy a fejébe nyomja a koronát, a vállára kerekítse a palástot, s úgy illegjen-billegjen a tükör előtt.

– Csak takaros legény ez a Mujkó – forgott előre-hátra –, ha bolond nem volna, királynak is megjárna. Ejnye, Mujkó, elbírna-e téged az a trónus?

Belevetette magát a nyikorgó bársonyszékbe, de kiugrani már nem bírt belőle. Nyílt az ajtó, begurult rajta egy nagy hordó, s meg se állt a királyi trónusig. Hanem ott még meg is szólalt, mégpedig olyan repedtfazékformán:

– Én vagyok a Muhar basa.

– Látlak, Muhar basa. Nagyon szép ember vagy.

Muhar basa kimeresztette a kávésfindzsával vetekedő szemeit: ejnye, de gromba ember ez a János király! Mujkó pedig még jobban a fejébe nyomta a koronát, s szép szelíden kérdezte a törököt:

– Hát eljöttél az országért, fiam, basa? Jól tetted, gyönyörű ábrázatú basa. Nem látott ilyen földet álmában se a te gazdád. Gyere, fiam, basa, gyönyörködjél benne egy kicsinyég.

Odaálltak az ablakhoz, s körülnéztek a tájon. A lebukó nap tüzet rakott a felhőkben, hegyen-völgyön eláradt az alkonyat pirossága. A szűnyogos tó olyan volt, mint a vér, ahogy a bíbicek nagy sivalkodással röpködtek fölötte.

- Ugyan miféle madarak ezek a jajgató jószágok? – kérdezte a török.
- Ezek, fiam, basa, szarkák – felelte Mujkó király.
- Hát amazok a hosszú farkúak, amik a nyárfákon olyan éktelen zsvajjal vannak?
- mutatott rá Muhar basa egy sereg szarkára.
- Azok meg bíbicek, kellemes orcájú basa. De mit törődöl te a szarkákkal és bíbicekkel? Tudom én, mit tartogatsz a begyedben: azt szeretnéd tudni, ugye, mikor adom neked az országot?

A töröknek nevetett a szeme, de arra meg már éppen a füléig szaladt a szája, mikor Mujkó király azt mondta neki:

- Holnap nektek adom az országot. Én még az éjszaka kihurcolkodom belőle, legkésőbb hajnalra. Csak addig tűrj meg benne, amíg a szarka a vízre repül.
- Legyen a te akaratod szerint – hajtogatta a török a kis hordót a nagy hordón.
- De nem addig van az, fiam, basa, tegyük írásba az egyezséget, hogy meg ne csalj.
- Nem bánom – mondta a török –, de az is benne legyen, hogy mire a bíbic a fára száll, akkorra enyém az ország.
- Írd alá, fiam, basa – kínálta Mujkó az egyezséglevelet a basának. Hanem ez nemigen értett ehhez a mesterséghez, de azért tudott segíteni magán: belemártotta a három ujját a tintatartóba, s rányomta a papírosra.
- Ne félj, király, amire Muhar basa ráüti a pecsétjét, azt megtartja, ha a nyaka beleszakad is.

Erre aztán elvált egymástól a két jó barát. Mujkó szaladt János királyhoz az írással, Muhar basa pedig sietett a szobájába, onnan leste egész éjszaka, hurcolkodik-e már a magyar király. De hogy hiába leste, korán reggel már gurult a trónterembe, ahol János király egész udvarostul elhelyezkedett már.

- János királyt keresem – tekingetett a török.
- Én volnék, fiam, basa – felelte János király –, tán kidörgölnéd az álmot a szemedből, ha nem akarsz rám ösmerni.
- Megváltoztál egy kicsit este óta. Mindegy, no; ha te vagy a király, mért nem hurcolkodtál már odébb?

János király előhúzta az írást köntöse alól.

- Ohó, atyámfia, nem repült ám még a szarka a vízre, se a bíbic a fára!

Muhar basa odalépett az ablakhoz, kinézett rajta, s csak annyit mondott nagy diadalmasan:

– No! Ott vannak a bíbicek, ott vannak a szarkák! – Azzal fölmutatott a fákra, s lemutatott a vízre.

– Meg vagy te boszorkányozva, Muhar basa – nevetett János király –, ezek a bíbicek, amazok a szarkák. Bíbic sose száll a fára, a szarka sose száll a vízre.

– Úgy igaz az – bizonygatta az egész udvar, Muhar basa pedig kékült-zöldült dühében, ahogy a király ott lobogtatta az orra előtt a pecsétetes levelet. Mit volt mit tenni neki, hazadöcögötte a kis hordót a nagy hordón, s nem tette be többé a lábát abba az országba, ahol estétől reggelig nemcsak a király változik meg, hanem a madarak is.

János király pedig maga elé hívatta Mujkót, s megszorította a kezét.

– Mától fogva nem udvari bolond vagy, hanem udvari tanácsadó.

Mujkó azonban akkora cigánykereket vetett hátrafelé, hogy majd kiütötte a szemét a kővári kapitánynak:

– Uram király, ki menti meg máskor az országot, ha már én is beállok okos embernek?

A KARCAGI MÁK

Mézes Gergely nevezetes ember volt a maga idejében Karcagon. Arról volt pedig nevezetes, hogy a sasok elvitték a sapkáját.

Sose vétett pedig a jámbor semmit se a sasoknak. Inkább jót kívánt nekik még rosszkedvében is. Mert valahányszor a szolnoki törökök bekopogtak Karcagra szép jó reggelt kívánni, mindig azt kiabálta utánuk Mézes Gergely:

– Hogy a sasok mondanák a szemeteknek: csecse bogyó!

Mivel azonban a sasok nem sok kárt tettek a törökben, Mézes Gergely másképp fogott ki rajtuk. Amije volt, pénzzé tette. Ötven aranyat kapott érte, s azt mindjárt belerejtette a süvege bélésébe.

– Nem szántok-vetek többet a töröknek, szomszéd – mondta nagy boldogan. – Inkább elmegyek a Mátrába szénégetőnek.

Meg is indult szegény feje, de még ki se ért a karcagi határból, mikor egy falka sas suhogott el a feje fölött.

„Nyilván törököt érzenek” – gondolta Mézes Gergely, s lehajolt egy mákfejért, amit valaki elejthetett az úton.

Abban a percben lecsapott rá valami bolond sas, s elvitte a süvegét. El ám, ami benne volt is: az aranyát is meg az eszét is szegény Gergelynek.

– Ejnye, ejnye – csóválta a fejét –, most már meg kell várnom, még visszahozzák ezek a bolond sasok a pénzemet.

Azzal visszaballagott Karcagra, s ki se ment belőle többé. Mikor az emberek azt kérdezték tőle, hogy mitévő lesz most már, azt mondta rá nagy komolyan:

– Újra gazdálkodásba kapok. Mákos gazda lesz belőlem ezután.

Árokparton, útszélen, gyepek mentén szórta el a talált mákot, s leste a termést szívszakadva. A száraz mákfejeket aztán tavaszig a tarisznyájában hordozta, s titkolódzva csörgette meg, ahol éjszakai szállást kapott.

– Ebből nem eszik a török. Mind-mind elültetem. Mákos Mézes Gergely lesz ezután a nevem.

Nem az lett, hanem Savanyú Mézes Gergely, így hívták ezentúl az istenadtát a karcagiak. Szánták is, nevelték is, különösen nyaranta, mikor a mákot aratta az árokparton. Lótott-futott szegény, s be nem tért volna sehová, akárhogy hívták egy kis meleg leveskére.

– Nem lehet, emberek – hadarta sebesen. – Sietni kell a mákkal, míg el nem jön érte a török.

Azt pedig igen kár volt emlegetni, mert csakugyan eljött. A város gulyásai rohantak a veszedelem hírével:

– Jön a szolnoki török, már a pora is látszik!

A karcagiak szokás szerint a templomba húzódtak. Aranyát, ezüstjét, drága holmiját odahurcolta mindenki, s ájtatos énekszóval várták, hogy teljesedjék az Úr akarata. Az énekszó csak akkor fagyott az ajkukra, mikor haragosan megütögték a bezárt templomajtót:

– Óhó, adjatok helyet az én vagyonomnak is! Én is karcagi polgár vagyok.

Savanyú Mézes Gergely volt biz az. Hátán a drágasága: két tarisznya mák.

– Nézzétek, micsoda bő termés volt az idén! – dicsekedett jobbra-balra, s odatette a két tarisznyát az aranyos oltárra. Senki se törődött vele, mert most már csakugyan a török döngette az ajtót.

– Szép jó napot, karcagiak, kinyitjátok-e az ajtót, vagy lakatost hívassunk?

A karcagiak mindjárt megismerték a szaváról Kilicsárt, a szolnoki béget.

– Ezzel megalkudhatunk, ha kedviben érjük – mondta a főbíró.

A török éppen jó kedvében volt, mert a debreceniekkel is jó vásárt csinált. Három teve hozta onnan az aranyat, ezüstöt. A karcagiakkal is hamar megvolt az egyezés. Ötszáz arany, száz tinó, száz paripa: ez az egész.

– Valami szép ráadást meg majd odabent keresünk a templomban – harsogta be Kilicsár. – De siessünk, hogy a kivilágítással vesződünk ne kelljen.

A török urak felgyújtott házakkal szoktak világítani, a karcagiak tehát siettek az ajtónyitással. A martalócok betódultak a templomba, s Kilicsárnak legelőször is a két tarisznyán akadt meg a szeme, ahogy ott feketéllettek az aranyos oltáron.

– Nini – tolta oda a nagy fejét –, hát ezekben mit tartogattok?

Savanyú Mézes Gergely lekapott az oltárról egy égő gyertyát, és odatartotta a mákos tarisznyához, hogy csak úgy csillogtak a mákszemek.

– Puskapor biz ez, hékám, s ha el nem kotródtok innen, úgy csapom bele az égő gyertyát, hogy a hetedik határban se szedjük össze a kezünket-lábunkat.

A szeme tán még jobban tüzelt Mézes Gergelynek, mint a gyertyája, s a bégnek reszketés állt minden ízébe.

– Ne bolondozz, ember! – rikoltotta ijedten, s vak rémületében úgy lódult ki a templomból, hogy meg se állt, míg a paripájára nem kapott. A katonái utána porzottak, s tán Szolnokig se mertek a hátuk mögé nézni.

Siettükben a három tevét is ott felejtették. A karcagiak abból kettőt hazaküldtek Debrecenbe, a harmadikat pedig terhestől odaítélték a mákos gazdának. Aki

egyszerre Édes Mézes Gergellyé változott, s a főbíró mellett kapott helyet a tanácsban.

– De hiszen hivatalt is kell őkegyelmének adni, ha már az eszét megtalálta – mondták a karcagiak.

A karcagi mák pedig azóta is arról híres, hogy igen nagy ereje van neki, ha beleköltözködik a rétesbe. Olyan nagy az ereje, hogy addig föl nem bír kelni az ember az asztaltól, míg csak mákos rétest lát a tálban. Aki nem hiszi, próbálja meg.

A SZŐREGI KÖVETEK

Abban az időben, mikor a török volt az úr Magyarországon, Peresz basának hívták a szegedi vár gazdáját. Azazhogy annak hívták volna, ha Perc basának nem ejtette volna a nevét minden jóra való ember.

Maga is kegyetlen jó ember volt ez a Perc basa. Semmi kevélység nem lakozott benne, ami abból is megtetszik, hogy olyan helyre is elment látogatóba, ahová senki se hívta. Akkor aztán az ültő helyében megevett egy sült bárányt, megivott rá egy vödör bort, s mikor ettől jókedve kerekedett, nagy leereszkedve szóba állott a szegény házigazdával is:

– Hej, te kutyaházi magyar ember, de szeretnék egy kis hegedűszót hallani!

Erre aztán előugrott két fülig szájas szerencsen, lekapta a tíz körméről a gazdát, s vonószakadtig hegedült rajta mogyorófa vonóval, hol frisset, hol sebeset, ahogy Perc basa parancsolta.

Mivel pedig ilyen rettenetes kedves vendég volt ez a Perc basa, nem lehet rajta csodálkozni, hogy a szőregieket a forró hideg rázta, mikor Perc basa kengyelfutója megjelent a faluban az örömhírral:

– Holnap ilyenkorra mind az egész Szőreg fél lábon álljon, mert a basa őkegyelmessége szerencsétet benneteket a látogatásával. Saját kegyelmes szemével akarja látni, milyen volt a termés ebben az esztendőben.

– Alássan köszönjük a szerencsét – nyögött a szőregi bíró –, de nem jobb lett volna, ha inkább a helyébe vinnénk a vacsorát a kegyelmes Perc basának? Attól félek, leragad a csizmája ebben a feneketlen sárban, mire hozzánk elér.

– Színét se láttam a sárnak egész úton – csodálkozott a kengyelfutó.

Okos ember volt a szőregi bíró, a markába nyomott egy ezüst húszast a kengyelfutónak.

– Visszafelé jobban kinyisd a szemedet, hogy megláthasd a nagy sarat.

– Mit ér az, ha csak az egyik szememmel látom? – nyújtotta a kengyelfutó a másik tenyerét is.

Azt is kibélelte egy húszassal a szőregi bíró, s ettől egyszerre nekinyájasodott a Perc basa embere.

– No – azt mondja –, látom, hogy jó helyen tartjátok az eszeteket. Hát majd megnyugtatom a kegyelmes basát, hogy helyébe hozzátok a drága jó vacsorát; hanem azt megmondom, hogy színét-javát hozzátok az idei termésnek.

Alig porzott el a kengyelfutó az országúton, a szőregi tanács már kint őgyelgett a földeken. Összetette az eszét öregbíró, kisbíró, falu borbély, falu kovácsa: mivel kedveskedjenek Perec basa őkegyelmének?

– Édes a szőlőnk, mint a méz, azzal udvaroljunk neki – vélte az öregbíró.

– De apró a szeme – vetette ellen a kisbíró.

– Annál nagyobbra nőtt a lószemű szilva – mondta a borbély.

Ezt meg már a kovács nem állhatta szó nélkül:

– Még azt gondolná az a lószemű török, hogy csúfolni akarjuk vele. Vigyünk neki inkább ebből a szép püspökalmából.

– Elvásik bele a foga – aggodalmaskodott a kisbíró. – Hanem tudok én annál jobbat is. Semmi se nőtt az idén akkorára a határban, mint a tök. Azt vigyünk a Perec basának egy zsákkal.

Csakugyan ott sárgállottak a kukoricaföldön a nagy, gömbölyű, disznónak való tökök. Szinte kínálgatták magukat, öröm volt őket nézni.

– No, ezt jól kieszelted, kisbíró – mondja az öregbíró –, csak azt nem tudom, hol veszünk neki zsákot.

Jó szerencse, hogy odavetődött az öreg kukoricacsősz is, aki egyszeribe tudott tanáccsal szolgálni:

– Nem úgy lesz az, emberek! Sült tököt vigyetek a Perec basának, annak úgy megőrül, hogy aranyba foglal benneteket érte.

Ez már olyan nagyon okos beszéd volt, hogy az öregbíró egyszerre elfogta az irigység.

– Ejnye, bátya, ha olyan jól szolgál az eszed, tán még segítenél is a sült tököt Szegedre bevinni?

– Akár én legyek a szószóló – felelte nagy nyugalommal a csősz.

S amikor másnap reggel megindult a szőregi követség egy nagy szekér sült tökkel, csakugyan az öreg csősz sürgött-forgott legelől.

– Ne féljete, emberek, van a töröknek annyi esze, hogy nem minket esz meg, mikor sült tökkel kínáljuk.

– Hej, csak még sincs semmi kedvem a Perec basa színe elé kerülni! – sóhajtozott az öregbíró.

– Sebaj, bíró uram – fogadkozott a szőregi csősz –, majd előállok én. Csak azt csinálja minden ember, amit én csinálok: tudom, egy hajszála se görbül akkor senkinek.

Úgy is cselekedtek, ahogy a csősz javallta. Ahogy megérkeztek a szegedi várba, leszedelőzködtek a szekérről, és rendbe szedték magukat. Legelő a csősz, utána a többi, minden embernek sült tök mind a két tenyerén, úgy ballagtak föl a márványlépcsőn a basa ebédlőszobájába.

– Mink vagyunk a szőregi követek – jelentette kevélyen a csősz az ajtónállónak, aki alig tudott hová lenni a nagy kacagástól.

– Látom, jóember. Várnak is már benneteket odabent.

Úgy bizony, ott ült Perec basa szörnyű mérgesen valami nagy bársonylócán. Körülötte az udvari tisztjei, ki ezüstben, ki aranyban, de egyik ijedtebben, mint a másik. Mert jaj akkor minden teremtet léleknek, mikor olyan haragosan reszket a basa szakálla, hogy ahány, annyifelé minden szála.

De már erre a szőregi csősznek is a bocskorába szállt a nagy bátorság. Ijedtében olyan nagyot talált hajolni, hogy elterült a márványpadlón, mint a béka, s mind a két kezéből kiejtette a sült tököt. Rá egyenesen a Perec basa papucsának az orrára.

– Itt van, amit Szőreg termett, kegyelmes basa!

Amire aztán a többi szőregi követ is követte a jó példát, levágta magát a földre, és szórta szanaszét a sok szép sült tököt a török urak lábához.

– Itt van, amit Szőreg termett, kegyelmes basa!

A kegyelmes basa pedig kapta magát, lehajolt egy darab sült tökért, s úgy vágta a saját kegyelmes kezével a szőregi csősz ábrázatához, hogy annak egyszerre tele lett vele szemé-szája.

– Egyétek meg a terméstek, semmiházi népei!

Erre aztán a török uraknak se kellett egyéb, felkapkodták a sült tököt, s úgy oda-csapkodták a szőregi követekhez, hogy egyszerre csupa tengelicekké változtak tőle az istenadták.

Nevetett is a Perec basa akkorát, hogy belesüketült a fél szegedi vár. S nagy jókedvében úgy eleresztette a szőregi követeket, hogy még csak a talpukat se kenette meg mogyorófahájjal.

– No, minket szépen aranyba foglaltatott a basa – mormogott hazafelé menet az öregbíró, kapargatva le az ünneplő gúnyjáról a sült tököt. – Bizony, te se leszel többé csősz Szőregen, hordja el a macska azt a nagy eszedet!

– Nono, bíró uram, ész van itt, nem korpa – csapta félre a fejében a csősz a báránybőr süveget. – Mert akárki mit mond, mégiscsak jobb az, hogy sült tökkel törültek bennünket képen, mintha azokat a nagy mázsás tököket vagdoszták volna a fejünkhöz.

– Ez az igaz! – zúgták rá a többi követek, s egyszerre szőregi bírót csináltak a szőregi csószból. S ahogy Perc basának a fülébe ment a hír, szabatott neki olyan bíródolmányt, hogy azóta se láttak olyant Szőregen.

Aki nem hiszi, próbálja magára!

RECSEP BASA BORBÉLYAI

Bizony mikor ez az eset megesett, még akkor nagyon kis helyen elért Kecskemét városa, pedig ma ugyancsak szép darab földet betelnek utcái. Hogy milyen kicsi volt abban az időben a híres város, azt abból is elgondolhatjátok, hogy mindössze egy borbély lakott benne.

Nagy tudomány volt pedig akkorában a borbélyság, s nagyobb ember a borbély, mint a generális. A generális egyebet se tud, csak verekedni. Vagy őt veri meg a másik, vagy ő veri meg a másikat – ezzel vége a tudományának. Annál nagyobb ezermester volt abban az időben a borbély. Piócázni, eret vágni, köpölyözni, borotválni, csillagok járásából jövendőt mondani, esőt csinálni, szelet megállítani, fűből-fából orvosságot főzni – ez mind hozzátartozott a borbélyi tudományhoz.

S mivel mindezekben a dolgokban nem volt párja Jakab mesternek – így hívták a kecskeméti borbélyt –, kevélység dolgában se volt párja Jakab mesternek egyheti járóföldön. Nem is borotvált volna ő mást, csak a főbíró, a tanácsbeli urakat, módos céhmestereket, gazdag boltosokat, azoknak a zsebében csörgött borravaló gyanánt az ezüsthúszas. Az öreglegénynek jutottak a csizmadiák, a szabók, a szűcsök s egyéb közrendű népek: azoknak a markából hullott borravaló gyanánt a rézpeták. Hát a kis borbélyinasnak ki maradt? Neki maradtak a hajdúk, a targoncások, a koplalósok: ezek rángatták meg a fülét borravaló gyanánt. Ha nagyon jó kedvükben találta őket, akkor adtak a feje búbjára egy barackot.

– Nagyt nőj, öcskös, ebben az esztendőben!

Hej, ette is emiatt a kisasas szívet a keserűség, mikor az ő kezében is éppen olyan jól fogott a borotva, mint a gazdáéban meg az öreglegényében! De nem ért az semmit, még a vargainasoknak is több becsületet adtak a pattogatott kukoricás asszonyok, mint neki. Akárhányszor éhesen feküdt le a kis borbélyinas, mikor a gazda meg az öreglegény annyit töltöztek mindenféle földi jókkal, hogy maguk is sokallták. Éppen akkor is friss kolbászt kávézott Jakab mester, mikor végigszaladt a hír a városon:

– Itt vannak a törökök!

Jakab mester kezéből ijedtében kiesett a kolbász. Hát még mikor meghallotta, hogy annyian vannak, mint a sáskák, s úgy bekvártélyozták magukat a nagy piacra, mintha sose akarnának többé elmenni. Mi lesz ebből, teremtető istenem?

Hát az lett, hogy egyszerre csak beállt Jakab mesterhez egy nagy szál török.

– Te vagy-e a kecskeméti borbély?

– Szolgálatodra, nagy jó uram, én vagyok az, akit keresel.

– Szedd össze a szerszámaidat. Recsep basa őkegyelmessége méltónak talált arra, hogy a te kezed szabadítsa meg a szakállától.

Bezzeg ugrott Jakab mester, hogy hármat is lépett egy nyomba, s egyszeriben ott termett a Recsep basa sátorában. Csupa selyem-bársony ennek még a pokróca is, csupa arany-ezüst a szecsen szolgák gúnyája. „No, Jakab mester, úrrá leszel abból a borraalóbból, amit itt kapsz” – gondolta magában a borbély.

Ahol ni, emeli is már az egyik szolga a zacskó aranyat – az van a zacskóban, hallik a csengése –, s megszólal Recsep basa:

– Nyisd ki a füled, te híres borbély. Ha engem szépen megborotválsz: tied a zacskó arany, megveheted rajta a kecskeméti városházát. De ha megkarcolod a patyolat ábrázatomat, úgy megkenetem a talpad mogyorófavájjal, hogy holtig arrul koldulsz.

Jakab mesternek a térde is összeverődött féltiben, ahogy leborult a basa előtt.

– Kegyelmes basa, inkább az öreglegényemet küldöm el magam helyett. Könnyebb annak a keze, mint a sólyomnak a szárnya.

S nem telt bele egy szempillantás, már akkor otthon lelkendezett Jakab mester az öreglegény előtt:

– Szaladj csak, fiam, borotváld meg a basa őkegyelmességét! Sose láttam olyan finom úriembert. Álmodban se láttál olyan borraalót, amilyent ott kapsz. Legyen a tied, barátom, ne mondd, hogy mindig én szedem le előled a tejfölt.

Jakab mester azzal bebújt az ágy alá, az öreglegény pedig egy ugrással ott termett a basánál. Már a habot is megkeverte, mikor azt kérdi tőle Recsep basa:

– Elmondta-e a gazdád, hogy hogy áll a bál?

– Semmit se szólt, kegyelmes basa.

– Száz arany, ha szépen megborotválsz; száz pálca, ha megkarcolod patyolat képemet.

Szappant, borotvát otthagyt az öreglegény, s csak úgy futtában kiáltott vissza:

– Elküldöm a kisinusunkat, kegyelmes basa. Lágy a keze, mint a selyem, sebes a járása, mint a szél.

Otthon aztán fülön fogta a kisinast, s keményen rámondult:

– Lódulj, kölyök! Valami török basát kell megborotválnod. Jusson már egyszer neked is ilyen.

Azzal ő is bebújt az ágy alá Jakab mester mellé, a kisinast pedig bekocogott a basához, aki keményen rákiáltott:

– No, gyerek, hány hét a világ?!

– Mával is kevesebb, basa bácsi – felelte a kisasas, s már akkor pemecselte is a Recsep basa állát.

– Megállj, gyerek! Tudod-e, milyen az én szerződéselem?

– Majd megmondja, basa bácsi.

– Ha szépen megborotválasz, arannyal méretlek föl. Ha megkarcolsz, én borotváltatlak meg téged nyírfavesszővel.

– Majd elvállik, hány zsákkal telik – felelt meg a kisasas, s azzal nekifogott a borotválásnak. A hosszú kóborlásban úgy kiverte a Recsep basa állat a szakáll, hogy rossz volt látni; de úgy letisztította azt róla a kisasas, hogy öröm volt nézni. Még csak a keze se reszketett a nagy ijesztgetéstől.

– Ember vagy, öcsém, akárki fia vagy – csapta össze a basa a bokáját –, tied az arany. Hanem most már azt mondd meg nekem: hogy nem féltél, mikor borotváltál? Mert bizony mondom neked, megemlegetted volna ezt a napot, ha a Recsep basa orcáját megkarmolászod.

– Nini, basa bácsi – nevetett a gyerek –, nekem is van ám sütnivalóm! Bizony mondom neked, hogy amelyik percben megkarcoltam volna az ábrázatodat, úgy lenyisszantottam volna a fejedet a nyakadról, hogy nincs az az ostya, amelyiktől összeragadt volna.

Recsep basát egyszeriben kilelte a hideg ijedtiben. Fölsegítette a kisasas hátára az aranyos zacskót, aztán mindjárt takarodót fúvatott a tábori kürtösével.

– Gyerünk odább egy házzal! Nem jó az ilyen néppel bolondozni, ahol még a gyerekek is így helyén van a szíve.

Így mentette meg a kisasas Kecskemét városát a töröktől. Jakab mester meg az öreglegény elő se mertek bújni az ágy alól, míg a török el nem porzott. De hiszen bújhattak már! Akkorra a kecskemétiék a kisinast tették meg főborbélynak. Emerek meg mit csinálhattak volna mást a jámborok? – Jakab mester beszegődött hozzá öreglegénynek, az öreglegény meg kisasasnak.

SZALONTA FALAI

A török világban egyszer az jutott az eszükbe a szalontai hajdúknak, hogy jó volna az ő városukat erős kőfallal körülkeríteni. Azazhogy nem is a hajdúk gondolata volt ez, hanem a szalontai főbíróé, Bezzegh Gedeon uramé. A hajdú vitézek ellenben igen haragosan csörgették a kardjukat.

– Hát az meg már mire való volna? A sasok fészke nem szorul bástyára.

– De van ám olyan sas is, amelyiknek kihullott a szárnya! – nevetett csúfolódva Bánkai Ádám, a nyalka hajdúhadnagy.

Öregember volt a főbíró, botra támaszkodott már kard helyett. Elértette, hogy ő az a szegett szárnyú sasmadár, de nem vette zokon a tréfát. Inkább még kapott is rajta.

– Biz igaz az, öcsémuram. Szilaj sasoknak nem kell a bástya. Annál jobban kell a jámbor bárányoknak.

Ezt meg a hajdúk értették el. Biz ők csak olyan szállóvendégek voltak otthon. Néha esztendőszámra se látta őket Szalonta. Olyan világ volt az, hogy a harc volt akkor a kenyérkeresete minden épkézláb embernek. Csak az öregek maradtak otthon meg a gyerekek meg az asszonyok. Azokra bizony nagyon ráfért volna a kőkerítés.

– Igaza van a főbíró uramnak – látta be a hajdúk hadnagya. – Szabad országútja ez a szegény város minden dúvadnak. Hol a váradi török égeti le, hol a berényi német sarcolja meg.

– De ha kőfalunk volna, azon mind a kettő betörné a fejét – bizonykodott a főbíró.

– Nem ér itt a beszéd semmit – lógatták a fejüket a hajdúk. – Kő kellene ahhoz, de sok, azt pedig mifelénk elfelejtett teremteni az Úristen.

– Nono – mosolygott a főbíró. – Más is kell ahhoz. Munkás kéz, amelyik a kőből falat rakjon.

Úgy szétrebbentek ettől a szótól a vitéz hajdúk, mint méhek a füsttől. Micsoda, hogy ők követ hordjanak, meszet oltsanak, vakolókanalat szorongassanak?! Úgy eltisztultak Szalontáról, hogy meg se álltak az ország sarkáig.

Bezzegh uram pedig éppen ezt akarta. Attól tartott, hogy ezek a tűzvérű legények elrontanák az ő tervét. Azért nem is szólt arról senkinek, csak kapta magát, leszaladt a váradi basához.

– Nagyságos basa úr! – borult elejbe nagy alázatosan. – Engedd meg, hogy a te palástodba fogódzhasson Szalonta városa.

A basának nagyon a szívére szolgált ez az alázatosság. Nemigen szoktatta hozzá a hajdúk városa. Beterítette palástjával Bezzegh uramat.

– Mondjad no, jó ember.

– Sokat sanyargat bennünket a német a berényi várból. Szeretnénk ellene kőfalat húzni a város körül, ha kövünk volna hozzá.

– No, azt adhatok, mert nekem semmibe se kerül – ajánlotta nagy kegyesen a basa. – Csak aztán ha készen lesz a fal, megjelentsd, mert én is ott akarok lenni az avatásán.

Tele voltak a váradi vár pincéi német foglyokkal: azok hordták a követ a bihari hegyekből vagy fél évig Szalonta alá. Akkor aztán a berényi várba kocogott föl Bezzegh uram. Ott már német volt az úr. Teufelnak hívták a várkapitányt, de csak Tejfölnek mondta azt a magyar ember. Annak mondta a szalontai bíró is.

– Kéréssel jövök, Tejföl uram. Sokat sanyargat bennünket a váradi basa. Szeretnénk ellene megvédeni a városunkat kőfallal. A követ már össze is hordtuk nagy fáradtsággal, csak olyan kellene, aki falat rakjon belőle. Ha segítenél rajtunk, uram, hálával lennénk irántad.

– Farkas mondja: borjúláb – csapott a tenyerébe Tejföl uram Bezzegh uramnak. – Van egypár száz török foglyom. Azokkal fölrakathatod a falat. Csak aztán az avatásra el ne felejts meghívni.

De hiszen nem volt Bezzegh Gedeon eszefélejt ember, fél esztendő se telt bele, mikor már szalajtotta követeit a két pártfogó úrhoz.

– Készen vannak Szalonta falai, meg lehet tartani a fölavatást. Csak mentül többen jöjjenek nagy jó uraimék, hogy annál nagyobb legyen a parádé.

Lett is olyan nagy parádé, hogy országra szólt a híre. Volt a főbírónak annyi esze, hogy ugyanarra a napra hívta meg mind a két kedves vendéget. Meg is érkezett mind a kettő, s éppen Szalonta kapujában szaladtak egymásnak. De úgy ám, hogy itt-ott maradt csak belőlük épkézláb ember. A váradi basa turbán nélkül vitte haza a kopasz fejét, Tejföl uramnak meg nagyon is a fejébe verték a sisakot.

Bezzegh uram meg a bástya tetejéről nézte a csetepatét nagy lelki gyönyörűséggel, kard helyett a görbe botjára támaszkodva.

– Lám, lám – mosolygott csendesen –, mégiscsak jó az öreg a háznál. Ezt csináld utánam, édes fiam, Bánkai Ádám!

A BECSEI MOLNÁROK

Valamikor, van annak már háromszáz esztendeje is, ha nem négyszáz, két vízimalom örölte a becseiek búzáját a Tiszán. Egyik a felvégen, a másik az alvégen. Csendes, szelíd nyári éjszakákon elhallatszott a szavuk a harmadik határig. A felvégi malom mindig ezt hajtogatta nagy haragosan:

– Vidd, ördög, vidd, ördög, törököt, törököt!

Amire csendesen visszakattogott az alvégi:

– Magyar Pál, Magyar Pál, liszteszsák, liszteszsák!

Nagy oka volt annak, hogy így feleselgettek egymással akkoriban a becsei vízimalmok. Török világ volt már akkor errefelé. Vegyest laktak a falukban a magyarok a turbános atyfiakkal. Amilyen embertelen volt a török a háborúban ellenség gyanánt, olyan békességes cimbora vált belőle, ha letelepedett valahol. Nem garázdálkodott, szépen végezte a maga dolgát, és nem avatkozott a máséba.

Becsén az alsóvárosban fészkeltek meg magukat a törökök. A felsővárosi magyaroknak nem csináltak semmi galibát. Volt nekik külön templomuk, külön mészárosuk, külön boltosuk, külön csizmadiájuk. Még vízimolnárjuk is, aki megörölte a kenyérnekvalót.

Tahir bégnek hívták az öreget. Katona volt valamikor, de vénségére könnyebb munkának találta a hadakozásnál a vízimolnárságot.

Áldott jó ember volt máskülönben, a légynek se vétett. Koldusnak, vándorlónak mindig öntött egy kis fehér lisztecskét a tarisznyájába, akármilyen nemzetiségbeli volt: hanem ha a magyar molnárt meglátta, mindig elfogta a szívét a bosszúság.

– Minek is van ez a magyar molnár a világon?! Ha egymagam volnék a becsei molnár, mindennap kétszer annyi rézgarast hányhatnék az erszényembe.

A magyar molnárt Pál gazdának hívták.

Ez is olyan ember volt, mint a falat kenyér. Egész nap danolt, fütyült, meg nem szidta volna még az inasát sem. Hanem amikor átpillantott a Tahir bég malmára, akkor mindig ökölbe szorult a keze.

– Hej, ha az a török molnár nem volna a világon, akkor egymagám volnék a becsei molnár! Azóta tele volna a ládafia ezüsthúszszal.

Hát ezért feleseltek egymással a becsei malmok éjjel-nappal. Ha az egyik elhagyta, a másik mindjárt rákezdte. Néha még a harangszót se lehetett hallani a nagy lármájuktól.

Hanem egyszer aztán ugyancsak elhallgatott mind a kettő, alvégi malom, felvégi malom, török molnár, magyar molnár. Jött valami ellenséges gyülevés had nagy

robajjal, mint a jeges eső. A becsei jámbor polgárok ami drágább portékájuk volt, eldugták, ki hova tudta, aztán mentek világgá. Az ellenség nem talált egyebet a puszta falunál, de ki is töltötte rajta a bosszúját, mert az egészet fölégette.

Pál gazda zacskóba hányta ami pénzecskéje volt, s elindult a Tiszaparton, hogy elrejtse valahová. Olyan biztos helyre, ahol nem találja meg az ellenség, de rátalál ő, ha valamikor visszakerül.

Ahogy kémlelődött ott a víz mentén, egyszer csak nekiment egy odvas, öreg fűzfának. Töve a vízben volt, derekáról úgy lebegett le a hosszú moha, mintha szakáll volna. A fehér szakáll közt tántorgott a száj, a vénhedt fa fekete odva. Pál gazda nem sokat gondolkozott: beledugta az odúba a pénzes zacskóját.

„Ezt az isten is arra teremtette, hogy megőrizze a pénzecskémet, míg visszakerülök erre a tájra.”

Azzal levágott a fáról egy ágat vándorbotnak, és nekiindult a világnak. Kebelén kenyere, hátán háza, így ment ez akkoriban Magyarországon.

De bizony a török molnár se várta a házához a hivatlan vendégeket. Belerakta a megtakarított pénzét egy vászontarisznyába, s ő is a Tiszaparton keresett neki helyet. Nem talált jobbat az odvas fűzfánál, belecsúsztotta a tarisznóját. Csörrent a pénz, ahogy a másik zacskóba ütődött. Tahir bég kíváncsi lett, mi lehet a fában. Belenyúlt az odúba, s kihúzta a magyar molnár pénzét.

– Nini! – örvendezett a török, hosszú fehér szakállát simogatva. – Csakugyan nem tehetném jobb helyre a vagyonomat! Más okos ember is ide tette az övét, nagyon alkalmas helynek kell ennek lenni.

Azzal szépen visszaeresztette az odúba mind a két zacskót, betakargatta száraz falevéllal, összecsaltantotta a papucsát, s úgy megindult, hogy meg se állt Belgrádig. Ott laktak az atyafiai, azoknál húzta ki a telet.

Ahogy kitavaszkodott, lassanként hazaszállingóztak a becseiek. Ámbátor nemigen volt haza a haza, mert a kormos falakon kívül semmi se maradt a régi Becséből. Újra kellett építeni az egészet.

Egy mosolygó hajnalon Pál gazda is hazakerült. Bizony ő sem találta meg malmát a felvégen. Elpusztította azt az ellenség az alvégivel együtt. Nem sokat törődött vele, csak a pénzét meglelje.

Az öreg fűzfa megfrissült koronájával ott bólogatott a vízszélen, mintha elmondaná:

– Ne búsulj, megőriztem a pénzed!

Benyúlt a molnár az odúba. Úgy megörült, mikor megmarkolta a zacskót. Csak akkor húlt el, mikor kihúzta. Ez nem az ő zacskója! Megint belenyúlt, s addig kotorászott benne, míg ki nem húzta a magáét is – Csak azután esett gondolkodóba:

„Rúgja meg a kakas, mitévő legyek most ezzel az idegen pénzzel? Talált jószág, nekem szánta az isten. Csináltatok rajta olyan malmot, hogy a király se őrleti különben a vasárnapi kalácsnak valóját.”

S már nyúlt a pénzért, de hirtelen visszarántotta a kezét, mert megdobbant a szíve:

„Pál, Pál, te nem jársz igaz úton! Aki ide rejtette azt a pénzt, vissza is jön érte. Ő se vitte el a tiedet, te se bántsd az övét!”

Elszégyellte magát a molnár, visszatette helyére az idegen zacskót. Hóna alá csapta a magáét, s elindult hazafelé. Hát ahogy megfordul, megy ám szembe vele Tahir bég. Szakad róla a verejték a nagy igrkezetben.

– No, te is megkerültél, te török? – mordult rá Pál gazda mérgesen.

A török molnár sietett előkeríteni a zacskóját a fa odvából, csak azután adta meg a választ:

– Meg ám, te magyar!

Mikor Pál meglátta, mit csinál a török, csodálkozva csapta össze a kezét:

– Hát a tied volt a másik zacskó, Tahir bég?

– Hát a tied volt az egyik, Pál gazda?

– Hát ilyen emberséges ember vagy te, szomszéd?

– Hát van tenálad becsületesebb ember, testvér?

Török molnár, magyar molnár karonfogva mentek be Becsére. Szét se váltak többet. Összetették a pénzüket, ketten építettek egy malmot, közösbe kerestek halálukig. Csendes nyári éjszakákon a harmadik határig elhallatszik a malom kattogása:

– Becsület, tisztesség, szeretet, békesség...

AZ ASSZONYOK TÜKÖRÉBŐL

Abban az időben, mikor Hóbiárt basa volt a polgármester Szegeden, két igen nagyeszű ember élt a városban. Természetesen papucsosmester volt mind a kettő, csak hogy az egyik a törököknek csinálta a papucsot, a másik a magyaroknak. A törököt hívták Ali Patlidzsánnak, a magyart hívták Pali Pál Istvánnak. Azt mondani se kell, hogy Ali Patlidzsán a magyar menyecskéknek szabta a papucsot, Pali Pál István pedig a török kadinoknak⁴.

Mert az mindig úgy volt, hogy minden rendes nemzetnek a maga divatja volt a legszebb, de azért a másét hordta.

A közös művészet azonban nem tette egymás ellenségévé a két mestert, sőt inkább az tette őket igaz szívű barátokká és egymás magasztalóivá. Mert minél kiválóbb embernek ismeri el az ember a barátját, annál nagyobb a becsülete önmaga előtt.

– Büszke vagyok rá, hogy abban a városban tette le Allah a kenyeremet, ahol olyan papucsos él, aki méltó volna rá, hogy minden huri⁵ lábáról ő vegyen mértéket – ezt szokta mondani Ali Patlidzsán, aki már akkor is tudta, hogy szép beszéd illik ahhoz, akit a mezítelen lábak felruházójának választott ki a gondviselés.

Amely nyájaskodásra a magyar mester így szokta visszacirógatni igazhitű muzulmán szaktársát:

– De bizony te vagy az a mestőr, atyámfia, hogy én, ha arkangyal volnék is, csak a tetőled mívelt papucsban járnék. Azért nem értöm én azt a sok kelekótya fehérnépet a ti fertályotokban, hogy mért köti az rá magát az ilyen magamfajta csiszliknek a keze munkájára, mikor a tiedben is járhatna!

– Vak veti világtalannak – heherészett a török. – Hát a ti habókos asszonyaitok mért jönnek énhozzám, mikor te vagy az, akit a próféta maga tanított ki a szabókés használatára?

– Hja, hosszú haj, rövid ész! – kacsintott Pali Pál István, aki olyan szép kopasz fejét hordott a válla közt, mint egy sütni való tök Szent András-nap után.

– Kecskében is az hordja az észet, aki a szakállt – bölintott elégedetten a török, akinek olyan szép hosszú szakállja volt, hogy munka közben hátra kellett neki vetni a vállán, különben előgetett volna, és beleragadt volt a csirizestálba.

⁴ Kadin: közrendű török asszony

⁵ Huri: gyönyörű, örökifjú nő a mohamedán Paradicsomban

Az asszonyi állatok oktalansága volt az eszmecezerék állandó tárgya, és ezek az eszmecezerék vagy a várbeli kafanában folytak le, vagy a palánki görög kocsmájában, vagy csibukozás, vagy ürmösköstolgtatás közben. Az pedig egyformán tilalmas művelkedés volt mind a kettő. A basa minden héten kidoboltatta a delállal, hogy aki igazhitű férfiút boritalon ér, annak izzasztó mogyoróhájjal keneti meg a meztelen talpát, aki jámbor kereszténynek pedig pipacsutora találatott az agyarán, azt Móra Balázs, a magyarok tarka bírója kapatta le a tíz körméről. (Azt is érdemes meghallgatni, hogy miképpen lett a mészároscéh atyamesteréből „tarkabíró”. De ez már a *Férfiak Tükörébe* tartozó szép história lesz.)

Ezért aztán azt mondta egyszer Pali Pál István Ali Patlidzsánnak:

– Hallod-e, török testvér, sajnálnának ám én téged, ha egyszer három hétig a talpadat köllene borogatnod szamárszemöldökefű levelével, és én addig nem okosodhatnék az ékes beszédőtül.

– Bizony, atyámfia, az én szívem félholdja is elhalványodna, ha egyszer a ti pokolra való bírátok odaméretné neked az igazságot, ahol a leggömbölyűbb vagy, és én holdtöltétől holdfogytáig nem sütkérezhetnék elméd fényességében.

– Azt mondom én, ne szöröncsétlenkődjünk mink ennyi szájtató nép közt, hanem tisztölj meg engöm holnap délben egy kis hirtelen hamarjóra az én hajlékomban, a Latrán utcában. Legalább közelről megláthatod, milyen az az asszonyi állat, akirül a Markalf próféta azt mondja, hogy zsíros zacskóba kötötte az eszét, oszt a macska mögötte.

– No, azért nekem se kell a más portájára menni – legyintett a török –, mert errül én is tudok egy-két szúrát.

– De ha tökéletlen is az asszonyi állat, főzni-sütni úgy tud ám, hogy olyat nem öszik a római császár a saját neve napján se.

– Jaj, testvér, csakhogy én gyöngye gyomrú ember vagyok – tapogatta a szakálla alatt a gyomrát a török. – Aztán a próféta is tiltja nekünk azt a förtelmes állatot, amelyet ti is csak úgy hívtok, hogy disznó.

– Tisztöltetem a prófétákat – kavarodott föl egy kicsit az önérzete a Latrán utcai papucsosnak. – De a görlicemadarat nem tiltja tán a Szent Mahumend? Mert avval akarnék kellemesködni a gyöngye gyomrodnak.

A török azt mondta rá, hogy már azt vállalja, s azzal szíves búcsút vettek egymástól, megállapodván abban, hogy majd karlócai mellett döntik el, sárkánykigyóból lett-e az asszony, vagy asszonyból lesz-e a sárkánykigyó. Ali papucsos fölkkattogott a várba, Pali papucsos pedig hazadöcögött a Latrán utcába, és kiadta az ordrét az asszonynak, hogy másnap délre meg kell sütni azt a két bús gerlicét, amelyik a pitvarajtó fölött kukkurúzik. Mégpedig az egyiket mazsolaszőlővel megspékelve, mert a töröknek arra csúszik a bor, a másiktól pedig nem kímélve a törökborsot, mert az úgy kívánkozik a magyar gyomorba.

– Mán pedig neköm se így, se úgy nem köll – rángatta panyókára a vállát a mesterné.

– Teneköd? Hát ki kérdezte azt, hogy mi köll teneköd?

– U-úgy? – tette a kezét csipőre az asszony. – Hát én tán éhön tátogjak addig, míg kend föléleti a házat azzal a nagy bélű pogánnyal?

– Te?! – gerjedt föl a mesterben az ürmös. – Te nem tátogsz, hanem befogod a szádat, úgy hallgatod a kuckóbul, hogy hogy tanítgatja egymást két olyan nagy-eszű ember, mint az Ali mög a Pali.

A hüvelykujjával is nyomtatékot adott a szónak, és az asszony tudta már tapasztalatból, hogy ilyenkor legokosabb hallgatni.

Nem is szólt többé egy igét se, másnap is csak annyit mondott, mikor az ember elment a vasárnapi tanácsba, beleadni az eszét a város dolgába, hogy „aztán ügyeközzön ám kend haza, mert én be nem eresztöm ezt a kórságos törököt, míg magam löszök”.

Azután pedig elbánt a két áldozati állattal, kisütötte őket nyáron szép pirosra, de se nem mazsolázta, se nem borsozta, mert ő csak a maga ízében szerette a bús gerlicét. Nem is hagyott egyebet belőlük, csak a hátuk csontját, azt is kiadta a Bodrinak, aztán megtörülgette a száját, kiült a küszöbre, úgy várta a gazdát meg a vendéget.

A gazda frissebb volt, és mosolygott, mint a tót rózsa, mert a tanácsban megint elismerték a nagy eszét. (Móra Balázs azt javasolta neki, hogy drótoztassa be a fejét idejekorán, mielőtt szétvetné a bölcsesség, inkább a város kasszájából fizetik a drótost.)

– No, asszony, de ráérsz. Tán kiszültek már a görlicék?

– Ki is sültek, ki is hültek. Fenjön kend hamar kést, mert mindjárt itt lösz a kutya-fejú barátja.

A késfenés mindig az ember dolga. Ügyes ember úgy tudja csattogtatni a kést a fenőkövön, hogy a harmadik szomszédot is eszi az irigység amiatt, amit azzal vágnak. Pali papucsos pedig olyan nagyon ügyes ember volt, hogy az asszony alig tudott tőle szót érteni Ali Patlidzsánnal, mikor odasuhogott a ház elé az ünneplő kaftánjában.

– Jó asszony, itt lakik-e az én barátom, a becsületes Pali Pál István, és vár-e már nagyon engem, az ő méltatlan barátját?

– Vár ám, jó embör, mert már nagyon éhös, még az idén nem övött török pecsenyét.

– Mi-it beszélsz, te átkozott méhnek tökéletlen gyümölcse?

– Nem hallod, te bolond, hogy köszörüli a kést a kamrában? Legelőször is azt a két nagy szőrös füledet vágja le, isten bocsássa mög a gusztusát!

– Héj, a sejtán⁶ hordjon el benneteket! – ordította el magát a török, és esze nélkül vitte ki a kontyát a Latrán utcából.

– Ne te ne! – kurjantotta el magát az asszony is, s erre Pali papucsos is kiugrott a kamrából, kezében a nagy görbe bicskával.

– Hát tégöd tán a nyavalya tör, te asszony?

– Törje ki kendőt avval az ördögfajzotta barátjával együtt! Hát nem látta kend, hogy fölkapta a konyhán a két sült görlicét, oszt elszaladt velük?

– Hú, a könnyörgője ne lögyön annak a Mohamed hóna alul kihullott szurokrágónak! – eredt inába a Pali az Alinak, dühösen forgatva a kezében a kardbicskát.

Az utca végén már majdnem beérte, mert a töröknek elfogyott a lélegzete. Egy kicsit hátra is billentette a fejét, hátha csak figurázik az a kótyagos gyaur?

– Csak legalább az egyiköt! – emelgette a bicskát a gyaur⁷, amint észrevette, hogy a töröknek egyezkedő szándéka van. – Isten neki, a másikat vidd haza békességben, de az egyiköt én öszöm mög, ha addig élök is!

– Egyen meg tégöd a fekete ábrázatú Harut és Marut angyal! – hörögte a török, aki most már világosan látta, hogy az ő magyar barátja emberhússal élő dzsinn.

Avval rúgott egyet magán, és ereje maradékával beugrott a várkapun.

Ettől fogva a két papucsosmester soha többé nem cserélt eszmét egymással, és eldöntetlen maradt mind a mai napig, hogy az asszony lett-e a sárkánykígyóból, vagy az asszonyból lesz-e a sárkánykígyó.

⁶ Sejtán: sátán

⁷ Gyaur: hitetlen, nem mohamedán vallású

BALÁZS A BÜRGÉVEL

Ez az a bizonyos nevezetű Móra Balázs, aki anno ekkor meg ekkor főbírája volt Szegednek. Ideírhatnám, hogy mikor, de azért föl kellene kelni az ágyból, lehámozni magamról a hidegvizes borogatást, fölvenni az éjszakára való subát, átmenni a másik szobába, kiszedni a könyvszekrénynek a második polcáról az első sor könyvet; akkor rájönni, hogy Szeged története nem is a második polcon van, hanem a harmadikon; azt onnan kiszabadítani, megnézni benne, hogy mitől meddig uralkodott Móra Balázs, aztán mindezt fordítva végigcsinálni, egészen az ágyba való visszagubóztatásig. Hát ezt igazán nem lehet kívánni az ilyen göthös embertől, aki minden locspocsos időben influenzára van ítélve, s különben is egészen biztos benne, hogy a könyvszekrénytől az ágyig elfelejtené az évszámokat, és csak úgy találomra írna ide helyettük valamit. Márpedig én csak hiteles dolgokat szeretek írni, mint például azt is, ami itt következik; hát minek rontanánk meg annak a szavahihetőségét évszámokkal? Egyébként ígérem, hogy ha a jóisten sokáig köhögtet, írok én még regényt is Móra Balázsról, akit hajlandó vagyok ösömnek elfogadni, de persze csak attól kezdve, mikor már a főbírói székben ült.

Akkor, amikor ez a történet megesett vele, még csak afféle szegény barkácsoló ember volt, akit mindenre lehetett használni, mint a szalonnafőlsőt, ezért igen nagy becsületben állt úgy az igazhitű keresztényeknél, mint a nem kevésbé igazhitű mozleminekél⁸. Így esett aztán meg, hogy mikor egyszer az alsóvárosi barátoknál rendbe hozta a kerítést, és azért kapott tőlük egy növendék birkát, amelyet is a négy lábán összekötve és a nyakába vetve hurcolna hazafelé, mindjárt a Latrán utca sarkán elejbe állt a Bocsa lakatos.

– Nini – azt mondja –, ez meg büрге, igaz-e?

Amire Balázs azt mondja, hogy az ám, büрге, mert hát mint komoly és megállapodott ember csakugyan nem mondhatta azt, hogy griffmadár.

– Vötte kend?

– Nem.

– Akkor vagy kapta kend, vagy lopta kend.

– Kaptam.

– No, azt mögéri. Erővel, egészséggel!

Hát hiszen ha ezeket a kérdéseket egyszer teszik föl az embernek, megfelel rájuk szívesen, de a felsóvárosi Jerikó utca messze van az alsóvárosi barátoktól, s

⁸ Mozlemin (mozlin): a mohamedán vallás híve

Balázs még a Palánkig se ért a bürgével – a belső várost hívták akkor Palánknak –, mikor már tizenkettedszer állította meg a kérdés:

– Bürge az, igaz-e? Vötte kend, lopta kend, honnan hozta kend, hova viszi kend stb.

Tizenkét felebarátjának megfelelt Balázs emberséggel, de akkor föltette magában, hogy akárki lesz a tizenharmadik kérdezősködő, ő azzal csúfot tesz, ha addig él is.

Abból lett aztán veszte szegény Móra Balázsnak, hogy a tizenharmadik kíváncsi nem volt egyéb, mint maga Musztafa Csökmedzsi, a Hóbajárt basának a fejkakárója. Nagyon rendes ember különben tarka hitű pogánynak is, soha e világi életben semmi baja vele Balázsnak nem volt, most se lett volna, ha a borbély meg nem állítja baráti szóval:

– Nini, gyaur felebarátom, ugye bizony büрге az, amit a nyakadban cipelsz?

– Nem a', hanem a szent Mohamed próféta, vesszen meg veled együtt! – fohász-kodta el magát Móra Balázs, és lekapván nyakából az összekötözött bürgét, megcsóválta azt a feje fölött, és úgy dobta vele föltövön a jámbor Csökmedzsit, hogy az egyszerre arcra borulva imádta Allahot.

Csődület támadt, a bimbasik⁹ is kítátogtak a várból, a borbélyt megmártották egyszer-kétszer a várárok vizében, amitől az egyszerre magához tért, és elkezdett kurjongatni, hogy vigyék a basa elébe, de a hitetlen kutyával együtt, akinek ő mindjárt ki akarja adatni a nyargalót.

– No, azon én is ott akarok lenni – állt elő nyugodtan Móra Balázs.

Tudván tudta pedig, hogy a Hóbajárt basa a valódi független török bíróság. Ennél-fogva ha magyar a vádlott, akkor elüljáróba rákenet huszonöt botot a talpára, csak azután kérdezi meg, hogy mivel is szolgált erre rá.

Így lett volna ez most is, ha Móra Balázsnak olyan becsületes, jámbor képe nem lett volna, és olyan törökösen lelógó hosszú bajusza, hogy a basa nem volt egészen biztos a nációja felől. (Mert a süvege a nagy huzakodásban lemaradt a fejéről, amúgy meg nyáridőben nemigen lehetett különbséget tenni a szegény emberek közt: mind mezítláb járt az és magyar textilben.)

– No, melyitek a vádló?

– Én vagyok az, kegyelmes basa – hajlongott keresztbe tett karral a borbély. És elmondta, miképpen szólította ő meg emberséges szívvel ezt a disznóevő hitetlen gyaurt, és miképp adott az őneki olyan goromba választ, hogy kiesett mind a két papucsából.

⁹ Bimbasi: török ezredes

– Így volt-e, te kutyaházi? – fordult a basa a jámbor magyarhoz.

Az pedig égnek emelte a szemeit, és azt felelte:

– Egy az Isten, és Mohamed az ő prófétája.

– No, ez derék gyaur – enyhült barátságosra a basa, és kiemelkedvén a kerevet vánkosai közül, a többi igazhívővel együtt ő is igyekezett a földet érinteni az arcával, már amennyire a tekintélye engedte. (Értendő alatta a pocakja.)

– Most már aztán mondd el, fiam: hogy történt a dolog?

– Egy az Isten, és Mohamed az ő prófétája! – kiáltotta Móra Balázs újfent igen ájtatosan.

– Hallod-e, ebnek eb fia, ha még most se mondasz egyebet, akkor én mindjárt a lábadohoz tétetem a fejedet. Hát hogy volt azzal a bürgével?

– Egy az Isten, és Mohamed az ő prófétája! – mondta el Balázs harmadszor is a török hiszekegyet.

A basa erre szétrúgta maga körül a vánkosokat, beletapsikolt egyik tenyerével a másikba, s belépett a fülig hasadt szájú szerecsen hóhér.

– Vidd ezt a kutyát, és nyúzd meg, nekem pedig a kicserzett bőrével számolj be!

Úgy ordított, hogy mindenki megkushadt bele, csak Móra Balázs állta nyugodtan az egy helyet.

– Látod, kegyelmes basa – mondta szép csöndesen –, milyen éktelen dühbe hozott téged az, hogy háromszor egymás után hallottál egy szép szent mondást! Hát akkor engem hogyan hozott volna ki a béketűrésből, mikor tizenharmadszor kellett azt a kérdést hallanom, amit kérdés nélkül is tudhatott mindenki, aki nem vak: hogy bürgét viszek-e a nyakamban?

Akkorát nevetett a Hóbajárt basa, hogy csak úgy recsegett alatta a bársonykana-pé.

– Hogy hívnak téged, gyaur barátom?

– Engem? Móra Balázsnak.

– Nohát, Móra Balázs, távozz békében a bürgéddel, aztán majd ha levágod, elhozhatod nekem a máját. Te pedig, fiam, molláh¹⁰, fogd az írónádad, és írd föl ennek a kutyaszírral megkent eszű gyaurnak a nevét, mert erre még nekünk szükségünk lehet, ha Allah úgy akarja.

Úgy is akarta Allah. Hanem ezt már mégis inkább regényben mondom el, majd ha jobban ráérek.

¹⁰ Molláh (móllá): mohamedán hit- és jogtudós

A LEGHÜBB SZOLGA

Erdélyből hoztam a Cicke kutya történetét – de el lehet olvasni Magyarországon is.

Apafi Mihály őnagyságának a kutyája volt a Cicke, a szultán küldte neki egyszer ajándékba, amikor nagyon meg volt elégedve az adófizetéssel. (Mert amikor nem volt megelégedve, akkor nem egész kutyát küldött, csak kutyabőrt, de az legalább tele volt írva szép talitarka betűkkel. A megszólítás az volt rajta, hogy „te kutyaházi”!)

Takáros agárkutya volt a Cicke, hegyes fejű, kajla fülű, horgas inú, de azért a jámbor fejedelem nemigen örült meg neki.

– Öregember vagyok már én, nem járok nyulászni, mit küldöz nekem ilyeneket a padisah¹¹? – mondta kelletlenül.

Az ajándék agár azonban, mintha csak megértette volna a szót, hirtelen bukfenetet vetett, és ráesett a fejedelem csizmájára. Ott aztán úgy nyúlt végig, hogy Apafi alig bírta kiszabadítani a lábát. Nincs az az udvaronc, aki ügyesebben tudta volna magát kellelni.

A fejedelem most már jobb kedvűen veregette meg az agár fejét.

– No, ez ugyan kitanult ebállat, akárkihez járt iskolába.

– Megismeri a jó embert, megismeri a rosszat – magyarázta a szerecsen szolga, aki a levelet hozta az ajándék mellé. – Körüludvarolja, aki jó, megmorogja, aki nem jó. Ez a természete a núbiai agárnak.

– No, ez akkor nagyon becses küldemény, ugye, urak? – fordult nevetve a fejedelem a tanácsosaihoz. – Melyiktek vállalja, hogy őrajta tétessek exámentet¹² az okos kutyával?

Ezen a tanácsnokok is elnevelték magukat, és ők is körülcirógatták az ebet. Persze csak úgy óvatosan, ujjhegygel, mert mit lehet tudni, hátha igazat mondott az a hasított fülű szerecsen!

A fejedelem maga egész komolyan hitelt adott neki, és különös pártfogásba vette az agarat. Mindig ott lakatta maga körül, s ha jókedve volt, még tanácsot is kért tőle. Meghallgatta az ügyes-bajos ember mondókáját, aztán odahunyorított az ajtónálló apródnak, a huncut szemű Berzenczey Gergőnek:

¹¹ Padisah: a török uralkodó címe

¹² Exámen: vizsga

– Tartsunk tanácsot, fiam!

Az apród kinyitotta a benyíló ajtaját, és beeresztette az agarat. Akit az barátságosan körülviháncolt, az megkapta, amit kért, de akire rávicsorgott, az ugyan hiába koptatta a küszöböt.

– Nem vagy igaz ember, fiam, nem tehetek a bajodról – intette el maga elől a fejedelem.

Az udvarnak ilyenformán sok bosszúságot szerzett a nagy tudományú állat. A kenést meg a kijárást nem most találták föl, ismerték azt már Erdély aranykorában is – de most a Cicke mind lehetetlenné tette azt. A legnagyobb protekció se használt, ha az agár jóvá nem hagyta.

– Minket most már akár szélnek is ereszthet nagyságod – dohogták a tanácsurak.

– Úgyszincs itt most már becsülete másnak, csak az agár tanácsosnak.

Amire a jámbor fejedelem mindig filozófiai nyugalommal vont vállat.

– Mit tehetek én arról, hogy ez a leghívebb szolgám? Ezt ugyan meg nem vesztegetheti senki emberfia.

Erre aztán az urak is jobbnak látták elhallgatni. Mert ami igaz, az igaz, az agárnak vékával kínálhatták volna a tallért, mégiscsak azt ugatta volna meg, aki neki nem tetszett.

– No, hát én megmutatom, hogy megugatja az a dög azt is, akit nem akar megugatni – mosolyodott el egyszer a huncut szemű Berzenczey fiú, mikor az urak kesergéseit hallgatta.

Arra akarták rábeszélni Tofelius mestert, az udvari doktort, hogy adjon a kutyának valami ételt, de az apród megnyugtatta őket, hogy tud ő annál jobbat is.

Másnap reggel alig lépett be a fejedelem a tanácsházba, mindjárt a Cickét követte.

– Rég itt szűköl az ajtón, nagyságos uram – mondta az apród, és beeresztette az agarat.

Az pedig abban a percben olyan rettenetes üvöltésben tört ki, amilyent még nem hallott a sokat próbált tanácsház.

– Mit jelent ez, fiú? – ugrott hátra megdöbbenve a fejedelem. Az apród tisztességtudó meghajlással felelt:

– Azt jelenti, nagyságos uram, hogy kettőnk közül valamelyikünk nem igaz ember.

Az agár pedig morogva, csaholva, szemét szikráztatva, fogát csattogtatva ugrott neki a gazdájának. A fejedelem egyik sarokból a másikba szökdösött, a kutya mindenütt utána. Mentől jobban csitították, annál vesztebben vonított és ugrált, s nem is csöndesedett el addig, míg le nem kapott két nagy nyúlfület a fejedelem

henyedolmányának hátáról. (Ez volt a slafroknak régi, szép magyar neve.) Azokkal aztán nagy meglepéssel bebújt a trónszék alá.

A nyúlfüleket a Berzenczey fiú tűzte a fejedelem köntösére, s most lesütött szemmel várta a büntetést. A fejedelem azonban nem haragudott meg, csak fanyarul elmosolyodott.

– Illetlen tréfa volt, gyerek, de jól csináltad. Most már tudom, hogy a fejedelmek még a kutyájuknak se hihetnek.

Attól fogva az agár tanácsosból közönséges agárkutya lett, az apródnak segített nyulászni, és soha egy szóval nem panaszkodott régi rangja elvesztése miatt. Hanem az erdélyi ügyes-bajos emberek nemsokára visszakívánták az agár tanácsost.

IGAZMONDÓ CSŰR ISTÓK

Százesztendőős öreg könyvben olvastam ezt a történetet, amit most el akarok mondani. Apafi Mihály erdélyi fejedelemről szól, akiről azt mondja az írás, hogy nagyon jókedvű ember volt, mikor haragos nem volt. Akkor volt pedig őkegyelme haragos, ha az ország dolgát kellett intézni.

– Nehéz nekem a korona – szokta mondogatni –, nem hordhatom mindig a fejem.

No, de azért nem maradt gazdátlan a fejedelmi süveg. Ha Apafi Mihály nehezelt, bezzeg nem nehezelt a felesége, Bornemissza Anna. Nem volt az országnak olyan dolga, amibe a fejedelemasszony bele nem ártotta volna magát. Ő kezelte az ország pénzét, ő egyezkedett törökkel, némettel – ilyen csúnya világ volt akkor –, ő mondta meg, melyik követtől mit üzenjen az idegen királyoknak a fejedelem. De még az országgyűlésen is akárhányszor megmosta az erdélyi nemesurak fejét:

– Haszontalan dibdáb népek vagytok, ti erdélyi urak. Bor, vadászat az egész életetek. A cigány-hideg lel benneteket a komoly munkától.

Zúgtak, morogtak is az urak eleget, hogy így az asszonykirály, amúgy az asszonykirály, de hangosan szólni senki se mert. Egy szegény székely favágó volt az, aki utoljára megmondta az igazságot fejedelemnek, fejedelemasszonynak.

Úgy esett az, hogy egyszer vadászat közben eltévedt Apafi Mihály a bodolai erdőkben. Mentől tovább keresgélte az utat, annál jobban belekeveredett a rengetegbe. Ahogy tévelyeg előre-hátra, egyszer csak fejszecsattogást hall valahol a környéken. A hang után hamarosan odatalált, egy kis termetű székely ember birkózott ott egy korhadt bükkfával.

– Jó napot adjon isten, te szegény ember – köszöntött rá a fejedelem –, no, mire végzed?

– Fogadj isten, vadász úr – felelt rá a favágó –, evvel a fával vesződöm, ni, de nagyon életlen a fejszém.

– No, hát csak hagyd ott, szegény ember, jobb munkát adok én neked. Nagyon elbódorogtam itt a rengetegben, nem tudok belőle kitalálni. Vezess el az útra, adok a fáradságodért egy máriás húszast.

– Angyal szól belőled, vadász úr – örvendezett a szegény ember. – Hanem akkor szedhetjük ám a lábunkat, mert nem macskaugrás ide a bodolai út.

Ahogy mennek, mendegélnek a terebélyes bükkfák húsében, egyszer csak előhúz a fejedelem a vadásztarisznyájából egy kristálykulacsot, s kortyant belőle egy

hosszat. Megkínálta a szegény embert is, aki ugyancsak megnyalogatta száját a finom magyarádi borocska után.

– No, még ilyet se kóstoltam életemben. Ugyan, vadász úr, illendően megkövetem, kiféle ember kegyelmed voltaképpen?

– Udvari vadász vagyok Apafi fejedelemnél.

– Tudom, tudom, mindjárt kiláttam az ábrázatából, hogy valami olyasféle az úr. Aztán legalább meg van-e elégedve a szolgálatával?

– Én csak meg volnék – mondja a fejedelem –, s azt hiszem, a fejedelem is meg van elégedve az enyémmel. Nem olyan rossz ember ám az, mint ahogy mondják – tette hozzá mosolyogva.

– Dehogyan rossz, dehogyan – bizonyította a szegény ember –, nem teremtett annál jobb szívű urat az isten, csak az a sárkány felesége ne volna.

– Micsoda? A fejedelemasszonyról beszélsz? – hüledezett Apafi.

– De arról ám, arról a minden lében kanálról. Ő hordja a koronát a jámbor jó ura helyett. Hát illik az, hát való az ilyen munka asszonyszemélynek? Attól az áldott fejedelemtől úgy élnék, mint hal a vízben, ha a fejedelemasszony nem sanyargatna bennünket a nagy adókkal. Dejszen majd megmutatnám én, ki az úr a háznál, csak én volnék a fejedelem!

Közben kiértek a bodolai útra, oda is látszott már a bodolai vár karcsú tornya.

– No, most már hazatalálok – búcsúzott Apafi –, köszönöm a szívességedet, szegény ember. Mi is a becsületes neved, hogy megemlegethesselek róla?

– Csűr Istóknak hívnak – mondta a favágó –, itt lakom az erdőszélen. Nézzen be az úr hozzám, ha erre jár még valamikor, majd elbeszélgetünk.

Mikor hazaért a fejedelem, nagyon rossz kedvben találta a feleségét. Adóért jöttek a török követek, azért csattogott-pattogott Anna asszony.

– Sose láttam ilyen uralkodót, mint te vagy, még a csizmád is elviszi a török, el is vitte volna régen, ha éntőlem nem tartana.

– Csend legyen, asszony – ütött az asztalra Apafi –, mától fogva a te neved: hallgass! Én vagyok az úr a háznál, ahogy Csűr Istók mondta.

A fejedelemasszony elnevette magát.

– Hát ez a Csűr Istók miféle istenteremtése megint?

– Favágó itt az erdőszélen. Az csak az okos ember, igaz ember.

Másnap reggel már küldte érte Anna királyné az udvari hajdúkat.

Se eleven, se holt nem volt szegény jámbor, mikor bevitték a királyné elé a nagy, oszlopos szobába.

– No, Csűr Istók – kiáltott rá a fejedelemasszony –, hát te vagy az a híres okos ember, igaz ember? Hát mit mondtál te énrólam tegnap a bodolai erdőben?

– Mondtam, amit mondtam – nyögött a székely –, utóvégre igazmondás nem emberszólás.

– Hát az igazság lesz-e, ha én most azt mondom a hajdúknak, hogy kenegessenek meg mogyorófa pálcával?

– Jaj, királyném – vakarta tarkóját Csűr Istók –, neked igazságod lesz, de nekem is igazságom lesz, ha elagyabugyálom azt a nagy mihaszna vadászt, aki úgy beárult előtted. Olyan ügyefogyott ábrázata volt neki, mintha háromig se tudna olvasni.

Erre lépett ki Apafi Mihály a nagy szárnyas ablak bíborfüggönye mögül. A fejedelemasszony kacagva fordult hozzá:

– No, fejedelem uram, nekünk ugyan megadták! Mégiscsak okos ember, igaz ember ez a Csűr Istók. Meg is tesszük udvari favágónak.

Meg is tették, s Igazmondó Csűr Istók halálig híven szolgálta fejedelmét, fejedelemasszonyát.

AZ UTOLSÓ SZEGEDI BÉG

Azt beszéli az írás, hogy a régi világban Szegeden is török volt az úr másfél száz esztendeig. No, ha azt beszéli, ebben nem is hazudik. Még most is megvan valamekkorka szöglete a szegedi várnak, amit kontyos atyánkfiai rakattak annak idején a Tisza-parton. Aki nekem nem hiszi el, megnézheti a saját szemével. El is olvashatja, ami rá van írva a kőküszöbére: öt török öt görögöt dögönyöz döbörögve.

Hanem az írás azt is mondja, hogy a német kergette ki ebből a várból a törököt. Lehet, hogy így volt, lehet, hogy nem így volt. Én bizony meg nem mondom, mert akkoriban nem jártam arrafelé. Annyit azonban mondhatok, hogy Seregbíró Csósz István másképp tudja az igazságot. Az pedig már csak okos ember, nem hiába, hogy a nagypapa is kukoricacsósz volt. Olyan ember az, hogy ha a kezébe veszi a paprikás szalonnát meg a karaj kenyeret, éppen egyszerre fogy el mind a kettő. Nehéz tudomány pedig ez, akárki megpróbálhatja.

– Úgy volt az – beszéli Seregbíró Csósz István –, hogy Báli bégnek hívták a kapitányt. De csak Pali bégnek mondták azt a magyarok, mert így szebben esik a szó.

Egyéb szép úgyse volt a jámboron, csak a neve. Karcsú dereka mellett akármelyik káposztáskád elszégyellhette volna magát. Feje akkora, hogy sütni való tökört nem látni nagyobbat a kukoricaföldön. Volt is akkora süvege, mint valami gólyafészek, a gyémántboglár se kisebb rajta, mint az öklöm.

Többet is lehetett látni a süveget, mint a bég urat. Nemigen esett neki kedvére a séta, egész nap bent hűsölt a bíborhálós szobában, csak a szerecsen inasától küldözgette ki még a parancsot is. S hogy nagyobb legyen a parancsa foganatja, olyankor mindig a fejébe nyomta a gyémántos süveget a szerecsen inasnak.

– Mintha csak engem látnátok, ha a süvegem látjátok.

Bizony hasra is vágódtak a vitéz török katonák a süveg előtt eszük nélkül. Mert kegyetlen jó ember volt a Báli bég, egy cseppet se fösvénykedett a mogyorófahájjal, még ha nem viszkettet is a katonák talpa.

– Jaj, nagyságos bég – bukik be hozzája egyszer az inasa –, gyere, láss csudát!

Báli bég rákoppantott a csibukja nyelivel a szerecsen borotvált fejére.

– Mi csudát, te inas?

– Jaj, nagyságos bég, azt csak szem láthatja, nyelv ki nem mondhatja.

– No majd kiküldöm a süvegemet – ásított Báli bég.

– Életem-halálom kezédbe ajánlom, nagyságos bég uram: méltóztassék azt a saját tündöklő szemeddel megtekinteni, mert olyat nem mindennap látni, amilyent most a Tisza hídján.

Mit volt mit tenni, fejébe nyomta Báli bég a gólyafélszket, belebújt az aranyos papucsába, kicsoszogott a Tisza hídjára. Mit lát ott, uram, teremtóm: ül a híd szélén egy szegény ember, s eszi a szőlőt a szegedi halbicskával! Egy szem, egy kapás, egy szem, egy kapás, de olyan sebesen hányja befelé a szőlőt, hogy káprázik bele a szeme az embernek.

Báli bég leült a híd másik szélére, szemben a szegény emberrel; úgy eltátotta a száját, hogy majd kiesett rajta a feje, ami pedig nagy szó. Nézte, nézte a szegény embert, hogy majd felét leette már a gerezdről a szőlőnek, s hirtelen felé bökött az ujjával:

– Kukk, szegény ember!

A szegény ember letette a bicskát, s rávetette a szemét a törökre.

– Mért ijesztgeted a szegény embert, nagyságos Pali bég?

– Azt néztem, szegény ember, ugyan megszűrod-e magad ijedtedben azzal a halbicskával.

Jól van, nem szól a szegény ember semmit, csak bicskahegyezi tovább is a szőlőt, Báli bég is kitátja megint a száját akkorára, mint egy kapu. Egyszer csak hirtelen felé kap a szegény ember a halbicskával:

– Kukk, nagyságos Pali bég!

Nem is kellett egyéb a nagyságos Báli bégnek, ijedtében úgy lefordult a hídról, hogy meg se állt, míg a Tisza fenekére nem ért.

– Megállj, bolond török, hiszen csak azt néztem, becsukod-e ijedtedben a szádát!

– kapkodott utána a szegény ember, de már csak a gyémántos süveget bírta elkapni belőle.

– Sebaj, leszek én gazdája ennek is – mondta a szegény ember, a fejébe csapva a süveget, felballagott a várba, ahol mind hasra vágódtak előtte a jámbor török katonák.

A szegény ember kevélyen megsodorta a bajuszát.

– Azt üzenté a nagyságos Pali bég, hogy nyomban hazatakarodjatok a hazátokba. Még házpásztort se találjon itt közületek. Ő maga is majd utánatok mén, csak még egy kicsit hűtődzik a Tiszában.

Úgy elfüstöltek onnan a törökök, mint nap elől a köd. Ki mert volna ellenkezni a nagyságos Báli bég süvegével?

Így volt ez, nem másképp – mondja Seregbíró Csősz István. – Azért szereti a szegedi ember ma is annyira a halbicskát.

TIBORC VÁRA

Tiborc várának ma már csak az omladékát lehet látni az erdélyi havasokon, azon a tájon, ahol az Aranyos vize ered. Körös-körül mindenütt falvak fehérlenek a hegyoldalakon, s fehér lelkű, nyájas, jó emberek laknak a fehér házakban. Akármelyikük szívesen elmondja a Tiborc vára történetét.

Pár száz évvel ezelőtt még vándor se igen járt erre. A falucskák helyén mindenütt ősrendetegek ringatták a koronájukat, szarvasok, medvék, bölények komor tanyái. Csak a völgyekben kucorgott egy-két viskó: télidőben odahúzódtak a rossz idő elől azok a kecskepásztorok, akik ezen a tájon tengődtek.

Abban az időben vetődött erre a tájra egy felvidéki nemesember. Ősi fészkéből kiüldözte a török, földönfutó lett feleségével, kicsi fiával együtt. Itt a székely hegyek közt megállapodott, megmaradt pénzecskéjén nyáját szerzett, kerekített egy kis tanyát, s hamarosan úgy beleszokott a pásztoréletbe, mintha sohase lett volna kardforgató nemes úr.

Hanem azért a székely havasok csak nem tudták elfelejtetni vele a gömöri szelíd hegyeket. Addig sóvárgott vissza közéjük, hogy utoljára is beleszakadt a szíve a nagy vágyakozásba. Halálos ágyán az volt az utolsó szava:

– Asszony feleségem, Tiborc fiam, gyöngye kis árvám, mi lesz veletek, ha én itt hagyok benneteket?

Az lett abból, hogy most már Tiborc vette kis kezébe a pásztorbotot. Nap égette, eső verte, vihar tépázta. Fehér orcája lesült, gyenge lábát szikla összehasogatta, selyemhaját szélvész megkuszálta, hanem azért ő oda se nézett semminek. Egész nap őrizte a nyáját, s mikor estenden az anyja ölébe hajtotta a fejét, biztatva nézett rá fekete szemével.

– Ne félj anyácskám, emberszámot teszek én már!

S imádkozás után, mikor végigheveredett földre terített subáján, mindig föltekintett az égre, mintha az édesapja szemét keresné a csillagok közt.

– Meg vagy-e velem elégedve, apácskám?

S mintha apja szava felelt volna a бүккерdő éji zúgásában:

– Meg, fiam, meg vagyok!

De egy este, mikor hazatért, nem várta az ajtóban ölelő anyai kar. Beteg szíve fektette ágyba anyját, oda is szögezte heteken keresztül. Néha olyan sebesen dobogott, majd megszakadt, azután meg egyszerre elállt a verése.

– Meghalok, kisfiam, meghalok! – lihegte kiszáradt ajakkal a beteg.

A gyerek pedig sírva bolyongott a kunyhók közt: ki tudna az ő anyjának orvosságot? Az utolsó kunyhóban azt mondta neki egy százesztendőös pásztor:

– Kisfiam, fűben-fában rejtette el Isten az orvosságot. Az Átok-szikla tetején terem az arany levelű szívvirág. Semmi más a te anyádat meg nem gyógyíthatja. De ember oda el nem juthat. Szarvas is leszédül arról a meredek oromról, azért a neve: Átok-szikla.

– Én pedig szakítok abból a csodatevő virágból! – pirult ki a gyerek arca s meg se állt, míg az Átok-sziklához nem ért. Borzalom volt arra rátekinteni is. Úgy meredt az ég felé, mint valami mutatóujj, rémítő szakadékok tátongtak az oldalain, mint fekete sebek, s csúcán szinte világítottak a szívvirág arany szirmai.

A fiú föltekintett az égre, fohászkodott egyet, s nekiindult a bércnek, amit tán még soha nem taposott emberi láb. Sok helyen térdén csúszott, túskebokorba kapaszkodott; százszor is megtántorodott, de mikor az anyjára gondolt, mindig megerősödött a szíve. A melle zihált, a halántéka lüktetett, mikor a csúcs tövébe ért. Óriási sziklatábla ingadozott a lába alatt, arról kellett felugrani a csúcsra. Behunyta szemét, s mire kinyitotta, már akkor ott állt a virágok közt. Aranyos kelyhük alázatosan simult a lábához.

Egyet leszakított belőlük reszkető kézzel, visszafordult, és sikoltott olyat, hogy lehallott az anyja kunyhójáig. Ugrásával kimozdította helyéből a nagy ingó követ, s az most mennydörögve gurult le a lejtőn. Helyéből forrás fakadt, s csattogva-csörögve zuhogott le a völgybe.

A nagy zajra előfutottak a pásztorok, s ijedten csapták össze a kezüket. A szél fölfölkapta a hangot, s Tiborc halálsápadtan hallgatta a kétségbeesett lármát.

– Oda van, vége van! Onnan most már le nem jöhet.

Mi haszna tépte le a csodatevő virágot, ha le nem viheti? Ő elvész idefönt, anyácska meghal – hogy számoljon ő be apácskának, ha találkozik vele az égi mezőkön?

Nem sokáig gondolkozott, kihajolt a szikla szélére, s meglengetve kezében a szívvirág hajlós szárát, lekiáltott a pásztoroknak:

– Jó emberek, én most leugrom innen, akárhová esem, keressetek meg, s vegyétek ki kezemből a virágot! Gyógyítsátok meg vele anyácskát, s engem temessetek apácska mellé!

Azzal Istennek ajánlotta lelkét, s leugrott a tátongó mélységbe. S úgy esett le, hogy egy hajszála sem görbült meg neki. Jó szívéért vele volt az Isten. A pásztorok közt akadtak, akik látták, hogy angyalok terjesztették alája a szárnyukat, mikor leugrott.

A csodavirág csodát tett: meggyógyította az anyját. Az Átok-sziklát azóta Fiúk sziklájának hívják, a rajta fakadt patakot pedig Aranyosnak, mert vizében annyi volt az aranypor, hogy az egész táj meggazdagodott belőle. Tiborc is dúsgazdag

ember lett, büszke várat építtetett a sziklán, s ott élt sokáig szülőjével együtt az egész vidék szeretetében.

Nevét ma is őrzik a romok, emlékét pedig a szikla, a mindenható fiúi szeretet tanúja. Csúcsán ma is virít egy-két szírvirág, arany kelyhével ingva-lengve a régmúlt időkről suttogó esti szélben.

A KIS KURUC

CSIKALÓ

Csikaló Thököly Imrének, a dicsőséges kuruc királynak volt az udvari muzsikása. Az írás csak annyit jegyzett fel róla, hogy együtt ette a fejedelemmel a bujdosók kenyerét, s el nem maradt tőle a haláláig.

Szegedi öreg mesemondók azonban többet is tudnak a Thököly primásáról, akinek híre-neve máig fennmaradt a szegedi cigánysoron.

Mert szegedi cigány volt Csikaló, azt beszél róla az aranyaszájú monda, és szép békességben édeglélt kidőlt-bedőlt viskójában, a Lajtorján utca végén. Igen jámbor ember volt, világéletében nem hadakozott mással, csak a szúnyogokkal. Azokkal is csak akkor, mikor esténként nagy rajokban fölgomolyogtak a tiszai nádasokból. Azokkal is csak úgy, hogy mikor elunta a zenebonájukat, akkor elővette a hegedűjét.

– No, nézzsük, melyikünké a sebb muzsika – húzta végig a lószórt a juhbélen.

Mire harmadszorra húzta végig, akkorra már hetedhét ház ellen zümmögtek a szúnyogok. Arra aztán Csikaló sietett letenni a hegedűt.

– Tudtam, hogy ettől kihull a fogatok – vigyorgott utánuk a szúnyogmuzsikásoknak, s visszahemperedett a szép, bodor levelű papsajtok közé.

Tudta a jámbor maga is, hogy nem hegedűre termett, azért nem is sokat nyeggette a száraz fát. Egész nap ott sütkérezett a fűben; ha megéhezett, leszaladt a Tiszára cigányhalért, annyi volt még akkor a hal, hogy kalappal lehetett fogni.

– Jobb állni, mint járni, jobb ülni, mint állni, jobb feküdni, mint ülni – ez volt a mentsége, ha szomszédjai szemére hányták a tutyi-mutyiságát. – Ne félcsetek engem, lesek én még olyan nagy úr, hogy a fót is bársonyból les a nadrágomon.

Ezért aztán annyit incselkedtek vele az atyafiai, hogy egyszer kapta magát Csikaló, hóna alá szorította a hegedűjét, és úgy hátat fordított a Lajtorján utcának, hogy még csak a kapufélfától se búcsúzott el.

Hetekig, havakig bolyongott a világban, míg egyszer valahol a Tiszaháton portyázó kurucokkal akadt össze. Nagyon megtetszettek neki a zöld atillás, sárga csizmás nyalka leventék, azok is kedvüket találták Csikalóban, vitték is mindjárt a táborba a fejedelem elé.

Csikalónak egyszerre tüzelni kezdte a félsz a bokáját, ahogy a hatalmas kuruc királyt meglátta. Az pedig nevetve ütött a vállára a reszkető cigánynak.

– Hol termettél, te rezgő nyárfa?

– Saladjváron sülettem, naccságos fejedelem – pislogott sebesen Csikaló.

– Hát aztán mi szándékban jársz itt? – kacagott Thököly.

– Be akarok állni kurucsnak – kezdett bátorkodni Csikaló. – Úgy árzsem, engem azs isten is katonának teremtett.

– No, majd megvállik, fiam – mondta barátságosan a fejedelem, s kiadta a parancsot, hogy ültessék lóra a cigányt.

– Jaj, én csak gyalog kurucs szeretnék lenni – jajveszékelt Csikaló. – Nem barátkozsok olyan állattal, amelyik elül harap, hátul rüg.

A fejedelem egyre jobban megkedvelte a cigányt. Azt mondta neki, muzsikáljon egyet.

„Jaj, akkor inkább lóra ilek!” – gondolta Csikaló, de azért engedelmesen előkapta a hegedűt, és elkezdte rikatni. De alig fogott bele, a fejedelem megint elnevette magát, de most már bosszúsan.

– Hát akkor inkább csak gyalog kuruc légy, Csikaló. Hanem ha még egyszer ijesztgetni próbálsz a hegedűddel, akkor lehúzatom rólad a zöld atillát.

Csikaló állt, mint a cövek, de a szívébe hirtelen beleütött a fájás. És mikor egy óra múlva deli kuruc leventének öltözve a ládája fenekére rejtette a hegedűjét, úgy kopogott rajta a könnye, mint a záporosó.

– Hej, hegedű, hegedű, akit eddig meg nem becsültelek, vagy veslek én téged többet a két kezsembe, vgy se!

Bizony többet vette pedig, mint azelőtt. Derék vitéz lett belőle, a lóval is megbarátkozott, a kardot is tudta forgatni, de mentül jobban beletanult a katonaéletbe, annál jobban fájta a szíve a hegedűjéért. De azért beletelt vagy fél esztendő, míg elő merete venni.

Szép holdas éjszaka volt, valahol a Vág mentén táboroztak, tücsökszót hozott a szél a rónák felől, a fülemülék csattogtak a cserjék bogán, mikor a cigány legelőszőr megszegte a fejedelem parancsát. Halkan előszedte a hegedűt, a sötétben lecsókolta róla a port, aztán a szívére szorítva, keresztüllopódzott vele az alvó őrszemeken.

– Drágám, gyenyerím! – gügyögött neki, mint a gyerekeknek s messze ellopódzva a tábortól, valahol bent az erdő mélyén sírva, nevetve elkezdett muzsikálni. A tücskök is elhallgattak, a fülemülék is elhallgattak már, s ő még mindig cincogott, s a fülemülék újra megszólaltak, mikor a cigány hajnal szökülésén visszalopódzott a táborba.

S attól fogva akármerre jártak az országban, valahányszor szerit ejthette Csikaló, mindig kiszökött a pajtásai közül, s nádasok közt, erdők mélyén, sziklák közé bújva, mohos váromladékokon ki-kimulatta magát a hegedűjével. De olyan ügyesen csinálta, hogy sohse gyanakodott rá senki. A kurucok el is felejtették már, hogy került közéjük a cigány, csak azt tudták róla, hogy a legjobb pajtás, és a legjobb katona. A fejedelem azonban, mikor egyszer véletlenül a szeme elé került, rákiáltott:

– Hé, Csikaló, megvan-e még a hegedűd?

– Régen salonnát pirítottam már én annál – felelte egy kicsit szomorúan és egy kicsit ijedten a cigány.

– No, azt okosan tetted – ment tovább a fejedelem.

Akkoriban valahol a Mátra körül jártak, ott is érte őket az éjszaka. Nemsokára kigyulladtak az őrtüzek, ki is aludtak nemsokára. Híre se volt azon a tájon a labancnak, nem volt mitől tartani, nyugodtan adhatta magát mély álomnak a fáradt hadinép. A fejedelem sátorában égett legtovább a mécses, mikor aztán az is kialudt, Csikaló fogta a hegedűjét, lábujjhegyen végigcsont az alvó katonák közt, és lehajtott fővel ballagott előre az erdők felé.

Ezen az éjszakán különös gyöngédséggel szorította magához a hegedűt.

– Eltagadtalak, eltagadtalak – simogatta bocsánatkérően a kincsét, s már előhúzta a vonót is, mikor hirtelen elsötétedett a feje felett a holdvilág.

Meglepetve tekintett föl a tiszta, csillagos égre. Sűrű fekete felhő úszott a feje fölött, de furcsa felhő volt az nagyon, mert a suhogását is hallotta. Aztán második, harmadik felhő is jött az erdő felől, s az utolsó már meg is szólalt. Azt mondta:

– Kár, kár, kár!

– Nini, hiszen ezek varjak! – mormogott bosszúsan a cigány. De aztán hirtelen észbe kapott, s elkezdett ész nélkül nyargalni vissza a tábor felé. Hiszen a varjúk nem szoktak éjszaka röpködni! Különösen seregestül. Ezeket valahol az erdők mélyén álmukból verték föl!

– Talpra, kurucok, hátunkon a labancok! – kiáltott torkaszakadtából, ahogy a bajtársai közé ért.

De hiszen azok aludtak mind a két fülükre. Olyan bizton érezték magukat, mint az édesanyjuk ölében. Még a fejedelem sátra előtt is aludtak a strázsák. Nem vették észre, mikor Csikaló fölemelte a sátorponyvát, és elfojtott hangon bekiáltott:

– Naccságos fejedelem, jönnek a labancok!

Tudta, mi az illendőség s nem is akarta megijeszteni az első álomba merült fejedelmet, aki meg se moccant. Itt-ott mozgolódás hallatszott a táborban, egy-két vitéz a másik oldalára fordult, sokan horkoltak, sokan lassú lélegzéssel pihegtek.

– No, dádé, soruls most, mint ürge a lukba! – kapott a fejéhez mindkét kezével a cigány, s kiejtette a hóna alól a hegedűt. De föl is kapta mindjárt, s a másik pillanatban már zokogott, jajgatott, harsogott az éjszakában a bujdosó kurucok éneke.

Édes hazám, Magyarország,
de szomorú a te orcád,
könnyel sózod a kenyered,

nehéz átok lakik veled,
lakik veled...

A cigánynak égett a szeme, reszkettek az ujjai, s a húrok csodálatos zengése egyszerre talpra riasztotta az egész tábor. Fél óra múlva Rabutin labancái előbukkantak az erdőből, s egy óra múlva véres fejvel menekültek vissza. Már aki menekülhetett. Nagyobb részük foglyul esett, a vezérükkel együtt.

Éppen jó reggelt integetett a hajnal szép piros kendőjével az ég ablakán, mikor a kuruc király az egész tábor szeme láttára megölelte Csikalót, aki egyik kezében a kardot fogta, másikban a hegedűt.

– Derék hegedűsöm – mondta neki –, el nem hagylak halálos holtomig.

Nem is hagyta el. Az írás följegyezte, hogy halálig együtt ették a bujdosók kenyérét.

A KIS KURUC

Harmadik hete ostromolta már Szeged várát vitéz kurucaival Rákóczi fejedelem. Labanc kézen volt akkor az öreg szegedi vár, németek, rácok fészkeltek benne, nagy bajára az alföldi városoknak. A pogány török a maga idejében nem tett anynyi kárt, mint ez a se-orzága, se-hazája, gyűlevész népség. Abból éltek, hogy föl-fölkerekedtek a szegedi várból, és sorra sarcolták az alföldi magyar városok ártatlan népét. Raboltak, gyűjtogattak, s mire a nép fegyverre kapott volna, akkorra ők már a szegedi várban dáridóztak a prédából.

Az alföldi magyarság Rákóczihoz folyamodott segítségért. Könörgő követséget küldtek hozzá, a Felvidékre, hogy mentse meg őket ettől az istentelen népségtől. Nagy Bercsényi Miklós volt a legjobb szószólójuk.

– Úgy, úgy fejedelem – biztatta Rákóczit –, ki kell füstölnünk a szegedi vár darszeit. Ne hordják el a mézet ettől a derék magyar néptől.

Így aztán csakugyan meg is szállotta a kuruc sereg a szegedi várat. De lassan ment az ostrom, nem akartak engedni az erős kőfalak, keményen tartották magukat a labancok. Könnyű volt nekik, mert túl a Tiszáról egyre lopódzott be közéjük a sok rác a tenger sok marhával, búzával, eleséggel.

A legnagyobb baj meg az volt, hogy a fejedelem megbetegedett. Megrontotta a tiszai mocsarak mérges levegője, hideg lelte, forróság gyűjtogatta, s csak a fejüket csóválgatták a tábori orvosok, de segíteni nem tudtak rajta. Megrémültek a kurucok, s minden kedvük elment a hadakozástól. Mit ér az nekik, hogy az egész világot meggyőzik, ha a fejedelem elpusztul?

Nagy szomorúság borult a kuruc táborra. Se fegyvercsattogás, se jókedvű nótázás, se vidám kötődés sehol. Szótlatlanul ödöngtek a kuruc vitézek, maga Bottyán generális is földhöz vágta a piros bársonysüvegét.

– Nem ér ez a rongyos élet egy hajítófát se Rákóczi nélkül!

Annál jobban meglepődött a beteg fejedelem, mikor egy reggel harsogó nevetést hallott a sátra előtt. Valami vékony hang sipított odakint, s mentül jobban sipított, annál hangosabb lett a kacagás. A fejedelem kíváncsi lett, kiszalajtott a hadnagyát, nézze meg, micsoda multság van odakint.

– Egy kanászgyerek szeretne a kegyelmed színe elé jutni – jelentette a hadnagy, de a varjúszárnymájú bajusza csak úgy röpködött a neveténektől.

– Eresszétek be! – parancsolta a fejedelem.

A kuruc uraktól körülfogva lépett be a sátorba a kanászgyerek. Leborult a fejedelem ágya előtt, s összetette sovány kezeit.

– Mi a kívánságod, fiam?

Nagy buksi fejét bátran fölemelte a gyerek, és a szemébe nézett a fejedelemnek.

– Szeretnék katona lenni. Beállnék hozzád kurucnak.

Az urak közt megint kitört a kacagás, maga a fejedelem is elmosolyodott, ahogy a gyöngye teremtés kívánságát meghallotta. Szelíden megsimogatta a gyerek kócos haját.

– Mi a neved, fiacskám?

– Pap Illés.

– Fiam, Pap Illés, kicsi vagy még te katonának.

– Bugyogója zsebébe dugna a labanc! – évődött vele Bercsényi.

– Megeszem én azt a labancot! – pattant föl piros képpel a gyerek, s még nevetnivalóbb volt, ahogy vézna vállán dacosan hátra szegte nagy fejét. Egyik-másik kuruc már a szemét törölgette nevéttében.

– Katona volt nekem az apám is, míg a német le nem vágta. Én is katona leszek, megfizet a német az apám haláláért! – akaratoskodott a fiú.

Rákóczi intett az egyik hajdúnak:

– Akaszd le onnan a szögről azt a buzogányt, meg bírja-e emelni ez a gyerek? Látod, fiam, erő kell ám a kuruc katonának.

Pap Illés két kézzel kapott a nehéz fegyver után, s az úgy rántotta le mind a két karját, hogy a gyöngye dereka is beleroppant. Térdre bukott az istenadta, s olyan sápadt lett az arca, mint a viasz. Elszégyellte magát, megfordult, szó nélkül távozott a sátorból. Az őrt álló hajdúk utánakiabáltak:

– No, kis kuruc, nem tett meg a fejedelem regimentkapitánynak?

Nem hallott ebből Pap Illés egy szót sem. Se látott, se hallott semmit az egész világból nagy elkeseredésében. Szemére húzta rongyos süvegét, s ment arra, amerre senki se járt. Ki a Maty-ér zúgó nádasai közé, nádi farkasok, vadmadarak tanyájára. Bánta is ő, hogy a malacai világnak mennek kis pásztoruk nélkül. Úgy-se tud okosabbat tenni a pásztoruk se. Hanem azért mikor jó messzire elhaladt, mégis visszanezett: hátha visszahívják azok a kényes kuruc leventék?

Messze elmaradt már mögötte a kuruc tábor. Csak egy-egy fegyver villant meg a napsugárban, s föl-föllebbent a magasba Rákóczi sátra fölött a nagy selyemlobogó, mint valami haragos sasmadár. Az se vissza csalogatta, inkább el-elintegette.

– Eridj csak a malacaidhoz, te gyöngye kanászgyerek! Erő kell a kuruc katonának!

Kis szívét összeszorította a keserűség. Még jobban belevette magát a nádasba, kopott subáját leterítette a zsombékra, és fáradtan végighevert rajta. Bíbicek jajgattak, sirályok sikongtak a feje fölött:

– Sír Illés! Sír Illés! Sír Illés!

– Van neki mért sírni, kismadarak! – sóhajtott a gyerek, s lefogta tüzelő szemét. A puha nádbugák lehajoltak hozzá, s vigasztaló susogással addig simogatták, míg el nem aludt a kis kanász. Álmában fényes kard villogott a kezében, kaszabolta vele a németet, elvette az ellenség zászlaját. Diadalmas harc után vállukra kapták Rákóczi katonái, s úgy hurcolták körül a táborban nagy éljenzéssel:

– Dicsőség a kis kurucnak!

Sokáig tartott ez a szép álom. A hold aranycsónakja úszkálgatott már az égen, mikor fölriadt valami beszélgetésre. Fölült a subáján, és elkezdett neszelni.

– Jól megértsd, amit mondok, cimbora – hallatszott valami mély hang a nád közül –, holnap ilyenkorra hírmondó se marad a kuruc király seregéből. Széttörjük fejedelmestől együtt, mint a pozdorját.

Illésen végigfutott a hideg. Azt hitte, rosszat álmodik. Lassan előrecsúszott a nád közt, s kitekintett a tisztásra. Két katona beszélgetett ott egymással. Az egyiket sokszor látta már, német tiszt volt a szegedi várból. A másik óriás termetű rác kapitány volt. Ennek volt olyan mély hangja.

– Tízezer rác vitéz alszik ma Becsén. Holnap délután ide érnek, kipihenik magukat itt a nádasokban, s mire az esthajnalcsillag föltetszik, körülvesszük az alvó kuruc táborát. Ti velünk egyszerre kirohantok a várból, s két tűz közé szorítjuk a Rákóczi hadát.

– Itt a kezem, nem borjúláb! – parolázott a német katona. – Én még ma éjszaka visszalopódzom a várba, s megviszem az örömhírt. Hanem megállj csak, te Milutin, mintha zörgött volna valami itt a nád közt!

– Róka lesz az vagy borzfiók – legyintett a rác, hanem azért hosszú kardjával kétszer-háromszor közé szúrt a sűrű nádnak. – Nini, talált is a kard valamit, mert piros lett a hegye! Na, ennek ugyan megadtam!

A kis kanászt éppen a szíve fölött érte a szúrás, de annyira meg volt rémülve, hogy alig érezte a fájdalmat. Kezét rászorította a sebre, úgy hallgatódzott. De csak lódobogást hallott már, azt is messziről. Elment a két katona, s csak most kezdett észhez jönni a gyerek.

– Háborúban se voltam, mégis megsebesültem – lihegte fájdalmasan, s lehanyatlott a sás közé. Tágra nyitott szeme a csillagos égre meredt, de a lelke ott járt Rákóczi táborában. Jaj, ha meglepik a fejedelmet, jaj, ha szétverik a kuruc táborát!

Valahogy talpra vergődött, de nem ment egy hajításnyira, megint összeroskadt. Arcát, égő sebét lemosta az ér hús vizével, s megint csak megindult. Hírt kell adni Rákóczinak, meg kell menteni a kurucokat.

Minden tíz lépésnél megállt, hogy új erőre kapjon. A sebe tüzelt, a szája kiszáradt, a feje szédelgett. Fahegyben járt már a nap, mire elért a kuruc táborhoz. Ott aztán össze is roskadt.

– Nini, visszajött a kis kuruc! – kiáltott rá az őrszem. – Fogtál-e labancot az éjszaka?

– Vigyetek a fejedelem elé – rebegte a gyerek, s a vitézek csak akkor szörnyűködtek el mély sebe láttára. Őlbe kapták, úgy vitték a fejedelem sátrába. Fehér volt már az arca is, mikor letették az ágyra, s csak annyi erő volt még benne, hogy elsusoghatta, amit a nádasban hallott.

– Uram, fejedelmem, mentsd meg magad! – Ez volt az utolsó szava, ezzel lefogta a szemét, és elaludt örökre. A fejedelemnek könny szökött a szemébe, leoldotta a kardját, és a kis halott mellé fektette.

– Szegény kis katonám, különb hős voltál akármelyikünkénél.

Olyan pompával temették el a kis kurucot, amilyen katonát illet.

Beteljesedett az álma. Koporsóját vállra kapták a síró kuruc vitézek, s amerre körülvitték a táborban, pörgött a dob, és tisztelegtek a vitézek.

– Dicsőség a kis kurucnak!

Délben csakugyan meg is érkeztek a becsei rácok, s megpihentek a Maty-ér nádrengetegekben. Úgy megpihentek, hogy föl se ébrednek ítéletnapig. A kurucok ott lepték őket, s elveszték a labancok a maguk vermében. A zászlót, amit elvettek tőlük, maga Bercsényi terítette a kis kuruc sírdombjára. Kuruc dicsőségről álmódott alatta szépet bizonyosan a kis Pap Illés, szorongatván hideg kezében a Rákóczi kardját.

HARAGOS KENGYELA

Haragos Kengyela Rákóczi fejedelemnek a testőr hadnagya volt. A haragos nevet azzal érdemelte ki, hogy legjobb kedvében is úgy fújta a tüzet, mint a sárkány. Soha senkiben kárt nem tett, de azért mindig le akarta harapni a fejét az egész világnak.

Egyszer magát a fejedelmet is azzal ijesztgette, igaz, hogy akkor – először az életben – ő maga ijedt meg.

Úgy történt az, hogy a gorbói csatában kilőtték alóla a lovat. Hátrafordul, keresi a vezetőék lovat – hát nincs sehol.

– Elvitte valami nyalka kuruc úr – hebegte ijedten a legénye. Tót deákból lett háromnapos kuruc volt az istenadta, nemigen ismerte még ki magát a hadi életben.

– No, én annak a lókötőnek leharapom a fejét! – csikorgatta a fogát vitéz Kengyela. Egyelőre persze nem ért rá kuruc fejek után szaladni.

Este már tábornüzek mellett vigadoztak a kurucok. Haragos Kengyela is felejtette már egy kicsit a dühét, mikor egyszerre csak elejbe toppan mosolyogva a fejedelem.

– No, Kengyela – azt mondja –, elhoztam a fejemet.

A hadnagy csak tátogott a szájával, mint horgon a potyka, de megszólalni nem tudott.

– No, igen – bizonykodott Rákóczi. – Én vettem el a te vezetőék lovadat, ki is lőtték alólam azt is. Hát itt a fejem, harapd le. Hadd látom, hogy fogsz hozzá.

Hullámos üstökű oroszlánfejét azzal nevetve meghajtotta. A hadnagy már akkor térdelt a porban, s vasöklével a saját deres fejét veregette.

– Nono, hívem – csitította a fejedelem –, azért ne edd ám meg a magad fejét se. Szükségem van még nekem erre a te vén fejedre. Hanem tudod mit, igyunk erre a nagy ijedtségre.

Haragos Kengyela elsápadt az örömtől, mint a gyerek, hogy fakupáját a fejedeleméhez koccinthatta. Le se tette, míg a fenekére nem látott. Akkorra gyönyörű paripát vezetett elé a fejedelem két őrt álló legénye.

– Tied legyen, Kengyela – veregette meg a vállát a fejedelem. – Olyan kurucot nevelj belőle, amilyen te vagy.

Úgy lett, ahogy Rákóczi kívánta. Morcos – mert ezt a nevet adta Haragos Kengyela a paripájának – nemsokára emberszámot tett a kuruc táborban. Rúgta, harapta a csatában a labancot, ahol érte. És messziről megérezte a szagát, mint komondor a farkasét.

Egy esztendő múlva annyira ki volt tanulva Morcos a hadi tudományokban, hogy Kengyela már az őrállást is rá merete bízni. Megcselekedte egynéhányszor, hogy mikor ő volt a soros, a paripáját állította oda maga helyett strázsának.

Egyszer azonban mégis megesett, hogy meglépett a lóstrázsa az őrhelyről. Elveszett szőrén-szálán. Kengyela dörgött, morgott, toporzékol, utoljára kiadta a parancsot:

– Le kell lőni a bestiát! Szökevénynek ez a büntetése.

– Először meg kell találni, hé! – csendesítették a cimborái.

– Mit?! – csapta Kengyela a földhöz a sastollas süvegét. – Kuruc szavamra fogadom, hogy odaadom egy petákért azt a hűtlen párát, ha megkerül.

A peták nagyon kis pénz volt. Kettő ért belőle egy mai fillért. Kengyela fogadásának hamar híre szaladt a táborban, s heten nyolc felé futottak a Morcost keresni. Tudták, hogy Kengyela állja a szavát, s olyan lóért senki se sajnált volna egy petákot.

Utoljára mégiscsak a gazdája találta meg a lovat. Messziről meglátta fehérteni, s az is ráismert Kengyelára, mert vígan nyihogott elé. Meg is indult felé lassú kocogással, de minduntalan visszafelé csavargatta a nyakát.

– Kít bolondít ez az állat? – húzódott meg Kengyela kíváncsian az árokban.

Biz az valami kóborló labancot bolondított, aki lopva sompolygott utána. Odáig csalogatta, ahol a kuruc megbújt az árokban, ott aztán nagyon vígan röhentett egyet, s vágatott be a kuruc táborba, mint a nyíl. Tudta, hogy Kengyela most már majd elbánik a labanccal.

Ei is bánt, nyakánál fogva húzta be az istenadtát a táborba. Ott nagy kacagással fogadták a vitézek, csörgetve az erszényüket:

– No, Kengyela, állod-e a szavad?

A kuruc szügyébe vágta torzonborz fejét, és elbúsultan felelte:

– Állom.

Azzal kezit-lábát összekötötte a labancnak, felhajtotta a Morcos hátára, és kantárjánál fogva végigvezette a lovat a táborban, harsány hangon kiabálva:

– Eladó egy ló egy petákért meg egy labanc ezer aranyért, de csak annak, aki mind a kettőt megveszi!

Lett olyan kacagás, hogy csak úgy dongott bele a tábor. Furfangos Kengyela pedig – mert attól fogva csak így nevezték – befejezte a sétát, kiszabadította a labancot, és barátságosan megpaskolta a hátát a kötőfékkel:

– Téged pedig szabadon eresztelek, fiam, hogy hadd legyen olyan labanc is a világon, aki ezer aranyat ért egyszer.

FURFANGOS TÁMADI

Furfangos Támadi a legkedvesebb hadnagya volt Rákóczi fejedelemnek. Tűz az esze, villám a kardja. Nekiszilajodott oroszlán a csatában, pajkos tréfák kieszelője békességes napokban. Szerette is mindenki a fejedelemtől kezdve az utolsó kurucig. (Ámbár hiszen kurucnak mind első volt a Rákóczi népe.)

De nemcsak a kurucok szerették Furfangos Tamadit, hanem a labancok is. Az újvári csatában ejtették foglyul, s úgy megörültek neki, hogy tán akkor sem örültek volna jobban, ha nagy Bercsényi Miklóst juttatja nekik a hadiszerecsé.

– Hát kelmed a híres tréfacsináló? – vette szemügyre Heister generális, a labanc hadak fővezére. – No, majd meglátjuk, hány zsákkal telik.

Doria generális is megveregette a vállát, aki szinte nevezetes labanc vezér volt abban az időben.

– Mi is szeretjük ám a tréfát – mondta mosolyogva. – Itt pedig lesz ideje hozzá kegyelmednek, mert innen ugyan szárny nélkül meg nem szabadul.

– Bánom is én – vont vállat a kuruc hadnagy. – Legalább kipihenhetem magam egy kicsit.

Úgy látszott, csakugyan nem is sokat búsul a társai után. Jól érezte magát Újváriban, egész nap aludt a medvebőrös kanapén, este együtt poharazgatott a labanc tisztekkel, és úgy elmulatatta őket bohókás ötletekkel, hogy belefájdult az oldaluk a nevetésbe.

– Sohase eresztjük többet vissza kegyelmedet – ölelgették a generálisok.

– De el sem megyek ingyen – nevetett Rákóczi hadnagya. – Jobb itt, mint a kuruc táborban. Ott, ha éhes az ember, azt mondják neki: eredj, fogj magadnak labancot. De itt, úgy nézem, nem élnek kurucpecsenyén.

Pár hét múlva követ érkezett Rákóczi táborából, s pecsétetes levelet mutatott Heister a hadnagynak.

– Haza kívánja kegyelmedet a fejedelem. Harminc labanc foglyot ajánl föl érte. Mit üzenjek neki?

Támadi Gábor a szemébe húzta a kucsmáját, hogy könnybe borulását meg ne lássa a német. Mégis meglátta. Azt gondolta magában:

– Fáj neki itt hagyni a jó helyet, a vidám cimborákat.

A hadnagy pedig ennyit mondott:

– Megmondtam már, hogy ingyen nem megyek. Ezt üzenje meg generális uram a fejedelem őnagyságának is.

Ettől fogva nem is igen vigyáztak a labancok Támadira. Maguk közé valónak számították. Jöhetett-mehetett a várban szabadon. Ha a várkapu előtt gyakorlatoztak a katonák a szabad mezőben, azok közé is kimehetett. Még örültek is neki, mert mindig tudott okos tanáccsal szolgálni.

Egy szép őszi délben is ott beszélgetett Heister generálissal, mikor nyargal be a kapun valami labanc vitéz, a kötőféken vezetve egy gyönyörű pej lovat.

– Kié ez a fejedelmi állat? – állította meg a generális.

– Doria uram őkegyelméé – tisztelgett a labanc. – Az imént vette száz aranyon a priboji lócsiszártól.

– Szavamra mondom, százegy aranyat adok érte! – mondja Heister nekilelkesezve, s el nem eresztette addig a labancot, míg le nem olvasott neki százegy aranyat.

– Add oda Doria uramnak köszöntésemmel együtt! A lovat pedig kössétek az istállómba.

A lovat még el sem vezették, mikor már jött Doria generális, csörgetve az aranyakat az erszényben.

– Szavamra mondom, nem adom neked a lovat! – kiabálta haragosan.

– Én meg szavamra mondom, hogy enyim lesz a ló! – ütötte össze Heister a sarkantyúját.

Többről többre mentek, annyira, hogy már maguk is megbánták, mert máskülönben igen jó pajtások voltak.

– A macska bálná a lovat – legyintett Heister –, csak szavamra ne fogadtam volna, hogy az enyém lesz.

– Én se bálnám, ha a tied lenne is, csak szavamra ne fogadtam volna, hogy nem adom neked – nevette el magát bosszúsan Doria.

Ahogy ott néznek egymásra tanácstalanul, megszólal a kurucból lett labanc hadnagy: – Mondanék én egyet, kettő lesz belőle!

– Halljuk, halljuk a furfangos Támadit! – kapott a szón a két vezér.

– Kegyelmed azt mondta, ugye, hogy Heister őkegyelmének nem adja a lovat? – fordult Doriához a hadnagy.

– Azt mondtam.

– De azt nem mondta, hogy nekem nem adja – hunyorított furfangosan. – Kegyelmed nekem adja a lovat, Heister őkegyelme nekem adja a százegy aranyat...

– Értjük, értjük, furfangos kópé! – nevettek a generálisok.

– Annál jobb, ha értik kegyelmeitek – mosolygott a bajusza alatt a hadnagy. – Hát enyim a ló, generális uram?

– Igen, igen, kegyelmednek adom – erősítette Doria, aki örült, hogy se a jó barátját nem kell megbántani, se a szavát megszegni.

– Hát én akkor erre fölülhetek, mert az enyém – pattant nyeregbe a kuruc. – Hát kegyelmed ád-e nekem százegy aranyat?

– Adok, fiam, hogyne adnék – nyújtotta oda Heister az erszényt. – Te pedig nekem adod a lovat, amit most kaptál ajándékba.

– De már olyan bolondot nem teszek – akasztotta a kuruc a nyeregkapára az erszényt, azzal sarkantyúba kapta a lovat, s úgy elporzolt vele, hogy meg se állt Kassáig. A két generális szájtátva nézett utána. Aztán keserves mosollyal nevettek össze:

– Megmondta a kópé, hogy ingyen el nem mén innen!

A HÉT CZÖTKÉNY

A diadalmas újvári csata után egy nagy bajuszú, kurta derekú kuruc vitéz állított be Rákóczi sátorába. A fejedelem éppen Bercsényi Miklóssal tanácskozott, de azért mindjárt jó kedvvel kiáltott rá az öreg katonára, aki úgy állt a sátorajtóban, mint a cövek.

– Mi baj, vitéz Czötkény uram? Tán föltámadtak a labancok?

– Azok ugyan nem – mosolygott Czötkény a bajusza alatt. – Legalább akiket én fektettem le, azok nyilván föltámadás napján se kíváncsoznak fölébredni.

– Voltak pedig egynéhányan, ugye? – vetette oda Bercsényi.

– Éppen tizenkettőnek ágyaztam meg – felelte a kuruc. A fejedelem előrelépett, és kegyesen megveregette a vállát az öregnek.

– Sok ilyen vitéz kellene, mint Czötkény uram. Magja se maradna akkor a labancnak.

Erre a kegyes fejedelmi szóra meghajtotta Czötkény uram a fejét, amennyire a vastag nyaka engedte, s olyan sebesre vette a szót, mintha avval is ellenséget kergetne:

– Biz én már kivágtam a labancból a részem ötödfél esztendő óta, nagyságos fejedelem. Azért szeretnék már most hazaszabadulni.

A fejedelem nagyot nézett.

– Micsoda? Tán álmodik kelmed, Czötkény uram?

– Nem én, nagyságos fejedelem – szégyenkezett a kuruc. – Hanem mikor hajnalban hunytam egy kicsit a ló hátán, akkor álmodtam. Otthon jártam a familiámnál, a rongyos kastélyban. Virágzottak a szilvafák, csengett a kolomp, kis árváim a nyakamba csimpeszkedtek...

A fejedelem bánatosan hallgatott, de Bercsényinek a haragos nevetése közberecsegett:

– Hát akkor szaladj innen, vén Czötkény, mert nem akarom megérni, hogy egy kuruc szemem láttára sírva fakadjon!

Szegény öreg Czötkény csak tátogatta a száját, mint horgon a potyka. Kínjában nem tudott mást mondani, csak azt:

– Ötödfél esztendeje nem láttam a... a... a méheimet. Majd rám sem ösmernek szegények.

– De még meg is csipkedhetnek, vén medve – mérgeskedett Bercsényi, a fejedelem pedig csak annyit mondott csendesen:

– Hát menjen kelmed isten hírével. S emlékül válasszon magának egyet a paripáimból.

Dehogy választott paripát szegény Czötkény, dehogy! Örült, hogy gyalogszerrel kisorranhatott a táborból. Úgyis visszahúzta a szíve, és meg kellett fordulni minden lépésnél. Igaz, hogy abban a nyomban visszakapta a fejét, mert a tábori lobogók csúfondárosan lobogtak feléje, kegyetlen csattogással:

– Hahaha, hehehe! Várják a méhek, a méhek!

Mikor úgy elmaradt mögötte a tábor, hogy már nem is látszott, egészen megkönnyebbedett a szíve. Nini, hiszen a fejedelem majd csak megél az öreg Czötkény nélkül is – vigasztalta magát –, de mi lenne a kis Czötkényekből az öreg Czötkény nélkül?

Hatan voltak, mikor hat tavasszal ezelőtt apa nélkül maradt a hat anyátlan kis árva. Ugyan megvannak-e még mind a hatan? Vigyázott-e rájuk az öreg dajkájuk meg a jó Isten? Bizonyosan jobban vigyázott, mint ő, aki feléjük se nézett annyi esztendő óta. Lám, lám: az aprajának már a nevét se tudja...

Bizony sírhatnékja volt az öreg Czötkénynek, mikor éjszakai pihenőre lehevert a Lószaggató-erdő öreg tölgyei alatt. Nem is azért vette le az iszákját a hátáról, hogy enivalót keressen benne, hanem csak azért, hogy a feje alá tegye vánkosnak. S álmódott rajta olyan szépet, hogy nem győzött mosolyogni. Eszébe jutott álmában minden porontyának a neve: János, Máté, Simon, Tamás, Benedek, Gergő. Az bizony, Gergelyke odamászott az ölébe, s ugyan megrángatta a bajusza lobogóját...

– Hohó, hé! – kiáltott rá Czötkény apó, s ahogy felnyitja a szemét, hát csakugyan rángatja ám egy öklömnyi kis legényke, de nem csak, hanem ugyancsak.

– Ejnye, bácsi, de nehezen nyitja föl kelmed a szemét! – zsrőtőlódott a kisgyerek.

Czötkény fél könyökre dőlt, s hunyorgó szemmel nézett körül a reggeli napfényben. Hat siheder gyerek fogta körül: éppen mintha csak az ő édes vérei volnának. Azt hitte, még most is álmodik, s vissza akarta a fejét eresztetni az iszákra.

– Ohó, bátya – kiáltott rá csengő hangon a legnagyobb fiú, deli tartású, büszke nézésű levente –, előbb mutassa meg kelmed, melyik a legrövidebb útja Rákóczi táborának!

De már erre fölült az öreg Czötkény, de még föl is ugrott:

– Mi keresetetek van nektek ottan, szép öcsém?

– Be akarunk állni kurucoknak!

– Kujucsoknak! – bizonyította a pöttöm kis legény is, rettentő vitézül hadonászva egy száraz kóróval.

De már erre megint le kellett ülni Czötkénynek a földre, hogy jobban nevetessen.

– Jaj, lelkeim, nem ott árulják a nádmézet, ha azt akartok szopogatni! Aztán ki az apátok, hogy így szélnek eresztett benneteket?

– Nemes Czötkény Bálint a becsületes neve. Rákóczi katonája, ha ismeri kelmed – pattogtatta büszkén a gyereklevente.

Öreg Czötkénynek a lelke is nevetett örömében, de azért csak lepittyesztette a száját.

– Hiszen ismerni ismerem őkegyelmét, de bizony kár vele dicsekedni.

– Mi bűnét tudod, hé?! – csattant fel a gyerek szikrázó szemmel.

– Azt, hogy bolond ember, Rákóczit szolgálja, mikor labanc is lehetne. Zabkenyert eszik, mikor tyúkon-kalácson élhetne. Magam is olyan bolond voltam, de most már elővettem a jobbik eszem. Éppen átszökőfélben vagyok a labancokhoz, s azt mondom nektek, tartsatok velem.

– Kötözzétek meg ezt az árulót! – harsogta lángba borult képpel a fiú. S mire az öreg Czötkény észrevette magát, akkorra úgy össze volt kötve a két karja fahánccsal meg a saját tarisznyája szíjával, hogy jobban se kellett.

– Ej, hej – dörmögte boldogan a fogoly –, csak már a süvegemet jobban a szememre húztam volna, hogy rám ne ismernének ezek az ördögfiókák!

De hiszen nem kellett attól félni. Az édes szülőanyja se ismerhetett volna rá Czötkényre, úgy összevissza volt irkálva sebhelyekkel az ábrázata. S így esett meg, hogy az édesapát a saját fiai fogoly gyanánt vitték be Újvárra. Csak Gergelykének szólalt meg a szíve, mert odasúgott neki:

– Szojít-e nagyon a kötés, bácsi? Lám, így jáj az, aki a kujucsokat bántja!

Napáldozat táján értek be. A fejedelem éppen ott nyargalászott Bercsényivel a vár tövében, s csodálkozva kiáltotta el magát, mikor a furcsa csapatot meglátta:

– Nini, az öreg Czötkény-e ez, vagy csak a hazajáró lelke?

A hat kis Czötkény szájátátva nézett a hetedikre, ez meg szétfeszítette izmos karján a kötést, s térdre borult a fejedelem előtt:

– Én vagyok, fejedelem, mégpedig hetedmagammal. Visszahoztak a méheim.

– De úgy látom, meg is csipkedtek – nevetett Bercsényi.

S azzal kihalászott tarsolyából egy marék vadonatúj körmöci aranyat, hogy legyen miből kuruc gúnyába öltözködni a hét Czötkénynek.

A MAJTÉNYI PATAK

Szatmár vármegyének a legkisebb falvai közül való Majtény, hanem azért Szatmár vármegye sok hírese közt egy sincs ennél híresebb. Nem a boráról, nem a búzajáról, nem is a lakóiról, akik szegény emberek. Onnan van a hírneve ennek a kis falunak, hogy itt temették el jó kétszáz esztendővel ezelőtt azt a magyar szabadságot, akit önagsága Rákóczi Ferenc fejedelmünk eresztett szárnyra a Beszkidek bérci közül az 1702. esztendő tavaszán.

A szabadság madara kilenc esztendeig repdesett Magyarország fölött, hanem aztán hullani kezdett a szárnya. Rákóczi fejedelem katonáit, a nyalka kurucokat elhagyta a szerencse. A császár emberei, a labancok, akiknek olyan sokszor megszabdosták az irháját a mieink, idegen segítséget kaptak, s elnyomták a szegény kurucokat. Rákóczi Ferenc urunk is jónak látta külső segítőtárs után nézni. Kiment Lengyelországba szövetségest keresni. A lengyel is éppen olyan vitéz nemzet volt, mint a magyar, meg éppen olyan szerencsétlen is. Sok nagy bajában megsegítette a magyar, most rajta volt a sor, hogy megszolgálja a segítséget.

Hiszen nem ment még le a kurucok csillaga, ha sápadozott is. Tizenkétezer jó katonája volt még a fejedelemnek, azokat Károlyi Sándorra bízta.: várják meg, míg ő visszatér a lengyel segedelemmel, majd elbánnak a némettel.

A császári hadak fővezérét Pálffy Jánosnak hívták. Ez is tudott a karddal bánni, de az ügyes, ravasz szóbeszédnek tán még nagyobb embere volt. Míg Rákóczi odajárt, egyre-másra küldözgette a leveleket a kuruc vezérnek, Károlyi Sándornak.

Te is jó katona, én is jó katona: ne rongáljuk tovább egymást, Károlyi Sándor. Csak ez a szegény Magyarország adja meg ennek az árát. Elárad rajta a nyomorúság, szegénység, döghalál a sok háború miatt. Kegyes, jó urunk lesz a császár, ha még egyszer megbékülünk. Béküljünk meg, Károlyi Sándor!

Az isten tudja, hogy mint vette meg ez a beszéd a szívét Rákóczi fejedelem urunk vezérének, de megvette.

– Jöjjön tekegyelmed Szatmár városába, hogy megegyesüljünk a békesség felül
– ezt üzente vissza utoljára Károlyi Sándor Pálffy Jánosnak.

Meg is egyesültek, aláírta a békességlevelet a császár vezére is, a fejedelem úré is. Vége a háborúnak, mehet, ki merre lát, békességben, csak aki még egyszer kardot mer rántani, annak véteit fejté a császár.

Míg az urak ilyen szép egyezséget csináltak egymás közt, addig a kuruc vitézek a majtényi síkon táboroztak, s egyre tekingettek észak felé: hozzá-e már Rákóczi a lengyel hadat? Csak még egyszer hazajöjjön a fejedelem! Lesz még drága dolga

a labancnak. Harsogott a kürt, búgott a tárogató, és csengett az ének a kuruc táborban:

Majd reánk derül még újra a szabadság,
Rákóczi kardjával győz még a kurucság,
aranyos zászlóját víg szelek hordozzák,
boldog leszel újra, te szép Magyarország!

Majd az a búbánatos ének zengett végig a majtényi síkon:

Haj, Rákóczi, haj, Bercsényi,
magyarok híres vezéri!

Jön-e már Rákóczi fejedelem aranypatkós szögparipáján? Csak jönne vele Bercsényi Miklós is!

Jön ám Pálffy János meg Károlyi Sándor egymás mellett lovagolva nagy barátsággal, mögöttük a labancok muzsikaszóval. Jó éjszakát, kurucok!

Nagy főnnszóval mindjárt kihirdették, hogy a kegyelmes császár kegyelmet adott a magyaroknak. Mehetsz, kuruc, haza, ha van még hazád! Csak éppen a zászlóidat szedeti el a kegyelmes császár.

Micsoda, a Rákóczi zászlóit? Azokat a dicsőséges lobogókat, amelyeken selyemmel van kivarrva a szent ige: a szabadságért? Amelyet kilenc esztendő óta ringat a szegény magyarok nehéz sóhajtása, forró reménysége, hálaadó imádsága, a szabadság friss szele? Mit, ezeket a győzelmes csatákban megtépett lobogókat szedje most el az a német, aki annyiszor megszaladt előlük?!

Bizony csapatról csapatra jártak a dragonyosok, s elszedték a szent lobogókat. Selyemvásznak olyan bágyadtan lebegett, mint a sasmadár szárnya, amit szétzúzott a golyó. Nagy halomba rakták őket, aztán tüzet tettek alájuk. Ropogott a máglya, mintha jajgatna, s olyan óriás lángokat vetett, hogy el nem olthatta a kurucok hulló könnye.

Melegük lett a vezér uraknak a tűznél, amúgy is kegyetlenül odatűzött a nyári nap, megszomjaztak. Messze, a tábor mögött voltak a boros szekerek, de előttük csörgött egy tiszta vízű erecske. Éppen közepén hasította ketté a majtényi síkot a kis patak, halk csobogással folydogálván a kanyargó Kraszna vizébe.

Pálffy János intett az étékfogónak, s az belemerített egy talpas ezüstpoharat a patakba. Mind a két vezér nagyot ivott a kis patakvízből.

Hogy minek hítták ezt a kis patakocskát, azt már senki se tudja. Mert a majtényi patak abban a percben elapadt, ahogy a billikom másodszer merült bele. Alkonyat felé már száraz lábbal mentek át rajta az oszladozó kurucok, szomorúan énekelvén az új nótát:

Édes hazám, szánjad válásom,
messze földre van indulásom,
úgy fordulhat, világból is lesz kimúlásom:
németté lett magyar földön nincs maradásom.

Ha valamikor a majtényi síkon vinne keresztül az utatok, úgy járjatok azon a porc-füves legelőn, mintha temetőben járnátok. És nézzétek meg azt a homokos árkot, mely hosszú fehér szalag gyanánt kanyarog a zöld mezőben: azt mondja a nép, hogy ez annak a pataknak a medre, mely szégyenletében elapadt.

A MULADI TÁROGATÓK

A muladi halászok ma is híresek a dalos kedvükről, a muzsikás lelkükről. Szép holdas estéken még a hálót is citeraszó mellett vetik meg. Azért is szoktak a muladi emberrel a Tisza mentén így tréfálgozni:

– Könnyű nektek, muladi halászok, ti muzsikaszóval fogjátok a halat!

A muladi ember nem haragszik meg az ilyen ártatlan incselkedésért. Inkább egy kis kérdéssel felel rá:

– Bizony, a régi muladi halászok különb emberek voltak. Azok labancot fogtak a muzsikájuk szavával.

Ennek pedig fele se tréfa ám. A kuruc világban a muladi halászok voltak a Rákóczi tárogatósai. Sokan voltak, egész század kitelt belőlük, s a fejedelem mellől soha el nem maradtak.

– Még a mennyországba is elviszem magammal a muladiakat – mondogatta tréfásan a fejedelem, mikor éjszakánként a tárogatók szava telesírta, teleujjongta a tábortüzekről pirosító mezőket. – Hadd tanulják meg tőlük az angyalok is a szép magyar muzsikát!

Hiszen a mennyországba el is vitte volna őket a fejedelem, hanem a számkivetésbe nem vitte el. Mikor bujdosásra adta magát, a magyar határról visszaküldte a muladi tárogatósokat.

– Menjetez vissza a falutokba, fiaim. Tárogatótok szavára szüksége van még a magyar népnek. Tenger bánatát ki siratgassa, reménye tüzét mi lobogtassa, ha nem a tárogató?

Hadi tárogatók szilaj bűgását, sikoltó sírását akkor utoljára verték vissza a Kárpátok bércei. Valahol a trencsényi csataterén hirtelen fölkapta a fejét egy-egy haldokló kuruc vitéz, de aztán csak visszahanyatlott a vérharmatos gyepre.

– Álom volt! – sóhajtotta ki lelkét a fejedelem után, akinek piros csizmája nyomát már akkor hóval lepte be a tél, odaát a lengyelek földjén.

Odafönt elhallgattak a tárogatók, de megszólaltak a tiszai füzesekben. Oda vette be magát a muladi tárogatós század, ahogy hazaért, s onnan hordta tele az Alföldet a szél a csodálatos muzsikával.

Hét nap, hét éjszaka szünet nélkül csattogtak a harci pacsirták, mikor egy labanc katona nagy pecsétetes levelet hozott a muladi bírónak.

– Tűzre a tárogatóval!

Ez a szigorú parancs volt beleírva a levélbe. Tudta a német, hogy annak a szavára fölriad álmából a magyar szabadság. Attól félt, tán még a holtak is megélednek tőle. Szerte az országban azért hányatott tűzre minden tárogatót.

A muladi halászsokat azonban nem tudta elhallgattatni.

– Eb ura fakó! – mondták a bírónak, mikor hírül vitte nekik a parancsot, és még elkeseredettebben sikoltoztatták a tárogatót, hogy csak úgy reszketett bele a határ.

Kétségbeesetten kapkodott fűhöz-fához a muladi bíró. Utoljára eszébe jutott neki Árkai Lőrinc, a muladi földesúr. Az is a fejedelem embere volt szívvel-lélekkel. Maga ugyan öreg volt már, nem harcra való, de két szép levante fiát odaadta Rákóczinak. Ki is bujdosott vele mind a kettő, s azóta az öreg úr megbújt kastélyában, mint a megvénhedt oroszlán. Az ablakát is csak azért nyitotta ki, hogy jobban hallja a tárogatószót.

Akkor is azt hallgatta, mikor nagy ijedten beesett az ajtón a muladi bíró.

– Uram – lihegte összetett kézzel –, segíts megmenteni száz jó magyar életet! Jön a labanc, halálra küldi, akinél tárogatót talál.

Lőrinc úr eltűnődött egy kicsinyég, aztán megbiccentette szép fehér fejét, s karjára támaszkodva a bírónak, leballagott a tárogatósok közé.

Azok egyszerre elhallgattak, s a tárogatót a hónuk alá szorítva, dacosan néztek az öreg úrra.

– A tárogatót nem adjuk oda – mondták mogorván. – Azt mondta a fejedelem, szüksége lesz még erre a magyar népnek.

– Úgy legyen, amint a fejedelem mondta – emelte meg a süvegét Árkai. – Én a tárogatótokat el nem veszem. Majd elveszi a német. A tárogatót is, az életeteket is. Hogy számoltok akkor be a fejedelemnek?

Az emberek megzavarodva hallgattak, Árkai pedig halkabbra vette a szót:

– Jobbat tudok én annál. El kell rejteni a tárogatókat.

– Nincs olyan hely, ahol a német föl ne kutatná. Földből fölássza, tetőből kiszedi, kútból kihalássza.

– Tudok én helyet, ahova a német el nem juthat – sottogta Lőrinc úr. – Oldjátok el a legnagyobb halászhajót, és hordjátok rá a tárogatókat.

A halászsok szót fogadtak. A fűzekhez kötött hajók közül eloldozták a legnagyobbat, és rakásra rakták benne a tárogatókat.

– Evezzünk be a Tisza közepére – lépett Árkai a hajóba. – Aki fölfér, jöjjön velem.

Az emberek betódultak, és kieveztek a mély vízre. Akkor Árkai fölvette az első tárogatót, és belecsúsztatta a vízbe.

– No, itt meg nem találja a német, bár utána menne! – fohászkozta el magát.

– De uram, én se találom meg! – kapott utána riadtan a tárogató gazdája.

– Várj, fiam, majd jelt csinálunk a hajóra azon a helyen, ahol leeresztettük – mosolygott Árkai a bozontos bajusza alatt, s bevágta egy kicsit a kardjával a hajó peremét. – A vágás irányában aztán majd kihalászhatod.

Aztán fogta a másodikat, azt is leeresztette, s megint csinált egy vágást. Mire mind a száz tárogatót leeresztette, akkorra úgy összevissza volt faragcsálva a hajó, mint mikor a gyerek tarkára faragja a nyárfavesszőt.

– No, most már jöhet a német – eveztetett vissza Lőrinc úr a partra.

Egy-két nap múlva meg is érkeztek a labancok tárogatót égetni. Minden bokrot összetűrtak, minden tetőt megbontottak, minden kutat megcsákyáztak, de nyomát se találták a veszedelmes hangszernek. Tovább is faluztak aztán nagy megelégedetten.

Ahogy elhúzódtak, mindjárt meglepték a muladi tárogatósok a megjegyzett hajót, és nekifogtak a Tiszán a tárogatóhalászásnak. Napestig hányták a kotróhálót, halat fogtak is tömérdeket, csak éppen tárogatót nem fogtak.

– Éppen itt eresztettük le – nézegette egyik-másik a faragásokat.

– Az ám, de nem a hajót kellett volna megjegyezni, hanem a vizet – kaptak észbe a többiek nagy felzúdulással. – Elámított bennünket Lőrinc úr.

Akkorra Lőrinc úr is odavitette magát egy ladikon, és lecsillapította a fejedelem tárogatósait.

– Nem ámítottalak el benneteket, fiúk, csak megmentettelek a hazának. A harcok ideje letelt, most már szolgáljatok neki békességes munkával.

– Hát most már sose szólalnak meg többet a tárogatók? – kérdezték elszomorodva a muladiak. – Hiszen a fejedelem azzal biztatott bennünket.

– Ha a fejedelem mondta, úgy is lesz – csillant föl a szeme Lőrinc úrnak.

S csakugyan úgy is lett. A muladiak azt mondják, azóta sokszor megszólaltak már csöndes éjszakákon a tárogatók a Tisza fenekén. Keserves bűgás szakad föl a vízből, ha baj éri a magyart, csöndes hálaadás zendül föl, ha öröme van.

TITULÁSZ BANKÓJA

A VÁROS LÚDJA

Mikor ez történt, akkor a Tisza sokkal nagyobb volt, mint most, a városunk meg kisebb. Ennélfogva mikor a nagy Tisza egyszer tengernek játszotta magát, nem nagy erőlködésébe került neki elnyelni a kis Szegedet.

De olyan tökéletesen ám, hogy minden oktalan állat beleveszett a vízbe, és nem maradt egyebük a szegedieknek egyetlen lúdjuknál. Nyilván az is csak azért maradt meg, mert hivatalos személy volt: a város lúdja, s mint ilyen, a városgazda hatáskörébe tartozott. Az utalt ki belőle minden héten egy szárnyatollat a város nótáriusának, mint muszájból való írástudó embernek. (Hogy félreértés ne legyen a dologból: nem írásra utalták ki a tollat, hanem pipapucolásra.)

A szegedi veszedelem hírére meghallotta Bécsben a királyasszony is, a Mária Terézia. (Legyen annyi lojalitás a filológusokban, hogy ne sajnálják tőle azt a kis névelőt, ha már az őseink úgyis életüket és vérüket ajánlották neki. Hiszen nem név az, hanem fogalom, akár a Holofernes király vagy a Ferenc Jóska. Az is csak névelővel járatos a szegény ember történelmi dialektusában. Az V. Ferdinánd már nem vitte annyira, az már névelőtlenül egyszerűen csak Ferde nád. Aminthogy nádnak is elég nád volt szegény, meg ferdének is elég ferde.) Olyan nagyszívű asszonyszemély volt ez a Mária Terézia, hogy sebtén maga elé parancsolta az íródeákját.

– Fiam, deák, írd valami vigasztaló levelet azoknak a sanyarodott szívű szegedieknek. De száz aranyat is tegyetek bele a jó szó mellé, mert másképp valami csúnyaságot mondanak rám azok a kutyaháziak.

Szót fogadott a deák, hogyne fogadott volna szót, nagy volt a rend a Mária Terézia háza táján. Megírta a deák a levelet, beleírta a száz aranyat is, aztán bekocogott a kamaráshoz.

– Huszonöt aranyat kapok a szép levélért, hetvenötöt tétessen kelmed a kopertá-ba.

Kapja a levelet a kamarás, viszi a kincstartóhoz.

– Huszonöt arany a fáradságomért, ötvenet helyezzen kelmed a levélbe.

A kincstartó nem szólt semmit, hanem beletett a levélbe huszonöt aranyat, s futatta vele az inasát az udvari futárhoz.

Az inas tudta, mi az illendőség, s a huszonöt aranyból nem vett el, csak húszat, a többi becsületesen átszolgáltatta a futárnak. Mivel azonban Szeged már akkor se egy macskaugrásnyira volt Bécshez, noha sokkal közelebb volt, mint most, a királyasszony levelének volt ideje kilyukadni az úton, s még szerencse, hogy az öt arany nem a kocsiót porába potyogott bele, hanem a futár tarsolyába.

Abban az időben azonban éppen úgy akadtak becsületes emberek, mint most, s ezek közé tartozott a futár is. Szégyellte volna üresen adni át a levelet a vízvette civitásnak, hát belecsúsztatott egy vadonatúj rézkrajcárrost. Utóvégre azon is csakúgy rajta van a királyasszony gömbölyű képe, mint az aranyforinton.

No, azért mégiscsak elképedtek egy kicsit a szegediek, mikor az öregbírójuk, Miller Sebestyén felolvasta a királyasszony levelét, s hiába ürgette-forgatta a kopertát.

– Hát a száz arany, földi? – kérdezte a futárt.

– Micsoda száz arany?

– Aki a levélben bele van írva.

– Hát akkor benne van, ha bele van írva.

– De nem jutott ide abból egy vörös krajcárnál egyéb.

– Jaj, atyámfiai, ilyen a természete a királyok ajándékának! Elindul aranynak, megérkezik réznek – nyargalt el nevetve a becsületes futár.

A szegedieknek ugyan nem volt nevezhetnékjük, de azért becsületből úgy megéljenezték a Mária Teréziát, hogy csak úgy zengett bele a közösség háza.

– De hát azért nem ér ez így semmit se, emberek – csóválta meg a fejét Miller Sebestyén –, mert ez nem hallatszik föl Bécsbe. Márpedig a királyasszony nagy jóakaróját úgy kellene megköszönni, hogy ő is tudjon róla. Azt javasolnám, küldjünk neki valami szegedi ritkaságot.

Ebben hamar megegyeztek. Elküldik neki az egyetlen ludat, annál nagyobb ritkaság most nincs Szegeden. Az ám, de ki vigye el? Senki se ajánkozott követnek a felség színe elé. (Ez a leghihetlenebb az egész történetben, ugye?) Mert ész kell oda, nem is kicsi, az pedig hol találkozik most ezen a szegény Szegeden, mikor mindent elvitt a víz?

Utoljára a kisbíró ajánlotta fel magát a „közért”, ahogy most mondanánk. Nem mintha ész dolgában kiruházottabbnak érezte volna magát, mint a többi, hanem mert a hivatalos emberek közül neki volt legjobban felvágva a nyelve. (Ami érthető is, mert az ő tisztje volt rendet tartani a piacon a halasasszonyok közt.) Mindazáltal a magisztrátus egy kicsit aggóskodva eresztette el a követet a ludacskával, de az nagyon kötötte az ebet a karóhoz:

– Nem köll engöm félteni, nagy jó uraim! Nem öszi meg a lúd Szépenlépő Hevér Mátyást.

(Ez volt a neve a kisbírónak, akit már a neve is kvalifikált a diplomata pályára. A szépen lépésen már azóta is sok diplomatakarrier alapult.)

Hát addig nem is volt semmi baj, míg a tarisznyában tartotta. Ha a ludacska megállt legelészni, a kisbíró is kifogott abrakolni. De ahogy a tarisznya apadni kezdett, a kisbírónak is meglappedt a jókedve. Megrezzentette a legelő jószágot:

– Nem jó lösz ez így, te lúd! Úgy nézöm, sose érjük el gyalogszörrel azt a Bécsöt. Jobb lösz az, ha én tégöd a hónom alá vöszlek.

A ludacska ebbe is belenyugodott, csak estefelé gágogta el magát, mikor Hevér Mátyás meg találta egy kicsit szorítani a nyakát.

– Csönd, ludacska – szorított rajta egyet Mátyás –, mert ha el nem hallgatsz, istenuccse, sülve adlak át a Mária Terézia őfölséginek!

S mire a nap tüzet rakott az alkonyati felhőkben, akkorra a szegedi kisbíró is tüzet rakott az erdőszélben. Persze mire a ludacska pirosra sült, akkorra úgy elálmosodott, hogy azt se tudta, mit csinál. Csak másnap reggel vette észre, hogy álmában megette az egyik combját a város madarának.

– Ejnye, ejnye, de csak csúnya is az egycombú lúd – búsulta el magát, s lekanyarította fölöstökömrre a másik combját is.

Az lett biz ebből, hogy mire fölért Bécsbe, csak a mellecsontja maradt meg a ludacskának, az is szép fehérre kapargatva a halbiciskával.

– Mi legyen ez, jóember? – kapta föl a fejét haragosan Mária Terézia, mikor a követ nagy alázatosan átnyújtotta neki Szeged ajándékát.

– Ez a város lúdja – hajlongott Mátyás.

– De hát ez nem lúd, csak a csontja.

– Lúdnak indult az el Szögedéből, ha csontnak érkezött is a tötthelyre.

– Furcsa természete van a szegedi lúdnak – mosolyodott el a koronás szépaszszony.

– Akár a fölséged aranyának – kacsintott vissza a nagyeszű Mátyás. – Az is aranynak indult el Bécsből, réznek érkezött mög Szegedre.

Azt mondják, olyant nevetett Mária Terézia, hogy belecsendült a füle az egész udvarnak, az írődeáktól a futárig. S azt is mondják, a kisbíró tele tarisznya arannyal tért meg Szegedre. Azt mondják, azt mondják... megnevezem én a forrást is: Halvágó Dancs András mórakalmi célszörű szögény embör. Föltétlen hiteles tanúbizonyosság, mert úgy látta az egészet, mint most látja, úgy hallotta, mint most hallja.

KEVÉLY KERÉKI

Kevély Kereki történetét a nagyapámtól hallottam. Ő volt a legmódosabb ember a szentmártoni határban, ahol a nagyapám zsellérkedett. Házainak, pusztáinak, majorságainak maga se tudta számát. Négylovas hintón járt tán még az udvarra is, aranyból volt tán még a csizmavakaró kése is.

No, ez nem lett volna hiba, csak hogy a kevélysége még a gazdagságánál is nagyobb volt Kereki uramnak.

– Aki pénzes, legyen kényes – ez volt a szavajárása, s ugyancsak tartotta is magát ehhez a törvényhez. Eszéért, érdemeiért senkit meg nem süvegelt, hanem azt megkívánta, hogy őelőtte mindenki lekapja a fejénvalót, akinek kevesebb a garasa az övénél. Arra aztán ő is ráviczorította a fogát nagy leereszkedően, hanem a süvegét akkor se billentette meg.

– Ha én mindenkinek visszaköszönnék: mindig járna a karom, mint az óra sétálója – szokta mondogatni kevélyen.

A nagyapám nagyon szomorú alkalommal látta először a kevély Kerekit. Arra virradóra, mikor a falujok porrá égett. Éppen azon tanakodtak szegény kárvallott emberek, hogy rakhatnának új fészket, mikor közéljük kocsikázott a kevély Kereki.

Hej, sietett is ám mindenki lekapni a süvegét a nagy úr előtt!

„Hátha megszállja a jó lélek – gondolták magukban –, és vet egy kis segedelmet a falunak.”

Kevély Kereki mindössze csak mérges szemeket vetett, mikor a sok födetlen fej között meglátott egy darutollas süveget, valami nyurga fiatalember fején. Hosszú, sápadt legény volt, csak nagy fekete szeme égett, mint a parázs. Valami szegény vándorló diák lehetett, látszott a szegényes ruháján, a poros csizmáján.

– Hát az miféle jöttment ott?! – horkant oda mérgesen Kereki. – Tán cinegét tartogat a süvege alatt, hogy nem meri megemelni?

– Nem ismerem az urat – felelte csöndesen a diákféle.

– Micsoda, hát nem lehet énbőlőlem kinézni, hogy ki vagyok, mi vagyok?! – kiabálta Kereki nekivörösödve. – Kapja le a süvegét, fiatalember, mert száz sárga csikó fickándozik a zsebemben. Éppen most eresztették ki a körmöci ménesből őket.

Azzal ráütött a zsebére úgy, hogy megcsendültek benne az aranyak.

De már erre még hátat is fordított a legény, s csak úgy a vállá fölül szólt vissza:

– Meg nem süvegelem senki száz aranyát.

Összenéztek a falubeliek, mert tetszett nekik a beszéd, de annál jobban megzavarodott Kereki.

– Nini – mosolygott kínjában –, hátha megfelelnek a száz aranyat? Ötven aranyért már csak megbillentheti a sikkáját az ilyen szegény diák?

A szegény diák megcsörrentette a markában az ötven aranyat, becsúsztotta a mentéje zsebébe, aztán legyintett a kezével.

– Hja, atyámfia – most már csak így tisztelte Kereki uramat –, nekem is van most annyi aranyam, mint kegyelmednek, hát akkor mért köszönjek én kelmednek előbb, mint kelmed nekem?

De már erre egész meghökkent kevély Kereki. Különösen, mikor észrevette, hogy a falu népének bánatában is mosolyog a szája sarka. Ezt a csúfságot el kell kerülni mindenáron.

Meg is próbálta, nagy alázatosra fogva a szót.

– Kedves öcsémuram – kérlette szépen –, fogadja el tőlem még ezt az ötven aranyat, és tiszteljen meg érte a köszöntésével.

A diák eltette a másik ötven aranyat is, és ráförmedt Kerekire:

– Hát már mér köszönnék én kendnek, mikor kendnek üres a zsebe, az enyémet meg száz arany húzza?! Aki pénzes, legyen kényes, akinek meg üres a zsebe, az háromszor is kapja le süvegét a magamformájú módos ember előtt.

Lett erre olyan kacagás, hogy tán még most is hallja kevély Kereki, pedig lóhalálában vágatott a faluból. A diákember pedig arra nyomban szétosztotta a száz aranyat a leégettek közt, aztán hátat fordított nekik, és igyekezett el a hálálkodások elől.

– Jaj, csak a nevét mondja meg legalább, diák úr – rimázkodtak neki –, hogy legyen kit áldani még az unokáinknak is!

– Petőfi Sándornak hívnak – szólt vissza a deák, és búcsúzóban meglengette a darutollas süvegét.

A CSÓKAI CSATA

Se szeri, se száma annak a sok szép könyvnek, amit a magyar szabadságharcról írtak. Hát még a megíratlan történet mennyi, amit csak egyes vidékek szájhagyománya őrzött meg! Erdő az, nem berek, tenger az, nem patak, vagy legalább az lehetett, míg újabb zord idők el nem temették a negyvennyolcat meg a negyvenkilencet.

Ezek közül a megíratlan hagyományok közül való a csókai csata is. Akkor hallottam, mikor még kerek volt a magyar világ. Aki mesélte, Farkas Szilárd, az én regényembe is belementett csókai papom, már meghalt. De Krsztopogocsin Vládó szerb nemzetbeli célszerű szegény ember, aki meghitelesítette a történetet, még él, s tanú rá, hogy akármilyen hihetetlennek hangzik, így volt, ahogy következik.

A csókai csata különben történetnek olyan kicsike, amilyen kicsike falunak Csóka.

Odaát Torontálban, a Tisza mentén gubbaszt ez a jámbor kis falu, aminek, úgy tudom, a nagy változásokban sem változott meg a neve. Csöndes, békességes magyarok lakták negyvennyolcban. Jó macskaugrás hozzá egy másik kis falu: Szanád. Azt meg csöndes, békességes szerbek lakták.

Csókai magyaroknak, szanádi szerbeknek soha világeletükben semmi bajuk nem volt egymással. A szanádi asszonyok a csókai Tiszára jártak le vízért, a csókai gyerekek pedig a szanádi füzesbe jártak át szedrezni. S mikor a fiatal magyar szabadságnak ellensége támadt, a járásbeli emberek mind a két faluból elmentek az egy hazát szolgálni. Akik meg otthon maradtak, azok szántogattak-vetegettek szép békességben, s amikor pihenőre tértek, igaz szívvel könyörögtek az Istenhez, hogy minél előbb vezéreljen haza mindenkit a maga tűzhelyéhez.

Mire azonban kalászkok aranyát lengette a szél a búzamezőkön, nem volt, aki learassa őket. Az embereknek eszükbe se jutott a földanya, aki kenyérrel fizeti meg a sebeket, amiket gyermekei ekével hasítanak rajta. Piacon, utcasarkon karéjba verődtek az emberek, s lángolt a szemük, égett az arcuk a haragtól.

– A rácok az ellenséghez álltak! – rázták az öklüket a csókai magyarok. – Mink vagyunk itthon, és ők akarnak kiirtani bennünket!

– Az ám, ha hagynánk magunkat!

– Cudar világ lesz – súgták-búgták a szanádi szerbek. – A magyarok földönfutókká akarnak tenni bennünket.

– Az ám, ha hagynánk magunkat!

A szanádi asszonyok nem jártak többé vízért a csókai Tiszára, pedig nagyon forró volt a nyár. S a csókai gyerekek nem mentek többé szedrezni a szanádi füzesbe, pedig a szeder sohase volt olyan nagy szemű, mint azon a nyáron.

Mire a pitypalattykok legszebben szóltak a ringó vetésben, Csókán is, Szanádon is leszedték az emberek a padlásablakból a kaszát, ki is fenték élesre, de nem búzát aratni, hanem embert kaszálni.

Verőfényes áldott nyári délután volt, mikor a két falu megindult egymás ellen.

– Hát a kis bicebócatól el se búcsúzik kelmed? – törülgette könnyét a csókai bíróné, mikor az ura az oldalára kötözte az isten tudja hol szerzett rozsdás kardot.

A kis bicebóca Mariska volt, virágszemű kislányuk a csókai bíróéknak, s búcsúzott volna is tőle az apja, de Mariskának egyszerre nyoma vészett. Százan százegy felé szaladtak keresni, elszéledt az egész falu, de nem lelték se hírét, se hamvát. Öreg este lett, mire megint összeverődtek a népek, s akkorra beesteledt a csatának is.

– Bizonyosan a rácok kezére került! – hörögte kétségbeesetten a bíró. – Hanem most már az Isten legyen nekik irgalmas!

De hát a szanádiaknak sem volt álmuk azon az éjszakán. Mert az ő bírójuk Milicája is elveszett éppen a hadba indulás előtt. Ég nyelte-e, föld nyelte-e, nem találták sehol, pedig mindent tűvé tettek érte.

– Biztos, hogy a csókai magyarok csalták el, forduljon el tőlük a csillagos ég! – törülgette verejtékes homlokát az apa. S egész éjszaka talpon állva leste, lehet-e már indulni kegyetlen hadba.

Harmathullajtó hajnalhasadásra már mind a két falu odakint volt a mezőkön. Még a kutyák se maradtak otthon. Ott sündörögtek a gazdáik körül, s meg sem tudták érteni, miért kapnak annyi rúgást.

A piros hajnalsugarak vidáman táncoltak az éles kaszákon, a nádasokban keleplő gólyák barátságosan kívánták egymásnak kedves egészségére az éjszakai nyugalomra, s hajnali pirosság, gólyakelepelés, pitypalattyszó mind ezt mondta:

– Emberek, szeressétek egymást, mint ahogy a Teremtő mindnyájatokat szeret.

Az embereken azonban nem fogott a hajnal szava. Kemény léptekkel marsoltak előre, s összehúzott szemöldökkel lesték, feketéllik-e már előttük az ellenség.

Éppen a határdomb tövében értek össze. Nem is ők, hanem a csókai meg a szanádi kutyák. S mikor az emberek már lekapták vállukról a kaszát, a szanádi bíró szűrőbe is belekapott a Bodri kutya, a csókai bíró nadrágját is megrántotta a Tisza kutya.

– Hamm, hamm, hammar, hamm, hamm, hammar! – biztatták előre a gazdáikat.

A két haragos ember odalépkedett az árokpártra, s hirtelen visszahökent mind a kettő. Az árok fenekén, a lapulevelek alatt ott aludt édesen Marika meg Milica. A nagy hadi készülődésben elbódorogtak hazulról, aztán összetalálkoztak, és eltévedtek a vetések közt.

Ahol az este rájuk borult, el is aludtak, egymásra borulva, mint az oltáron az írott angyalok. Marika szanádi búzavirágokat szorongatott a csöpp tenyerében, Milica fekete hajában csókai pipacsok piroslottak. S mind a kettőnek maszatos arcocskáján harmatgyöngyök ragyogtak, amiket a tiszta kék ég hullajtott rájuk.

A két apa szét akarta rángatni az alvó gyerekeket. Mind a kettő felnyitotta a szemét, s még összébb bújtak álmosan hunyorgó pillákkal.

Marika szólalt meg előbb. Elfintorította a bimbószáját, és rámutatott az apja kardjára:

– Ejnye, de csúnya nagy bicskája van édesapámnak, ugyan tessék elhajítani!

És a csókai bíró elhajította a rozsdás kardot.

– Ejnye, édesapám – utánozta Milica is a pajtását –, minek hordozza a vállán azt a nagy botot?

Erre a szanádi bíró is elhajította az öreg mordályt, és helyette Marikát kapta az ölébe. A csókai bíró meg Milicát ölelte magához, s egymás kezét fogva állt a két vezér a két sereg közé.

De lett is erre olyan örömrival, hogy a szanádi varjak mind a csókai határba repültek tőle, a csókai csókák meg a szanádiba.

Ilyen szép csata volt a csókai csata.

A FURULYA

Tápiószele ma sem valami nagy faluja Pest megyének, a szabadságharc idején pedig még kisebb volt. Nem a háza volt kevesebb, hanem a népe. Aki magabíró ember volt, az beállt honvédnak. Asszonyokon, gyerekeken, öregembereken kívül senki se maradt otthon a bogárhátú házacskákban.

Annál nagyobb volt az ijedség, mikor egy reggel azzal szaladtak haza a kanászgyerekek a mezőről:

– Jön az ellenség! A vezérüknek rettentő nagy szakála van. Úgy lobog a szélben, mint a zászló.

Az asszonyok jajveszékelve tördelték a kezüket, s bizonyára már a jajgatásukkal elijesztik az ellenséget, ha az öreg bírójuk nem parancsol:

– Nem ürgeöntés léssen itt most, asszonyok, hanem harc, háború. Ki-ki vaslapátot, sulykot fogjon a kezébe, avval köszöntse a kisajtóban a németet.

Maga az öreg bírójuk is leakasztotta a szögről a kaszát s kegyetlen haraggal vagdosta vele az orgonabokrokot, mikor egyszerre csak megharsant a trombita a faluvégen.

– Uccu, mákos! – rikkantotta el magát a bírójuk. – Hiszen ezek a mieink!

Nem németek voltak azok, hanem a Damjanich vörös sapkásai. Lobogó szakállú vezérük maga Damjanich tábornok. Útban voltak Bicske felé. Oda várták vacsorára az osztrákokot, s ugyan igyekeztek, hogy le ne maradjanak a nagy dínomdánomról, ahol acélgombócokkal, karddal muzsikálnak.

Azaz csak igyekeztek volna, ha a szeleiek útjukat nem állják. De útjukat állták ám tyúkkal, kaláccsal. A Templom tér zöld pázsitján terítettek nekik. Ott telepedett le maga a tábornok is egy fölfordított hordón, valami köszöntnek a lábánál. Ott fogadta a szeleieket, akik mindenféle ügyes-bajos dologban járultak eléje. A szelei bírójuk például arra kért engedelmet Damjanichtól, hogy odaadhassa az apai örökségét az osztrákoknak.

– Micsoda kelmednek az apai öröksége? – nézett nagyot Damjanich a különös kérésre.

– Német Andrásnak hívnak. De én mától fogva Magyar Andrásnak szeretném magamat hivatni.

Damjanich jót nevetett a furcsa ötleten, s odafordult egy öregasszonyhoz, aki már rég ott ácsorgott körülötte:

– Mi járatban van, szülém?

Az meg nem egyebet kívánt, mint hogy közlőről megnézhetné: igaz-e az, hogy a Damjanich köpenyét rostává lyuggatták már a golyók?

– Biz igaz, lelkem – mosolygott a tábornok, s poros, kerek köpenyét szétterítette a földön. Csakugyan több volt azon a lyuk, mint a posztó.

Nem telt bele fél óra, vagyont ért az a rossz köpenyeg. Teleszórták a szelei aszszonyok nyakba való gyönggyel, ezüst fülbevalókkal, aranygyűrűkkel. Kinek mi drágasága volt, mind odahányta rakásra.

– A hazának adjuk, fegyverre, katonára!

Az öregemberek ritkaságképpen tartogatott ezüsthúzasokat, a gyerekek krajcárkákat dobáltak a köpenyegre.

– Van már hadi kincstárunk is – mosolygott a tábornok, s érezte, hogy könnybe lábad a szeme. S bizony még sírva fakad a háborúk kemény hőse, ha egyszerre meg nem neveteti valami.

Öreg vak koldus botorkált hozzája a templom sarka felől. Egyik kezében bot, avval tapogatta az utat. A szájában furulya, azt sikoltoztatta a másik kezével. Rongyos szűre sarkát egy lompos kutya ráncigálta előre, belekapaszkodva a fogával.

– Nini, az öreg Csiha be akar állni vörös sapkásnak! – mondogatták a falubeliek.

A vak ember szomorúan mosolygott, kivette a szájából a furulyát, és előrenyújtott kézzel megállott Damjanich előtt.

– Szegény koldus vagyok – kezdte halk, fájdalmas hangon, mire a tábornok egy ezüstpénzt dobott a tenyerébe.

– Isten megáldja kendet!

Az öreg Csiha fakó orcája tűzbe borult. Szétnyitotta a tenyerét, s ujjai közül az ezüstpénz csengve hullott a köpönyegre. De most már a koldus hangja is úgy csengett, mint az ezüst:

– Nem alamizsnáért panaszkodtam, uram. Azért fáj a szegénységem, hogy én semmit sem adhatok a hazámnak. Legalább tábornok úrnak szeretnék valami emléket adni. Fogadja el tőlem a kutyámat. A Guruj kutyát.

Az emberek kacagtak, a Guruj kutya neve hallatára gyanakodva hegyezte a fülét, Damjanich maga is elmosolyodott:

– Jó ember, mit csinálna maga a kutyája nélkül? Én meg mit csinálnék vele a háborúban?

– Ő a legnagyobb kincsem. Jó szívvel adtam volna. Egyebem nincs – motyogta zavarodottan Csiha, s kibotorkált az emberek közül. A Guruj kutya nem sértődött meg a visszautasításra, inkább örült neki. Víg csaholással ugrándozta körül a gazdáját.

A tábornok pedig fölkel, és körüljárta pihenő hadát. Ahogy kerül-fordul egyet, megint előtte áll a vak koldus.

– Tábornok úr – mondta reszkető hangon –, legalább a botomat fogadja el. Nagyon szép bot. Farkasfej van a végire faragva.

Azzal odanyújtotta a farkasfejes botot, amit Damjanich szelíden hárfított el magától:

– Nem fogadhatom el, jó öreg. Mire támaszkodnék azután, szegény világtalan? Nekem lesz mire támaszkodnom, míg élek: jó kardom.

Ráütött kardjára, s a kardcsörrenésre a vak ember ijedten rezzent össze.

– Pedig oly szép farkasfej. Érzem a kezemmel, milyen szép lehet – botorkált odább szomorúan.

Hanem azért harmadszor is csak visszajött. Most már szinte sírva könyörgött:

– Tábornok úr, legalább a furulyámat fogadja el! Valódi kőrisfa. Csontnyaka van neki. A vége egy kicsit meg van hasadva, de ha összeszorítja az ember a kezével, nagyon szépen szól.

Abban a percben megdördült Bicske felől az ágyú. Damjanich kigyulladt arccal pattant a lovára. A furulyát sietteben a dolmánya alá dugta, éppen a szíve fölé. S egy-két perc múlva már Bicske felé robogott serege élén. Vak Csiha boldogságtól ragyogó arccal integetett utána:

– Adjon neki szerencsét a magyarok istene!

Adott is.

A bicskei csatában az ellenség első golyója Damjanich tábornokot találta. A csaták hőse hátrazökkent a nyeregben. A másik percben már kirántott karddal vágott előre.

– Nincs baj, fiúk! – nyugtatta meg elsápadt tisztjeit. – Csak megütött az az ostoba golyó, de egyéb kárt nem csinálhatott. Megakadt valamiben.

Egy óra múlva vége volt a bicskei csatának. Az osztrák fűbe harapott, vagy elinalt, mint a nyúl. A piros sapkások kergették őket a tábori tüzek világánál egy darabon.

Maga Damjanich fáradtan heveredett le a tűz mellé. Ahogy ott könyököl, érzi, hogy valami töri az oldalát.

– Ugyan mi lehet ez? – gombolta ki nagy kíváncsian a dolmányát.

Vak Csiha furulyája volt. Csontnyaka széttörve, benne a megakadt golyó. Az mentette meg aznap a hadak oroszlánjának életét.

MÉHES BÁNHIDY

Én már csak híriből ismertem a nevezetes kiskun urat, de az ámbitusos háza udvarára még be-bekukucskáltam mint futkározó utcagyerek. Ugyan a ház most is megvan még, s ma is a legméltóságosabb ház a kiskunok földjén.

Negyvenkilencben nagy ijedelmet keltett ebben a házban a Haynau híre. No, nem Bánhidy Gergely uramat ijesztette meg, hanem a feleségét, az öreg nagyszonyt. A nemzetes urat már azért se ijeshette meg a hír, mert nem is hallotta. Nagyothallott mind a két fülére, s amúgy se forgolódott már akkoriban a világban. Kivette belőle a részét régen. Még harcban, háborúban is vitézkedett valaha, de az nagyon régen volt, még a győri szaladáskor, mikor Napóleon előtt az utolsó vizsgát tette a nemesi inszurrekció.

„Mindegy az – sóhajtozott magában a nagyszony –, mégiscsak baj lesz abból, ha háborúszagot érez az én apókám. Előkeresi a padlásról a kardját, s le se teszi addig, míg azt a Haynaut meg nem döföli vele.”

Ahogy ezt így elgondolja magában, egyszer csak zörgetnek a kapun. Tíz-tizenkét félegyházi siheder legényke, csupa úri nemből való, Tarjányiak, Mócárok, Harmosok, Makárok, mind iszonyúan fölfegyverkezve, ki rossz karabéllyal, ki egyenesre vert kaszával. Azt hallották, hogy Haynau már bevonult Kecskemétre, hát ők meg akarják állítani Pákánál, s az a kívánságuk, hogy Gergely bácsi vezesse őket a hadba, mint katonaviselt ember. Vén sastól tanulnak a fiatalok.

– No, repülni én is megtanítalak benneteket, ebadta kölykei! – csattant föl a nagyszony, s közéjük rohant a lekvárkeverő kanállal. De el is szeleltek az ifjú inszurgensek úgy, hogy meg se álltak Pákáig. Már akkor inkább csak Haynauval szállnak szembe, mint a Bánhidy Gergely sárkányával.

A nagyszony pedig, ahogy egy kicsit kifújta a mérgét, lesétált a kertbe az öregúrhoz. Olyan édesen szunyókált a lócán a nagy diófa alatt, hogy szinte sajnálta felköltetni.

– Apókám – kiabálta a fülébe a tenyeréből csinált tölcserén keresztül –, baj van!

– Mi baj, mi? – riadt föl az öregúr, s marokra fogta a lóca végéhez támasztott rézfokosát.

– Azt beszélük, az a kutya Haynau itt ténfereg a környéken.

– Itt? Ugyan mit kereshet itt? – nyílt kerekre a Gergely úr mély ráncba húzódtott szeme.

– Rosszat sejtek, apókám – mondta ártatlan ravaszsággal az asszony. – Attól félek, hogy a méhesemet akarják megdézsmálni ezek a lator vasas németek a kis

tanyán. Bizonyosan a fülébe jutott valahogy annak a Haynaunak, hogy nincs több olyan édes méz a világon, mint a mienk.

– Ejnye, ejnye – tűnődött el apó. – Hát aztán mit tegyünk, most már?

– Én bizony legjobbnak gondolnám, ha kelmed odakint hetelne. Tudom, hogy az a betyár Haynau akkor nem merne odaszemtelenkedni.

– Ez csakugyan legjobb lesz – győződött bele az öreg úr az igazságba. – S ha odahozná az ördög, akkor is majd megtanítom én rá, hogy hány a nyolc. Csak a kardomat hozzátok le a padról.

– Ördögöt már, no – intette le szigorúan a nagyasszony. – Hát nem tudja már, hogy régen dohányvágót csináltakatott belüle? Ne ilyen gyerekségeken törje a fejét, hanem inkább arra gondoljon, hogy rajzás ideje van, jól résen legyen kelmed. Ha a rajt elszalasztja, a szemem elé ne kerüljön többet!

Pedig nem törődött a jó lélek se rajjal, se mézzel, csak Gergely apót akarta elrejteni a hadiraj elől. A galambosi tanyára ki nem hallatszik az, hírt meg nem visz abba a vadonba a madár se.

Hát hiszen az nem is vitt, hanem vitt a föld. Harmadnap éppen a rajt csalogatta be Gergely apó a tejjel bepermetezett kasba, mikor egyszerre csak reszketni kezdett a lába alatt a föld.

– Fene teremti, hiszen ez ágyúdörgés – forgatta a fejét a néhai inszurgens, s körülnézett a fokosa után. Ott feküdt az a hárságyon, de az öreg úr nem nyúlhatott érte. Ha most leteszi a kast, ahány méhecske van benne, az annyi felé repül a világra! Akkor pedig ő nem kerülhet többé az asszony szeme elé.

De hát aki egyszer Napóleonnál is hadakozott, annak csak bizsereg a lába, ha ágyúszót érez. Legalább látni szeretett volna Gergely apó, s nekilódult a kecskeméti útnak. De nagy hamar meglassúdott, mert nagyon zsbongtak a kas oldalán a méhecskék. S mintha mind azt zsbongták volna:

– Ha a rajt elereszti kelmed, a szemem elé ne kerüljön!

Jó félórányit ballagott, mikor egyszer csak nagy por keveredik az országúton.

– Nini, tán itt a Haynau? – húzódott félre az árokba Gergely apó a rajjal.

Hát nem Haynau volt, csak a szele. Hat vasas német fogta körül a lekonyult orrú kiskun legényeket, s hajtotta őket fűtyörészve. Valami pléhgalléros tiszt patallérozott előttük, aki elnevette magát, mikor a méhes öregembert meglátta az árokparton. Hátra is fordult a bajtársaihoz, mondott is nekik valamit, amire azok is elnevelték magukat.

Bánhidy Gergely nem hallotta, mit mondott a német. Ha hallotta volna, se lett volna tőle okosabb, mert egy szót se értett madárnyelven. De azt megértette, hogy őrajta mulatnak, s ettől egyszerre lángot vetett a képe. Kiugrott az árokból, és elkáromkodta magát:

– Az erre-arráját annak a krumplis nudlin hízott keresztapátoknak, hát hogy mer-tek tik engem kinevetni?! – S azzal úgy vágta a méhkast a pléhnyakú fejéhez, hogy az alul egyszerre kiszaladt a föld.

A német először az arcába kapott – mire a kardjához kapott volna, akkorra már azzal az öreg Bánhidy kommandírozott.

– Csülökre, gyerekek! – ordított a kiskun legényekre.

A gyerekek követték a jó példát. A hirtelen kavarodásban rávetették magukat a vasasokra, elkapkodták a fegyverüket, s összevagdosták mind a hatot, s mindjárt el is kaparták őket a buckák alá.

– No, most már segítsetek összefogni a méheimet – vezényelte aztán Gergely apó. De hát azoknak beszélhetett. Vállra kapták az öreget, s vitték haza olyan diadallal, hogy fölébredt rá álmából a Nagy utca. A fél város odagyúlt a Bánhidy-kúria elé, s verték a nagykaput szörnyű lármával.

Mire azonban megnyílt a kapu, s kilépett a ház úrnője a nagy lekvárkavaró kanállal, akkorra a nemzetes úrnak nyoma veszett. Meglépett, ahogy a legények válláról leszabadult. Halálra rémült a nagyasszony, s csak akkor mosolyodott el, mikor elmondták neki a Bánhidy Gergely uram vitézkedése történetét.

– Fogjatok hamar, gyerünk a kis tanyára!

Szép piros hajnalon ért ki a nagyasszony, s a szép piros hajnalban Gergely úr csakugyan ott szunyókált a méhesben. Ijedten rezzent fel, mikor a vendéget meglátta.

– Ejnye – motyogta zavarodottan –, már éppen befogtam volna a rajt. Éppen csak a királynő hibádzott még, mikor fölébresztettek.

S Gergely apó úgy, de úgy meg volt ijedve, hogy a nagyasszony sehogy se tudott haragos képet vágni. Nevetve veregette meg az öreg hős piros arcát.

– Majd otthon számolunk, apókám!

Otthon-e? Mire hazaértek, annyi volt az ámbituson hordóban, csöbörben, vödörben a méz, hogy alig tudtak tőle beférni. A Tarjányiak, Mócárok, Harmosok, Makárok minden méhe Bánhidyéknak termette a mézet azon a nyáron, s a nagyasszonynak nem volt miért számon kérni a nemzetes úrtól az elszalajtott rajt.

SZEGESDI BÉNI CSÁKÓJA

Szegesdi Béni még jóval innen volt a húsz esztendőn, mikor Damjanich tábornok a szolnoki csata után őt választotta ki segédtisztjének.

– Úgy igyekezz, öcsém – veregette meg a piruló fiú vállát –, hogy mához egy évre tebelőled is tábornok legyen.

Az ám, akkor egy esztendőre hős Damjanich tábornok már a magyar szabadság vértanúja lett. Szegesdi Béni pedig sárga-fekete zsinóros közbaka. Kétféjú sasos csákót nyomtak a fejébe, s elküldték vitézkedni a szép Olaszországba.

– Ha eddig a szabadságért harcoltál, most harcolj ellene!

Mert olyan tűz a szabadság tüze, hogy amikor az egyik helyen eltapossák, a másik helyen nyomban kigyullad. Amikor Magyarország már csendes volt, mint a temető, az olaszok álltak talpra a szabadságukért. Zúgott, zibongott az egész olasz föld, mint a méhkas, s az osztrák katonák ugyancsak hordták az irhájukat az olasz méhek előtt.

Az osztrák hadak vezérért Benedeknek hívták. Neki támadt az a gondolata, hogy az olasz szabadságharcosokkal a magyar honvédeket kell szembeállítani. S csakugyan, mikor Szegesdi Béni leérkezett, már akkor sok volt odalent a magyar ezred. Majd agyon is szorongatták az ifjú vezért ölelésükkel a régi bajtársak.

– Hozott isten, Béni pajtás, de jókor jöttél! Érett a búza, csak kaszálni kell.

Szegesdi Béni megcsóválta a fejét.

– Én ugyan kardot nem rántok az olasz ellen. Neki csak olyan drága a szabadsága, mint nekünk volt a mienk.

Csendes esti pihenőn, lobogó pásztortüzeknél nemhiába fogta pártját Szegesdi az olaszoknak. A magyar ezredek lassanként mind elkedvetlenedtek a harctól. Ha csatát álltak, csak úgy tessék-lássék módra hadonásztak egy kicsit, hogy sok kárt ne tegyenek az olaszban. Mikor pedig ezt is megunták, hamarosan hátat fordítottak, akármennyire nehezükre esett is.

Csata csata után vészelt el, a tábornokokat ette a szégyen, a magyar katonáknak azonban tetszett a dolog nagyon.

– A magyarokért állnak bosszút az olaszok – mondogatták egymás közt, s könnybe borult szemmel fordultak a messze kelet felé, amerre nagy seregekben költöztek haza a fecskék, golyák.

– Ó de jó nektek, akik már holnap ilyenkor a Tisza vizében nézitek magatokat! Jaj, mi sose szabadulunk innét! – sóhajtott Szegesdi Béni.

Pedig hamarabb megszabadult, mint gondolta. Másnap délben valami Gajtó nevű falucska határában összetalálkoztak az olasz táborral. Először az osztrákok mentek tűzbe, de biz azokat hamar megszabdosták, meg is szalajtották.

„Ha ti szaladtok, mi bizony tiértetek le nem kaszabolthatjuk magunkat” – gondolták a magyar ezredek, s ők is hátat fordítottak az olaszoknak. Volt is ott olyan futás, hogy Benedek tábornoknak minden hajaszála égnek meredt tőle.

A futók közt volt Szegesdi Béni is, s mosolygott szép csendesen a szőke bajszkája alatt, míg egyszer csak a nagy tolongásban lemaradt a fejéről a csákó.

– Hohó, talján – kiáltotta el magát –, már csak a csákómat visszaveszem tőled!

Azzal sarkon fordult, szembe az olaszokkal, akik meghökkenve néztek a kigyuladt orcájú vitézre. Nem tartott ez csak egy szempillantásig, már akkor rendet vágott köztük Szegesdi Béni kardja.

– A csákómat, a csákómat! – kiáltotta nekitüzesedve. – Hé, fiúk, szerezzük vissza a csákómat!

A Béni cimborái ugyan nemigen tudták, hogy miért olyan becses az a kétféjű sasos csákó, de a legjobb pajtásukat nem akarták cserbenhagyni. Egyik magyar ezred a másik után fordult vissza, őtőlük az ellenség is bátorságra kapott, s fél óra múlva nyúl lett az agárból. Olasz katonának híre se volt a mezőn; ki otthagya a fogát, ki elfutott, amerre látott.

Ez volt a híres gajtói csata, az első, amit megnyertek az osztrákok az olasz háborúban. A csata igazi hőstét, Szegesdi Bénit összevissza vagdosva vitték be Benedek tábornok sátrába. Maga a vezér igazgatta a feje alját, ő rakta lázban égő homlokára a kötést, s meg-megcirógatta a szemébe csapzott szőke haját.

– Milyen gyerek, és mekkora hős!

Azzal levette kabátjáról a maga gyémántcsillagos érdemrendjét, s rátűzte a közember vászonzubonyára. Az pedig minderről nem tudott semmit, csak szorongatta kezében a véres, poros, összetaposott csákót. Mikor pedig azt nagy erősen kivették a kezéből, akkor befelé fordult, és csendesen elaludt.

Napáldozattájon ébredt föl, s eleinte értetlenül nézte a vezéri sátort, a sok fényes ruhájú tisztet. Utoljára odatévedt a tekintete a zubonyán levő rendjelre. Ebből mindent megértett, s arcán pirosság gyulladt ki. Bekötözött kezével letépte a gyémántszalagot, s ledobta a földre.

– Vegyétek vissza – mondta rekedten –, nem ezért tettem! Nem kell, ami a tiétek. A csákómat adjátok ide!

Odaadták neki a csákóját, s egyszerre elcsendesedett, ahogy azt a szívére tehetete. Szép, szelíd arca mosolygósra változott, amikor megszólalt:

– Magyar föld van benne. Az édesanyám sírjáról...

Ez volt az utolsó szava, azzal elaludt szép derülten, s föl se ébredt többet. A tábornok maga bontotta föl a csákót: kettős tetejében egy vászonzacskócska volt, abban egy marék barna homok, egy-két száraz pipitérvirággal.

Mikor eltemették, a zacskócskát a feje alá tették. A gajtói hős idegenben is magyar földön alussza örök álmát.

KUCKÓ KIRÁLY

Sokszor hallottam édesapámtól ezt a történetet, amit most el akarok beszélni. Aratás idején, szép holdvilágos éjszakákon kint a szérún egyéb se járta, csak a Kuckó király története. Hosszú téli estéken, mikor bömbölve szaggatta a szél a házunk nádtetejét, nem kellett nekem egyéb mese, csak a Kuckó király. Meg is tanultam, s most úgy adom, ahogy vettem. Se hozzá nem teszek, se el nem veszek belőle.

Bizony a szabadságharc idején még olyan kis legényke voltam én, hogy a Mitetszik boltos mindig a zsebébe akart dugni, mikor átszaladtam hozzá árpacukorért. Hanem azért akármilyen kicsi voltam, mégis csak voltam ám én a Kossuth Lajos katonája, úgy néztek rám! Nem is afféle hányt-vetett közember, hanem igazi aranycsillagos generális. Édesapám szücsmester volt, ő szabta az arany csillagot piros irhából.

Aki csak épkezláb ember volt a faluban, az mind elment honvédnek. Csak mink maradtunk otthon, apró gyerekek. Minket nem vittek el, akárhogy rimázkodtunk. Azt mondták, nem gyerekjáték a háború, s nem medvecukrot osztogatnak a csatatéren.

Hanem azért tudtunk mink magunkon segíteni. Összeálltam két-három jó pajtásommal, s nyakunkba vettük a falut. Bezörgettünk minden ház kapuján, ahol magunkformájú gyerek lakott.

– Talpra, legény! Kossuth Lajos azt izente, elfogyott a regimentje! Ki a gyepre, aki igaz magyar!

Mire a falu végére értünk, akkorára úgy megszapordtunk, hogy kitelt volna belőlünk egy század. Én megtettem magamat generálisnak, s hadi rendbe állítottam a sereget. Öröm volt nézni a sok lelkes katonát, csak az a kár, hogy ellenséget sehol se találtunk. Éppen ezen búslakodtam, mikor egyszerre csak elejbem ugrik az egyik kapitányom.

– Generális úrnak alássan jelentem, Kasza Palkó még hiányzik a seregből.

Nosza, mindjárt rápattantam a nádparipámra, s harmadmagammal elváltattam Kasza Palkóékhoz. Alacsony kis házacska volt az övéké, mégse ütöttem a fejemet az ajtóragasztékba, pedig le se szálltam a lóról. Szegény gyapjúnyírogató asszony volt a Palkó édesanyja, most is ott szorgoskodott a küszöbön. Ijedten tette le a gyapjúnyíró ollót, ahogy becsörtettünk nagy kényesen.

– Mit akartok, gyerekeim?

– Katonának való embert keresünk, nénémasszony, Kasza Palkó nevezetű legényt.

Kasza Palkó ott hevert a kemence mögött a kuckóban, egy rossz subán. Egy nagy ócska könyvbe volt beletemetkezve, megrettenve ütötte föl belőle buksi fejét, ahogy meglátott bennünket.

– Gyere, Palkó, katonának! Kint táborozik a sereg a falu végén, csak éppen te hiányzol még.

– Nem szeretem én az ilyen játékokat – mondta Palkó kedvetlenül.

– De nem játék az, hékás! Pokolra kergetjük a németet.

Egyéb se kellett Palkónak. Befordult a falnak, behúzta fejét a subába, úgy dörmögött ki belőle:

– Jaj, dehogy megyek én oda! Gyöngye vagyok én katonának. Jobban szeretem én itt a kuckóban olvasgatni a Toldi Miklós történetét.

Nagyon mehetnékje volt már a paripámnak, csak úgy futtában kiáltottam oda Palkónak:

– Szép álmokat, Kuckó király! Jobb is, ha itthon maradsz a kuckóban, legalább nem csúfítod el a seregemet.

Világéletében mindig vézna gyerek volt ez a Kasza Palkó. Esze-lelke mindig a könyvön járt, semmi pajkosságunkban soha részt nem vett.

Hanem most ugyan nem sokat búsultunk utána. Tudtunk mink hadakozni nála nélkül is. Fakardjainkkal úgy helybehagytuk a fűzfabokrokat, hogy némelyik tán még azóta se hajtott ki. A homokos partban pedig úgy megriasztottuk az ürgéket, hogy még tán ma is szaladnak. Nincs az a német, amelyik olyan sebesen el tudná hordani az irháját.

Abban az esztendőben nem esett jól semmi más játék, csak a katonásdi, hanem abba bele nem untunk sose. Egyszer, ahogy fáradtan ballagtunk hazafelé a nagy csata után, szemben találtuk a Kuckó királyt. Egy zsák korpát cipelt hazafelé a szárazmalomból, egész belegörnyedt a vézna teste. Megriadt az istenadta, ahogy meglátott bennünket, de már nem menekülhetett előlünk sehova. Rávetettük magunkat, mint a vércsék a galambfiókra. Örültünk neki, hogy valahára igazi ellenségre találtunk.

– Megállj, Kuckó király! Tanuld meg, mi az a honvédvitézség!

Szegény fiú ledobta a válláról a zsákot, és szomorúan meresztette ránk a nagy kék szemét. Sohase arattunk ennél könnyebb diadalt. Meg se mozdult a jámbor, míg csak hátba nem pufogtattuk valamennyien. Mikor aztán kiadtuk a mérgünket, akkor megtörülgette könnyes szemét a dolmánykája ujjával, vállára kapta a zsákot, s csak a kapujokból mert visszaszólni:

– Várjatok csak, majd megfizetek én még ezért nektek!

Hanem bizony szegény Kuckó király nagyon sokáig az utcára se mert kilépni. Mikor megint közénk vegyült, régen vége volt már akkor a honvéddicsőségnek. Német lett az úr az országban, bujdosott előle a szegény honvéd, ki merre látott.

A mi falunkba is vetődött egy bujdosó honvédtiszt. Ide ugyan jó helyre jött. Erről a nádrengeteg közé bújt kis faluról nem sokat tudott a világ. Mintha csak eltemették volna, aki miközénk jött lakni.

Éppen ezért választotta ezt a helyet a mi tiszt urunk. Halálra kereste az ellenség – de nálunk keresni ugyan kinek jutott volna eszébe? Különösen, hogy a fényes tiszti ruháját felcserélte szegényemberes gúnyával, s beállt halászegénynek Galambos Imre halászmester uramhoz. Nem is tudta a hálót nála jobban megfeszíteni senki a halászegények közt. De mesét se hallottunk még soha olyan szépet, mint amilyeneket ő mondott, ha esténként körülvettük a Galambos-portán. Hol sírtunk, hol ragyogott a szemünk, ahogy a honvédek csatáiról beszélt, de senkinek a szeme nem ragyogott úgy, mint a Kuckó királyé.

Egy csúnya téli napon nagyon kemény munkájuk volt a halászoknak. Léket vág-tak a Tisza jegén, hogy halászni lehessen a szabad vízben. Alig győztük hazavárni a tiszt urat a Galambosak házához. Ott ácsorgott köztünk a Kuckó király is, majd megvette az isten hidege, de azért váltig a kapuban leselkedett: jön-e már a mi mesemondónk? Jött is, de most nem volt neki mesélhetnékje.

– Jaj, fiaim, baj van – bukott be a kapun –, ellenség jár a faluban, megláttak az utcán, a nyomomban vannak!

Alig volt ideje beosonni a kamraajtón, már akkor ott volt az ellenség. Három tollas csákójú, zord tekintetű német katona. Úgy szétugrottunk mink, mint mezőn a varjak, ha követ hajítanak közéjük. Futott, aki bír, néhányan a sövény tövébe, csak a Kuckó király maradt ott az udvar közepén. Moccanni se bírta szegény ijed-tében.

– Hé, kisfiú – kérdezték tőle a katonák –, nincs ebben a ti falutokban valami bujdosó honvédtiszt?

– De... de van – nyögte a Kuckó király.

– Hol van, merre van? – kaptak a szón a katonák.

Háromszor is kérdezték, míg a Kuckó király meg bírta szólalni:

– Túl... túl a Tiszán, a bátkai majorban.

Az egyik katona egy aranypénzt szedett elő a tarsolyából, azt a markába nyomta a gyerekeknek.

– Nézd, ez a tied, amért igazat mondtál. Ha odavezetsz bennünket, akkor másikat is kapsz. Megveheted rajta a bíró házát.

A Kuckó király szégyenlősen lehajtotta a fejét.

– Várjanak, míg besötétedik. Akkor álmában lephetik meg, akit keresnek.

– Egész okosan beszél ez a gyerek – mondta a katona a társainak.

Aztán egyikük kiállt a kapu elé, őrködni, ketten pedig beszállásolták magukat a Galambosék tisztaszobájába. Vitték magukkal a Kuckó királyt is, hogy meg ne ugorjon valahogy. Esze ágába se volt az a szegény fiúnak. Csak azért leselkedett ki az ablakon, hogy az öreg halászmestert megszólíthassa:

– Imre bácsi, hol vágta ma léket a Tiszán?

– Mi közöd hozzá? – morgott mérgesen az öreg halász. – A makkosi töltés irányában, ha bele akarsz fulladni.

Kuckó király nem szólt többet, lehorgasztotta a fejét, lefogta a szemét, úgy tett, mintha aludna. Alig bírták fölírzni a katonák.

– Hé, fiú, szedd össze magad! Indulhatunk már, akár harapni lehetne a sötétséget.

A három katona közrefogta a gyereket, úgy vágta neki az éjszakának. Hullott a hó sűrű, nagy pihékben, majd kiverte a szeme világát az embernek. Mikor a Tisza partjára értek, megszólalt a Kuckó király:

– Most már egymás háta mögé álljunk, jó távolast egymástól. Síkos a jég, ha elcsúszik is valamelyikünk, le ne üsse lábáról a másikat. Majd én megyek legelő.

A Tiszán éppen szembefogta a szél a kis csapatot. Olyan gorombán visszalökte őket, alig bírtak tőle haladni. Néha kiszalajtottak egy-egy szitkot a katonák a szájukon, egyszer aztán hátrafordult a Kuckó király:

– Most már bátrabban haladhatunk, mindjárt kint vagyunk a parton. Rögtön ott leszünk, ahova igyekszünk.

Azzal szép csendesen beleeresztette magát abba a nagy lékbe, amit aznap vágta a halászok a Tiszán. A jeges víz még csak nem is loccsant, a fiú még csak el se sikoltotta magát. A három katona vakon lépett utána a vak éjszakában.

Odaveszett mind a három. Észre se vették, hová jutottak, mire összecsapott fejük fölött a víz.

Az aranypénzt ott találták a halászok másnap reggel a lék szélén, a jégre dobva. Az ellenség pénzét még a halálba se akarta magával vinni Kuckó király.

TITULÁSZ BANKÓJA

Furcsa név biz ez, de a viselője még százszor furcsább ember volt. Derékban gömbölyű, mint a hordó, de hosszú nyakú, mint a gólya. Se bajusza, se szakálla, de szemöldöke olyan bozontos, hogy bőven kitelt volna belőle mind a kettő. A mestersége rongyszedés, de nincs az a király, aki olyan büszkén hordozná az ünneplő koronáját, mint ő a nagy batyut a hátán.

– Jaj de kényes ez az öreg Titulász! – incselkedtek vele a ráérő emberek, mikor végigfurulyázta az utcákat. Erre ő megbillentette a hátán a batyut, mint ahogy más ember megbillenti a kalapját, s mosolygott akkorát, hogy a füléig szaladt a szája:

– Kényes ám, de van is neki mire! Öreg Titulásznak nagy a becsülete, még a sárgarigó előtt is. Mit mond a sárgarigó a főbíró úrnak? Azt mondja neki: tilió, huncut a bíró. Mit mond a sárgarigó az öreg Titulásznak? Azt mondja neki: tilió, rongyból lesz a millió.

Ezt ugyan nemcsak a sárgarigó mondta neki, hanem ahány gyerek meglátta az utcán, az mind utánarikoltzott:

Öreg Titulász
összefurulyáz
ringyet-rongyot,
rossz pokrócot,
subadarabot,
abból lesz a millió
tilió, filió.

Én csak egyszer kiabáltam utána a kerítés mögül, akkor is elkergetett onnan édesanyám.

– Elhallgatsz, te sövénytámogató! Nem szégyenled magad azt a szegény öregembert kicsúfolni? Ha még egyszer ilyent hallok tőled, mindjárt odaadlak az öreg Titulászhoz inasnak.

No, ettől megijedtem, mint Papék lova a fűrészportól. Inkább a nyelvem haraptam volna le, mint hogy valami csúfolódó szó miatt rongyszédő inast csináljanak belőlem. Lett is nagy becsületem az öreg Titulász előtt. Nekem mindig kétakkora árpacukrot adott, mint a többi gyerekeknek – mert mindig volt árpacukor a köpenyege zsebében, s azt mind miköztünk osztogatta el, akármennyit haszontalankodtunk is vele:

– Ne neked is, ne neked is – s lobogott mosolyogtában a szemöldöke –, jut a millióból.

Hanem egyszer elmaradt az árpacukor, elmaradt a furulyaszó, nem kóválygott le s fel az utcában az öreg Titulász. Ágynak esett szegény feje, s a vánkosa alá tette az árpacukrot meg a furulyát. S ha egy-egy gyerek elment az ablaka alatt, mindig rázörgetett az öreg, s odaültette az ágya szélére. Furulyázott neki egy kicsit, aztán a markába nyomott egy darab árpacukrot.

– Ne mondjátok, hogy a Titulász elvitte magával a millióját!

Nekem is azt mondta, mikor meglátogattam, de nekem se nem furulyázott, se cukrot nem adott. Szomorú mosolygással nyomott barackot a fejem búbjára.

– Nincs már cukor. Elhordták a pajtásaid. Nincs már furulya se. Az előbb vitte el a Késik Jani, egyebet már nem tudtam neki adni.

Savanyú képet vágtam, mint aki citromba harapott, s erre az öreg Titulász elnevette magát.

– Ne félj, fiam, többet ér az, amit neked szántam. Arról mindig megemlegeted az öreg Titulászt.

A sarokban roskadozott egy öreg tulipántos láda. Odavánszorgott, kivett belőle egy kis ládát, abból egy kopott selyemkendőt, abba volt behajtogatva egy tényleg nagy nagyságú cifra papiros.

– Tudod-e mi ez? – tartotta elejbe.

– Tudom hát. Pénz. Úgy hívják, hogy bankó. Láttam már én ilyent édesapámnál is, csak hogy az kék volt, ez meg piros.

– Az ám, az ez, bankó – integetett az öreg –, csak hogy ez százforintos bankó. Szép pénz, nagy pénz, ritka pénz, ilyent a te apád álmában se látott. Ezt megbecsüld, fiam, s eszedbe jusson róla mindig az öreg Titulász.

Meg is becsültem én a bankót, szaladtam vele a Mitetszik boltjába, s nagy kényesen odadobtam a boltos elé.

– Mi tetszik, kis öcsém? – kérdezte a Mitetszik boltos.

– Adjanak ezért a sok pénzért egy zsák árpacukrot. De olyant ám, hogy az egyik fele piros legyen, a másik meg fehér.

– Ejnye, de nagy úr az úr – nevetett a Mitetszik –, adjon egy garast.

– Ott a százforintos bankó.

A boltos összegyúrta a pénzt, és a markomba nyomta: – Az ám, de Kossuth-bankó. Csinálj belőle csónakot, öcsém, ennek egyéb hasznát már nem lehet venni.

Bizony úgy mentem én haza, mint akinek az orra vére folyik, s még tán el is pityeredtem, amiért így elámított az öreg Titulász. Nem is mertem otthon eldicsekedni

vele, hogy hogy gazdagított föl az öreg: szélnek eresztettem a cifra bankót az udvaron:

– Vidd el, szél, vidd el ezt a nagy kincset, amin már egy garas ára árpacukrot se adnak!

A szél fölkapta a papirost, zörgette, forgatta, de utoljára neki se kellett. Belesodorta a libaitatóba, ott találta meg másnap reggel nagyapó, aki olyan ráérő ember volt, hogy egész nap egyebet se csinált, csak üldögélt a tornácon, s nézte, hogy kergetik egymást a bárányfelhők az égen.

Uramfia, de mekkorát ugrott, mikor meglátta, micsoda cifra papír úszkál a vízen! Nemhiába, hogy a Kossuth katonája volt nagyapó valamikor. S amikor kihalásztta a bankót a vízből, úgy megtántorodott, hogy meg kellett neki fogódzni a tornácoszlopban. „No, ilyet már mégse tennék, ha én a Kossuth katonája lettem volna” – gondoltam magamban, s ijedten ugrottam oda.

– Nagyapó, mi a baja, édes nagyapó?

Nagyapó csak a kezével integetett, hogy menjek onnan, s úgy potyogott a könnye a bankóra, mint a záporoső.

„Nini – gondoltam magamban –, mégiscsak valami lehet ez a Titulász bankója, hogy még nagyapót is megrikatja.”

S Titulász bankójának csakugyan nagyon fölvitte az isten a dolgát. Belekerült a nagyanyó imádságos könyvébe, szagos mentalevelek közé, s nagyapó néha félnap elüldögélt úgy, hogy egyre csak a bankót nézegette, s hol elborult, hol ragyogott a tekintete. Mikor magaformájú fehér szakállas öreg bácsik mentek hozzá, szinte nevetett a szeme, ahogy odasúgta nekik:

– Gyertek be csak, vén cimborák, mit mutatok én nektek!

Aztán bementek a tisztaszobába, ott egy darabig olyan csend volt, mint a templomban, aztán olyan riadalom, hogy elhallatszott a szomszédba. A szelíd öreg bácsik olyan tűzbe jöttek, mintha csak csatába mennének a nemzeti lobogó alatt, s reszkető kezükkel akkorákat ütöttek az asztalra, hogy Isaszegnél se szólt nagyobb az ágyú.

– Ej, ej, valami csodálatos ereje lehet ennek a Titulász bankójának – tűnődtem magamban, s most már nagyon szerettem volna a kezem közé kaparintani. De úgy őrizte azt nagyapó, mint hétfejű sárkány a kincset. Akkor is a kezében szorongatta, mikor egy reggel hiába keltegettük: mert úgy elaludt, hogy fel se ébredett többet.

Titulász kincse most már az édesapámra maradt. Ő is csakúgy megbecsülte, mint nagyapó, de még jobban őrizte. Kis táskát varrt piros irkából, azt beszegte fehérrel, zölddel: abban tartogatta a bankót a mestergerendán. Oda pedig én föl nem értem, még ha két széket tettem is egymásra. Nem is láttuk a pénzt, csak sátoros ünnepen: akkor az ölébe szedett bennünket édesapám, és elmesélte, milyen világ volt az, mikor a Kossuth-bankót csinálták.

– Becsüljétek meg ezt az ereklyét, gyerekeim – kötötte a lelkünkre –, minden betűje a szabadságharcról beszél.

Mikor aztán a magam szárnyára kerültem, hozzám került a Titulász bankója. Kopott, kifakult, elrongyolódott már, hiszen nagyon sok kézben megfordult. Csak az látszik belőle tisztán, ami örök életű: Magyarország címere és a Kossuth Lajos neve.

Én üveg alá tétettem, úgy tartom itt az asztalomon. S ahogy most elnézem a Kossuth-bankót, eszembe jut, hogy lám, mégis igaza volt az öreg Titulásznak, akinek sírja fölött az akácfákon még most is fűtyörésznek a sárgarigók: tilió, rongyból lesz a millió.

.oOo.